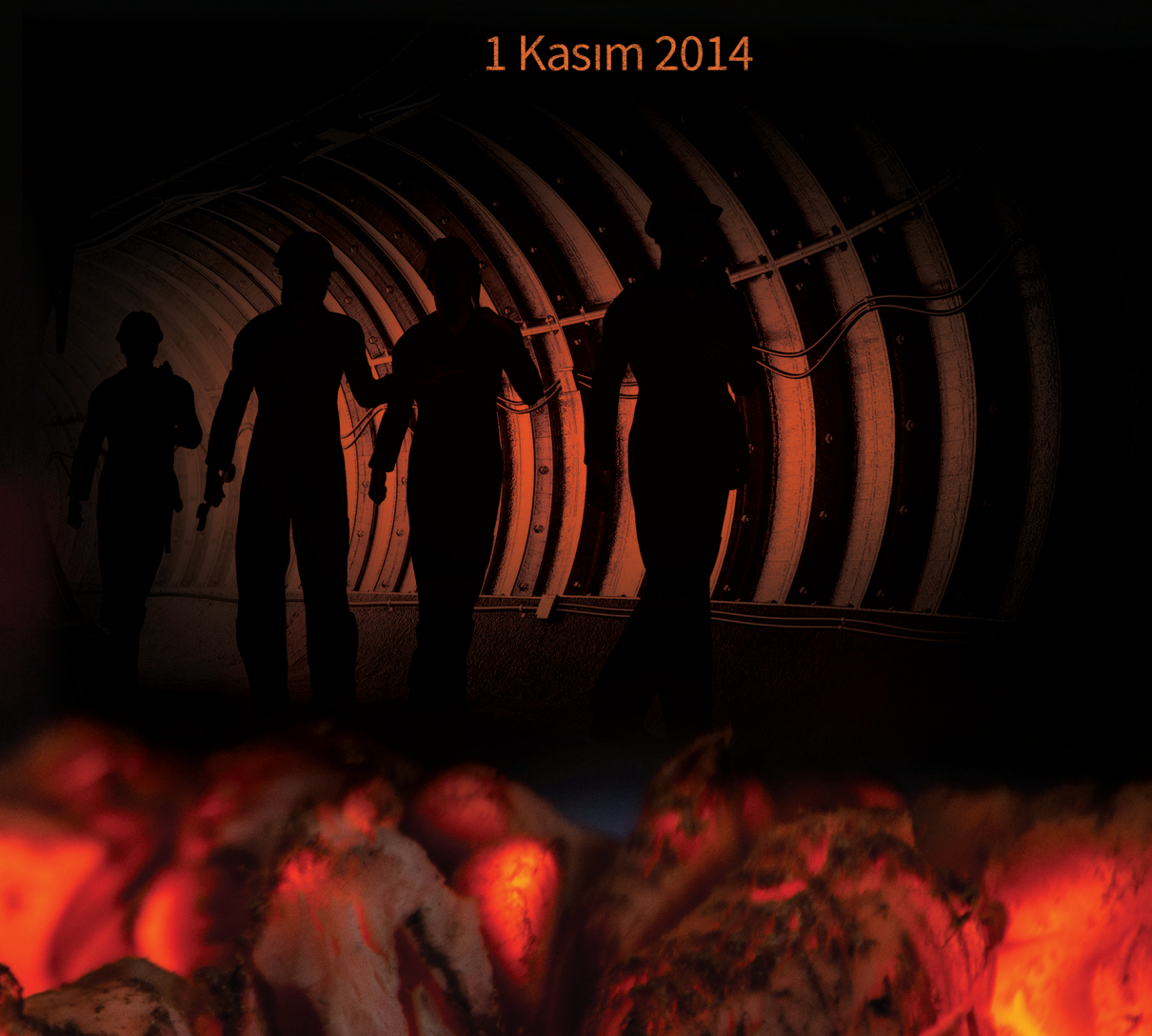
TÜRKİYE BAROLAR BİRLİĞİ

SOMA MADEN FACİASI RAPORU

1 Kasım 2014

Türkiye Barolar Birliği Yayınları : 269

Soma Maden Faciası Raporu

ISBN: 978-605-9050-22-7

© Türkiye Barolar Birliği
Birinci Baskı: Kasım 2014, Ankara

Türkiye Barolar Birliği
Oğuzlar Mah. Barış Manço Cad.
Av. Özdemir Özok Sokağı No: 8
06520 Balgat – ANKARA
Tel: (312) 292 59 00 (pbx)
Faks: 312 286 55 65
www.barobirlik.org.tr
yayin@barobilik.org.tr

Baskı
Şen Matbaa
Özveren Sokağı 25/B
Demirtepe-Ankara
(0312. 229 64 54 - 230 54 50)

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ **5**

SUNUŞ **7**

I. GİRİŞ **9**

1. Rapor Konusu 9
2. Rapor Yöntemi 9
3. Olay 10

II. TÜRKİYE'DE MADEN KAZALARI **11**

1. Türkiye'de Yaşanan Maden Kazaları 11
2. Dünya'da ve Türkiye'de Maden Kazaları 14
3. Türkiye'de Maden Kazalarının Genel Nedenleri 17

III. SOMA MADEN FACİASI OLAY BİLGİLERİ **19**

1. Olay 19
2. Eynez- Karanlıkdere Kömür Madeni İşletmesi 21
3. Şirket/ İşveren 23
4. Maden İşçileri 26
5. Sendikal Örgütlenme 31

IV. KÖMÜR MADENİ POLİTİKASI **35**

1. Hedef Olarak Kömür Üretiminde Artış 35
2. Özelleştirme Aracı olarak Taşeronlaşma/ Rödovans 36
3. Yeraltı Linyit Kömürü Üretimi 38

V. TAŞERONLAŞMA VE RÖDOVANS OLGUSU 45

1. Taşeronluk Uygulaması 45
2. Yüksek Kârlılık Olgusu 46
3. Düşük Maliyet Olgusu 50
4. Alternatif Maliyet Olgusu Maden Kazaları 52

VI. ÜRETİM ZORLAMASI OLGUSU **55**

1. Yüksek Kâr Hedefi Yönünden 55
2. Somut Olay Yönünden 56

VII. KIZIŞMA OLGUSU VE RİSK YÖNETİMİ 63
1. Kızışma Olgusu ve Olay 63
2. Risk Yönetimi kavramı 67
3. Olayda Risk Değerlendirmesi Sorunu 69

VIII. ALTYAPI SORUNLARI YÖNÜNDEN 73
1. Bina Altyapısı 73
2. Teknoloji Altyapısı 74
3. Havalandırma Altyapısı 77
4. Galeriler ve Tahkimat Altyapısı 82
5. Elektrik Sistemi Altyapısı 86
6. Uyarı Sistemleri Altyapısı 90

IX. TAHLİSİYE SORUNLARI YÖNÜNDEN 97
1. Tahlisiye 97
2. Kriz Yönetimi ve Ekipleri 99
2. Yangına Müdahale 100
3. Eğitim ve Güvenlik tatbikatları 102
4. Teknik Ekipmanlar 104

X. DENETİM SORUNLARI YÖNÜNDEN 111
1. Rapor ve Değerlendirmelerin Etkisizliği 111
2. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı Denetimi 113
3. Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı Denetimi 117
4. Şirket Denetimi 123

XI. YASAL SORUMLULUKLAR YÖNÜNDEN 125
1. Ceza Sorumluluğu Yönünden 125
2. İdarenin Sorumluluğu Yönünden 126
3. İşverenin Hukuki sorumluluğu Yönünden 132
4. Örnek Yüksek Yargı Kararları 135
5. Bilirkişi Heyeti Raporu (Eylül 2014) 140

XII. DEĞERLENDİRME ÖZETİ VE SONUÇ 145

ÖNSÖZ

13 Mayıs 2014 günü Soma'da yaşadıklarımız, bir facia olarak tarihimizdeki yerini aldı. Bu elim olaya kaza demek mümkün değildir. Bilimsel verilerin ışığında emeğe ve emekçiye saygı duyulan ülkelerde yaşanmayan bu tür facialar ne yazık ki; bilimin yerini keyfiliğin, emeğe saygının yerini kâr hırsının, insan hakları ve çevreye saygılı sürdürülebilir kalkınma anlayışının yerini kısa yoldan zengin olma arayışlarının aldığı ülkelerde yaşanmaktadır. Cumhuriyetin 91. yılında ülkemizin yeri bu ülkelerin arası olmamalıdır. Atatürk'ün ülkemizi kurarken koyduğu ideallere ve tek yol gösterici olarak işaret ettiği bilime bağlı kalsaydık bu tür facialar yaşanmayacak, ocaklar sönüp, aileler çaresiz kalmayacaktı.

Çağımızın sunduğu olanakları kullanmak, hem insan hayatına hem de çevreye saygılı biçimde üreterek refahı paylaşmak yerine, önceki yüzyıllara gömülmüş anlayışların peşinde ne insanı, ne de çevreyi önemsemeden vahşi bir kâr hırsına teslim olmak kaderimiz olmamalıdır. Ne yazık ki Soma'da yaşadığımız facia bir ilk değildi. Her ay ülkemizin değişik köşelerinde emekçiler evlerine ekmek götürebilme kavgasında hayatlarını kaybetmektedirler. Onları iş cinayetlerinde ölüme mahkum edenler aynı zamanda gelir dağılımını bozarak, çevreye geri dönülmez zararlar vererek, kitleleri yoksulluğa ve eğitimsizliğe mahkum ederek topluma ve onun üyelerine karşı da cinayetler işlemektedir.

Madenciliğin fıtratında ölüm ve kazalar olmadığı gibi, ülke yönetiminin fıtratında da basiretsizlik yoktur. Bizler ana babalarımızı, evlatlarımızı iş cinayetlerine kurban etmek; iş cinayetine razı olmakla işsiz kalmak arasında seçim yapmak, zorunda bırakılmamalıyız. Yaşadığımız bu büyük faciayı bilimsel

veriler ve insan hakları ışığında incelemek bu tür facialardan kaçınmak için yapılması gerekenler hakkında bize yol gösterici olacaktır.

Soma Faciası yaşandıktan sonra ülkemizin ve insanımızın güzelliğine bir kez daha hep birlikte hayran olduk. Bu acı olayın yaralarını sarmak için tüm toplum elinden geleni hiç çekinmeden ortaya koydu. Türkiye Barolar Birliği olarak yardım kampanyamızla yaraların sarılması çabalarına katkı koymaya çalıştık, toplanan bağışlarla Soma faciasında yetim kalan 30 çocuğumuzun anasınıfından başlayarak üniversiteyi bitirene dek burs almaları sağlandı.

Elbette gönül isterdi ki, halkımızın duyarlılığı bu facia olmadan önce kendini göstersin, emekçiler ailelerine ekmek götürmek için hayatlarına kasteden çalışma ortamlarının esiri olmasın. Ancak halkımıza ve onun içten bilgeliğine güven duymaya mecburuz. Yüzyıllardan süzülerek gelen bu bilgeliği ile kendisini maden ocaklarında karanlığa mahkum etmek isteyenlerin heveslerini boşa çıkaracaktır. Madencilerin kömür karasına karışan tertemiz alın terleri ile okuttuğu çocukları kadere boyun eğmeyecek; hem madenlerin, hem de siyasetin fıtratını onların emekleri değiştirecektir. Bu inanç içinde çalışmaya devam ediyoruz.

Elinizde tuttuğunuz bu rapor da bu inancın ürünlerinden birisidir. Türkiye Barolar Birliği İnsan Hakları Merkezi Soma Faciasına insan hakları ışığında; bu facialarının bir kez daha yaşanmaması için *yaşama hakkı, çalışma hakkı, işgüvenliği hakkı, örgütlenme özgürlüğü* gibi temel haklar açısından bu faciayı ele almıştır. İnsan Hakları Merkezimize bu ayrıntılı rapor için teşekkürlerimi sunuyorum.

Av. Prof. Dr. Metin Feyzioğlu
Türkiye Barolar Birliği Başkanı

SUNUŞ

13 Mayıs 2014 günü yaşadığımız "Soma Maden Faciası", büyük bir trajedi olarak toplumsal belleğimizde yerini almıştır. Geçmişte yaşanan acı örneklerin bilinen nedenlerine ve yapılan tüm uyarılara karşın, bu boyutlarda bir facianın yaşanmış olması geçmişten çıkartılmış olması gereken dersler yönünden üzüntü vericidir.

Ne acıdır ki Raporumuz basıma hazırlanırken bu kez, Ermenek'teki bir başka maden ocağından bir başka felaket haberi gelmiştir. İlerleyen sayfalarda Türkiye'de maden kazalarının nedenlerine ilişkin olarak hem makro hem mikro düzeyde yapılan değerlendirmelerin, bu olay açısından da geçerliliğini koruduğu görülmektedir. Bizi, "Sunuş" yazımıza bu paragrafı eklemek zorunda bırakan olay, Türkiye'de kömür madenciliğinin yeniden yapılanması gerekliliği ve yanlışların düzeltilmesi açısından, Soma Faciasından da ders çıkarılmamış olduğunu göstermektedir.

İnsan yaşamını önemsemeyen bir üretim politikasının, salt insani değerler açısından değil, yönetsel ve ekonomik açılardan da sürdürülebilir olmadığı, çağımızda kabul görmüş bir gerçekliktir. Bu nedenle ülkemiz açısından sorun, yalnızca hukuki yönden sorumlulukların yaptırıma bağlanmasında değil, - çağdaş dünyada olduğu gibi - bu türden olasılıkların gerçekleşmesinin önlenmesi noktasında da düğümlenmektedir.

Bu bağlamda "*Soma Maden Faciası Raporu (13 Temmuz 2014)*" olayın ikinci ayında, Türkiye Barolar Birliği'nin olay anından

itibaren gösterdiği sosyal sorumluluk örneğinin bir parçası olarak İnsan Hakları Merkezimiz tarafından hazırlanmıştır. TBB Yönetim Kurulu'nun basımına karar verdiği raporun, aradan geçen üç aylık sürede yaşanan gelişmeler nedeniyle güncellenmesi ihtiyacı doğmuş ve rapora son şekli verilerek *"Soma Maden Faciası Raporu (1 Kasım 2014)"* yayına hazırlanmıştır.

Sorunun *"yaşama hakkı"*nı ilgilendiren boyutları yanında; *"sağlıklı yaşama hakkı"*, *"çalışma hakkı"*, *"işgüvenliği hakkı"*, *"sendikal örgütlenme hakkı"* gibi *sosyal devlet* kavramını doğrudan ilgilendiren boyutlarının; *hukuki* boyutlarının yanında *siyasi, sosyal, ekonomik, teknolojik ve çevresel* boyutlarının da olduğu bilinmektedir. Ancak raporun belirlenen çerçevesi doğrultusunda, ilgili konulara yeri geldiğinde işaret etmekle yetinilmiştir.

Raporumuzun hazırlanmasına emeği geçen Merkezimizin Bilim Danışma Kurulu ve Yürütme Kurulu üyelerine; Rapor hakkındaki olumlu düşünceleri ve basımı konusundaki destekleri için TBB Sayın Başkanı Prof. Dr. Metin Feyzioğlu'na ve Yönetimine en içten duygularla TBB İnsan Hakları Merkezi adına teşekkür ediyorum.

TBB İnsan Hakları Merkezi olarak önümüzdeki süreçte de bu duyarlılığı ve sorun alanlarındaki çalışmalarımızı sürdüreceğiz. Saygılarımızla.

Türkiye Barolar Birliği
İnsan Hakları Merkezi Başkanı
Av. Serhan Özbek

I. GİRİŞ

1. RAPOR KONUSU

1.1. "Soma Maden Faciası Raporu (13.7.2014)", Manisa İli, Soma İlçesi, Eynez Karanlıkdere Kömür Ocağında 13 Mayıs 2014 günü meydana gelen maden kazasının nedenlerinin ve olaya ilişkin sorumlulukların değerlendirilmesi amacıyla hazırlanmıştır. Rapor çalışması, Türkiye Barolar Birliği Başkanlık Divanı'nın 14.05.2014 tarihli kararı kapsamında TBB İnsan Hakları Merkezi tarafından yapılmıştır.

1.2. "Soma Maden Faciası Raporu (1.11.2014)", TBB Yönetim Kurulu tarafından basımına karar verilmiş raporun güncellenmiş halidir.

2. RAPOR YÖNTEMİ

2.1. Olayın üzerinden iki ay süre geçtikten hazırlanan ilk Rapor'da, yargısal sürecin henüz başında bulunulduğundan, olay ve nedenlerine ilişkin olarak ağırlıkla olasılıklar ve soru işaretleri üzerinde durulmuş; takip eden 4 aylık süreçteki gelişmeler, güncellenmiş Rapor'da ek olarak ele alınmıştır. (Bunlar içerisinde yer alan ceza soruşturması kapsamında hazırlanmış olan "Bilirkişi Heyeti Raporu/ Eylül 2014" rapor bütünlüğü içerisinde ilgili bölümlerde değerlendirilmiştir.)

2.2. Raporun bilimsel kaynakları, TBB İnsan Hakları Merkezi üyesi akademisyen ve savunma mesleği mensuplarının değerlendirmelerinden; kişi, kurum ve kuruluşlarca yayınlanan

araştırmalardan oluşmaktadır. Çalışmanın veri kaynağı büyük ölçüde TBB İHM tarafından yürütülen, "İnsan Hakları İzleme Araştırma Raporlama Arşivleme Projesi-İHİRAP"tır. Adli/ idari soruşturma, inceleme ve araştırmalardan edinilen bilgiler de bu kaynağa dahildir.

2.3. İnceleme sürecinde görüşülenler arasında; ***i)*** *aralarında mağdurların ve yakınlarının da olduğu maden çalışanları,* ***ii)*** *olaya ilişkin bilgi sahibi yerel kişiler,* ***iii)*** *uzman kişi, kurum ve kuruluş mensupları,* ***iv)*** *hukuksal süreci izleyen avukatlar,* ***v)*** *kurtarma çalışmasına doğrudan/ dolaylı katılan gönüllüler,* ***vi)*** *Bakanlık ve devlet yetkilileri,* ***vii)*** *sendika yetkilileri* bulunmaktadır.

3. OLAY

13 Mayıs 2014 günü saat 15.10 sıralarında ruhsat hakkı Türkiye Kömür İşletmeleri'ne (TKİ) ait olup Soma Kömür İşletmeleri A.Ş tarafından işletilmekte olan Soma Eynez/ Karanlıkdere Kömür Ocağında meydana gelen Türkiye'nin tarihindeki en büyük maden faciasında 301 kişi yaşamını kaybetmiş, 90 kadar kişi yaralanmıştır.

Otopsi sonuçlarına göre yaşam kayıplarının genel nedeni *karbonmonoksit zehirlenmesidir*. Uzmanlar tarafından, olayın *başlangıç nedenine* ilişkin olarak yapılan değerlendirmelerde *ağırlıklı* olarak, *kömür kızışması* kaynaklı reaksiyonlar üzerinde durulmaktadır.

II. TÜRKİYE'DE MADEN KAZALARI

Türkiye'de yaşanan maden kazalarına ilişkin bazı sayısal veriler, çeşitli konularla bağlantılı ve dünyadaki örneklerle karşılaştırmalı olarak aşağıda aktarılmaktadır:

1. TÜRKİYE'DE MADEN KAZALARI

İşkazaları bağlamında

1.1. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı verilerine göre, Türkiye'de her gün ortalama 172 *iş kazası* yaşanmakta; bu kazalarda ortalama 4 işçi yaşamını yitirirken, 6 işçi sürekli iş göremez hale gelmektedir. Aynı verilere göre, 2013 yılında 1.235 olan *işçi kazası ölümleri*, Soma maden faciasının ardından, 2014 yılının yalnızca ilk beş aylık döneminde (Ocak- Mayıs) 700'ü aşmış bulunmaktadır.[1]

Maden- metal sanayi kazaları bağlamında

1.2. İş kazalarının sektörlere göre dağılımında; *1. sırada kömür ve linyit* (8.828 iş kazası, % 11.79); 2. sırada fabrik metal ürünleri (7.045 iş kazası, % 9.4); 3. sırada ana metal sanayi (5.127 iş kazası, % 6.84) yer almaktadır.

Maden kazaları bağlamında

1.3. Resmi kayıtlara göre *son 10 yılda madenlerde yaşanan iş kazalarında* her yıl ortalama 43 kişi yaşamını yitirmektedir. Sektördeki iş kazası oranı *2002- 2012* döneminde 2,5 kat artış göstermiştir.

---

[1] İşçi Sağlığı ve İş Güvenliği Meclisi verileri, (http://www.guvenlicalisma.org/)

İş kazalarında madencilik sektörün payı ise *2009- 2012* yılları arasında 2002-2008 yıllarına göre yüzde 8'den yüzde 13'e yükselmiştir.[2]

1.4. Yine bir başka bilimsel araştırma, madencilik sektöründe 17 yıllık dönemde (1991-2008); *iş kazaları ve meslek hastalığı nedenleriyle toplam 2.554 maden işçisinin yaşamını kaybettiğini* (yılda ortalama 142 kişi), *13.087 kişinin ise sürekli iş göremez hale geldiğini* ortaya koymaktadır.[3]

Son otuz yılda yaşanan maden kazaları bağlamında

1.5. Türkiye'de son 30 yıllık dönemde *(1983- 2013)* yaşanan maden kazalarından *bazı örnekler* aşağıdaki tabloda yer almaktadır. Yorum olanağı vermesi açısından tabloda, 2002 yılından itibaren "yıllar itibariyle toplam kayıp" sayılarına yer verilmiştir.

Türkiye'de son 30 yılda (1983- 2013) maden ocaklarındaki kazalarda 1.378 maden işçisi yaşamını kaybetmiş olup, daha 2014 yılının ilk beş ayında bu kayıp sayısının 1.800 dolaylarına yükseldiği anlaşılmaktadır.[4] Bunun dışında ölümlü maden kazalarında ve kayıplarda - dünya örneklerinin aksine olarak - gözlenen *büyüme eğilimi* son derece endişe vericidir:

TABLO- 1

TÜRKİYE'DE SON OTUZ YILDA ÖLÜMLÜ MADEN KAZALARINDAN ÖRNEKLER (1983- 2014) [5]

DÖNEM	TARİH	YER	MADEN	NEDEN	ÖLÜM
	07.03.1983	Zonguldak	Armutçuk	Grizu patlaması	103
	10.04.1983	Zonguldak	Kozlu	Grizu patlaması	10
	14.07.1983	Amasya	Yeni Çeltek	Grizu patlaması	5
	31.01.1987	Zonguldak	Kozlu	Göçük	8

2 Anka (AB Haber)

3 "Madenlerde Yaşanan İş Kazaları ve Sonuçları Üzerine Bir Değerlendirme- TEPAV, Temmuz 2010", Araştırmacılar Selin Arslanhan ve Hüseyin Ekrem Cünedioğlu.

4 14.05.2014, Cumhuriyet

5 Tablodaki veriler temel olarak DİSK Yeraltı Maden İş Sendikası verilerinden derlenmiştir.

DÖNEM	TARİH	YER	MADEN	NEDEN	ÖLÜM
	31.01.1990	Bartın	Amasra	Grizu patlaması	5
	07.02.1990	Amasya	Yeni Çeltek	Grizu patlaması	68
	03.03.1992	Zonguldak	Kozlu	Grizu patlaması	263
	26.03.1995	Yozgat	Sorgun	Grizu patlaması	37
2002				Kayıp toplamı	17
2003				Kayıp toplamı	22
	08.08.2003	Erzurum	Aşkale	Grizu patlaması	8
	22.11.2003	Karaman	Ermenek	Grizu patlaması	10
2004				Kayıp toplamı	68
	09.08.2004	Çorum	Bayat	Grizu patlaması	3
	08.09.2004	Kastamonu	Küre	Yangın	19
2005				Kayıp toplamı	121
	21.04.2005	Kütahya	Gediz	Grizu patlaması	18
2006				Kayıp toplamı	79
	02.06.2006	Balıkesir	Dursunbey	Grizu patlaması	17
2007				Kayıp toplamı	76
2008				Kayıp toplamı	66
2009				Kayıp toplamı	92
	10.12.2009	Bursa	M.Kemalpaşa	Grizu patlaması	19
2010				Kayıp toplamı	105
	23.02.2010	Balıkesir	Dursunbey	Grizu patlaması	13
	13.05.2010	Kütahya	Tavşanlı	Grizu patlaması	2
	17.05.2010	Zonguldak	Karadon	Grizu patlaması	30
	07.07.2010	Edirne Keşan	Küçükdoğanca	Grizu patlaması	3
2011				Kayıp toplamı	77
	11.02.2011	Kahramanmaraş	Elbistan	Toprak kayması	11
2012	Yılında maden kazalarında (132)			Kayıp toplamı	77
	19.03.2012	Amasya	Suluova	Gaz zehirlenmesi	2
	02.04.2012	Eskişehir, Mihalıççık	Koyunağılı	Göçük	4
	11.11.2012	Manisa, Soma	Darkale	Yangın	2
2013	Yılında maden kazalarında (98) (Bunlardan Soma'da meydana gelen 8 kazada 8 madenci yaşamını yitirmiştir.)			Kayıp toplamı	95
	08.01.2013	Zonguldak	Kozlu	Grizu patlaması	8
	06.12.2013	Zonguldak		Gaz zehirlenmesi	3
2014	Yıl devam ediyor				
	13.05.2014	Manisa, Soma	Eynez	Gaz zehirlenmesi	301

2. DÜNYADA VE TÜRKİYE'DE MADEN KAZALARI

Sayısal verilere göre Türkiye, "ölümlü maden kazaları sıralaması"nda dünya ülkeleri arasında uzun yıllardır ilk sırada yer almaktadır. Aşağıda dünya ve bölge ülkeleri bazında yapılan araştırmalardan bazı bilgiler yer aktarılmaktadır:

2.1. TEPAV araştırmasında verilen bilgilere göre (2000-2008) döneminde Türkiye, dünya kömür rezervinin % 0.2'sine sahip olup; linyit kömürü üretiminde 35 ülke arasında (4.) sırada, taşkömürü üretiminde ise 50 ülke arasında (44.) sıradadır. Ancak Türkiye, üretim sıralamasındaki ardıl konumuna karşın, dünyadaki ölümlü maden kazaları ülkeler sıralamasında - G. Kore ve Çin'in önünde - (1.) sırada gelmektedir.

(2008) yılı için milyon ton kömür üretimi başına düşen ölüm oranı göz önüne alındığında Türkiye oranının, maden üretiminde dünya birincisi olan Çin'in 5.7 katı, ABD'nin ise 361 katı olduğu görülmektedir. Araştırmadaki bilgilere göre, ABD'de, özellikle 1970'li yıllarda kömür madenlerindeki teknolojinin yenilenmesi; Çin'de ise özellikle 2004 yılında madenlerin yeniden yapılandırılması ile ölümlü kayıplarda önemli oranlarda düşüş sağlanmıştır. Ancak aşağıdaki tabloda, Türkiye açısından kayıpların olumsuz seyrinin sürdüğü görülmektedir.)[6]

TABLO- 2

Kömür üretiminde (milyon ton başına) ölüm sayısı			
Yıl	Türkiye	Çin	ABD
2000	7.10	4.08	0.03
2001	7.22	4.11	0.02
2002	6.04	3.98	0.04
2003	9.23	4.06	0.04
2004	5.14	3.03	0.03
2005	5.51	2.72	0.01
2006	2.59	2.00	0.06
2007	8.02	1.50	0.04
2008	7.22	1.27	0.02

6 TEPAV Araştırması- 2010

2.2. (2000- 2012) dönemine ilişkin olarak ILO veri tabanından yararlanarak yapılan bir başka bilimsel araştırmada, belli başlı OECD ülkeleri bazında karşılaştırmalar yapılmaktadır: [7]

aa) Aşağıdaki tabloda yer alan 13 yıllık döneme ilişkin (2000- 2012) verilere göre; Türkiye'deki *yıllık ortalama kayıp oranı* İngiltere ve Norveç'in (15) katı, Almanya ve Avustralya'nın (9) katı, Polonya ve İtalya'nın yaklaşık (6) katıdır.

TABLO- 3

100 Bin Maden İşçisi Başına Kazalarda Yıllık Ortalama Yaşam Kaybı Sayısı (2000-2012)	
Norveç	5
İngiltere	5
Almanya	8
Avustralya	9
Polonya	12
İtalya	14
ABD	21
Türkiye	73

bb) Aşağıdaki tabloda yer alan (2000-2012) dönemindeki *yıl itibariyle kayıp* sayıları göz önüne alındığında, hiçbir yılda Türkiye'nin ilk sıradaki yerinin, değişmediğini göstermektedir:

TABLO- 4

100 Bin Maden İşçisi Başına Yaşam Kaybı Sayısı (2000-2012)

Ülke	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012
Avustralya	19	23	13	17	7	4	11	5	5	8	3	3	2
Almanya	17	12	12	13	11	5	6	6	9	-	5	11	-
İtalya	12	15	20	14	30	15	31	18	17	-	-	13	-
Norveç	12	11	-	9	9	6	-	5	7	-	2	2	-
Polonya	14	11	16	15	9	11	12	10	13	19	11	11	10
Türkiye	113	98	58	99	65	101	63	60	57	20	75	98	39
İngiltere	9	8	3	7	2	5	8	-	-	5	3	10	-
ABD	30	30	24	27	28	25	28	25	21	14	24		

[7] Doç. Dr. Aziz Çelik (15.05.2014, T24)

cc) Aşağıdaki tabloya göre (2000-2012) döneminde, maden kazalarında Türkiye'de ölen işçisi sayısı 1024 olurken, bu sayı İngiltere'de yalnızca 62'dir.

TABLO- 5

Maden Kazalarında Yaşam Kayıpları 2000- 2012 Türkiye/ İngiltere		
Yıl	Türkiye	İngiltere
2000	93	9
2001	96	9
2002	69	3
2003	82	7
2004	68	2
2005	121	5
2006	80	9
2007	77	-
2008	66	-
2009	20	5
2010	86	3
2011	122	10
2012	44	-
Toplam	1024	62

Yukarıdaki tablo, Başbakan Recep Tayyip Erdoğan tarafından "maden kazalarının doğası ya da kaçınılmazlığı" ile ilgili olarak, İngiltere ve diğer dünya ülkelerin 100- 150 yıl geçmişinden yapılan örneklemelerin geçerliliği açısından da oldukça aydınlatıcıdır. İngiliz Ulusal Maden Sendikası Başkanı Nicky Wilson, Soma faciası konusunda yapılan bir röportaj sırasında aynı konuda kendisine yöneltilen bir soruyu "*Sizinki gibi bir faciayı 100 senedir görmüyoruz. Ve sebebi şanslı olmamız değil. İş güvenliğini sağlama alacak yasalar yaptık. Ölüm ve kaza madenciliğin normal bir parçası değildir*" şeklinde yanıtlamıştır.[8]

2.3. Türkiye, Avrupa Birliği (AB) ölçeğinde yapılan karşılaştırmalarda da (istihdam edilen 100 bin kişi başına ortalama ölümlü kaza oranı açısından) hem *ölümlü iş kazaları* sıralamasında, hem de *ölümlü maden kazaları* sıralamasında *ilk sıradadır*. 27 ülke arasında;

[8] 20.05.2014, Taraf

aa) Türkiye'de çalışan (istihdam edilen 100 bin kişi başına) *ortalama ölümlü iş kazası oranı* 14,3 olup, AB ülkeleri açısından bu oran (7) kat daha azdır (yaklaşık 2,1). Bu oranın en düşük olduğu Hollanda (0,9) ile Türkiye arasındaki fark (16) kattır. (Karşılaştırmada Hollanda'yı yüz binde 1,2 oranı ile Almanya ve İsveç takip etmektedir.) Sıralamada Türkiye'ye en yakın ülke olan Kıbrıs'ın oranı ise (3) kat daha azdır.

bb) Türkiye, - aynı ölçütlere göre *ortalama ölümlü maden kazası oranı* açısından - 27 AB ülkesinin ortalama değerinden (16) kat daha fazla ölümlü iş kazası ile karşılaşmaktadır.[9]

3. TÜRKİYE'DE MADEN KAZALARININ GENEL NEDENLERİ

3.1. 17.05.2010 tarihinde Zonguldak Karadon'da, grizu patlaması nedeniyle 30 işçinin yaşamını kaybetmesinin ardından, Devlet Denetleme Kurulu bir "Araştırma ve İnceleme Raporu" hazırlamıştır. Rapor, iş sağlığı ve güvenliği açısından madencilik sektöründe olması gerekenler yönünden olduğu kadar, tespitler yönünden de önemli ayrıntılar içermektedir.[10] Raporumuzun ilerleyen bölümlerinde somut olay açısından ilgili değerlendirmelere yeri geldikçe yer verilecektir.

3.2. DDK Raporu'nda değinilen *Türkiye'de maden kazalarının genel nedenlerini* (neredeyse tamamı olay açısından geçerlidir ya da en azından tartışma konusudur) bu aşamada salt başlık olarak aşağıda aktarıyoruz:

* Risk değerlendirmesi sorunu, * Taşeronluk alt işverenlik uygulaması sorunu, * Üretim zorlaması sorunu, * Geçmişteki deneyimlerden ders alınmaması, * Grizu riskine karşı önlemlerin yetersizliği, * Kontrol ve degaj sondajlarının yetersizliği, * Düzensizlik delme/ patlatma işlemleri, * Çalışanlarda CO

---

9 25.05.2014- Anka (AB Haber)

10 Devlet Denetleme Kurulu "Türkiye'de Madencilik Sektöründeki İş Sağlığı ve Güvenliği Konusunda Araştırma ve İnceleme Raporu" (08.06.2011 T. 2011/3 S.)

maskesi bulunmaması, gaz izleme ve uyarı sistemlerinin yetersizliği, * Havalandırma yetersizliği, * Grizu emniyetli elektrikli cihaz ve ekipmanlar ile ilgili sorunlar, * Nefeslik/ kaçamak yolu ile ilgili yetersizlikler, * Tahkimat ile ilgili eksiklikler, * Tahlisiye hizmetleri ile ilgili sorunlar, * Maden işletmelerinde gözetim (iç denetim) hizmetlerinin yetersizliği, * Teknik nezaretçilik vb. işletme içi denetim uygulamaları ile ilgili sorunlar, * Kamu birimleri denetimlerinin etkinsizliği, * Mesleki eğitim ve iş güvenliği kültürü noksanlıkları.

Sonuç olarak,

Türkiye'nin uzun yıllar boyunca, ölümlü iş ve maden kazalarında ülkeler sıralamasında değişmeyen ilk sıradaki yeri ve kazalarda gözlenen artma eğilimi endişe vericidir. Sorunun sakatlanmalar ve meslek hastalıkları ile ilgili boyutları da göz önüne alındığında, Türkiye'de madenlerin yeniden yapılandırılması gerekliliği açıktır.

Ancak özellikle maden politikalarından kaynaklanan nedenlerle bu gerekliliğe uygun davranılmadığı gibi, aksine yakın geçmişteki ve günümüzdeki uygulamalar (taşeron/ rödovans sözleşmeleri) ve kayıtsızlıklarla facialara adeta davetiye çıkarılmaktadır. Yukarıdaki karşılaştırmalı sayısal veriler sorunun ciddi boyutlarını ortaya koymaktadır. Raporun devamında değerlendirilen olgular ne yazık ki facialarının neden olduğu mağduriyetlerin azalacağı konusunda iyimserlik aşılamaktan uzaktır.

III. SOMA MADEN FACİASI OLAY BİLGİLERİ

1. OLAY

1.1. 13 Mayıs 2014 günü saat 15.10 sıralarında, ruhsat hakkı Türkiye Kömür İşletmeleri'ne (TKİ) ait olup Soma Kömür İşletmeleri A.Ş tarafından işletilmekte olan Soma Eynez/ Karanlıkdere Kömür Ocağında meydana gelen, Türkiye'nin tarihindeki en büyük maden faciasında 301 kişi yaşamını kaybetmiş, 90 dolayında kişi yaralanmıştır. Facia sonucunda 255 eş dul, yaş ortalamaları (10) olan 432 çocuk yetim kalmıştır.

Olayın başlangıcına ilişkin değerlendirmelerde genel olarak, ana taşıma galerisinde (ocak hava girişi bölgesinde) kömürün hava içindeki oksijen ile reaksiyona girmesi (oksidasyon) sonucunda meydana gelen "kızışma" üzerinde durulmaktadır. Kızışma/ yanma sürecindeki zincirleme reaksiyonlar sonucunda karbonmonoksit gazı ve ısı açığa çıkmaktadır. Otopsilerde "karbonmonoksit zehirlenmesi" genel ölüm nedeni olarak belirlenmiştir. Raporun ilgili bölümlerinde, sürecin olası aşamaları ile ilgili farklı değerlendirmelere, değinilecektir.

(Faciada *yaşamını yitiren madencilerin sayısı ile ilgili* olarak kamuoyuna yansıyan tereddütlere, resmi açıklamanın aksini gösteren bir kanıt raporun yazımı aşamasında ortaya çıkmadığından değinilmeyecektir.)

1.2. Olay sırasında yaşanan trajedinin boyutları, ölümün eşiğinden dönen maden işçisi **Yılmaz Kızıltepe**'nin aşağıda özetlenen anlatımında hissedilmektedir:

" … 39 yaşındayım. Amasyalıyım. 4 yıldır bu madende işçi olarak çalışıyorum. Emniyet ekibindenim. Olay günü 8 gibi aşağı indik. Her zamanki gibi işimi yapmaya başladım. Ben 'ayak'a bakıyordum, hat hazırladık, işimiz kül vermekti; 'ayak'ta metan vardı. İşimizi hallettik. O ana kadar bir anormallik yoktu, her şey, her zamanki gibiydi. Sonra yavaş yavaş, yer üstüne çıkmaya hazırlandık.

Saat tam üçe on vardı, o sırada saate baktım çünkü. Üçü on geçe de patlama oldu… Ne olduğunu anlamadım… Başımızdaki emniyet baş mühendisi '*Yangın var!.. Kimse çıkmasın buradan!*' dedi ve 142 kişi beklemeye başladık. Beklediğimiz yerin adı A panosu diye geçiyor… Bir şey hissetmiyorsun. Ne olduğunu bilmiyorsun çünkü… ne olacağını da bilmiyorsun. Öylece birbirine bakıp duruyorsun, kurbanlık koyun gibi. Bir saat geçti, iki saat geçti, üç saat geçti, dört saat geçti… Trafo patlayıp enerji gittiği için, yer altı telefonlarımız çalışmıyor. İletişim yok. Birbirimizle haberleşmemiz mümkün değil. (Soru: Saçma değil mi bu yüzyılda…) Öyle ama yapabileceğimiz bir şey yok, elimizdeki telefonlar çalışmıyor. Madenin içinde bir yerde, dünyadan bihaber, mahsur kalıyorsun, elin kolun bağlı. Biri gelirse seni kurtaracak, gelmezse vay haline! Ama en azından biz dumansız bir yerdeydik, oksijen soluyabildiğimiz için şanslıydık. Fakat duman eninde sonunda gelecek, bunu biliyorsun, korkuyla bekliyorsun… Kimi daha soğukkanlı ben öyleydim mesela, kimi çok panik. İnsanlar dua ediyordu… Çok çok kötü bir hal. Çaresiz bir durum…

5 saat sonra korktuğumuz başımıza geldi… Duman, yavaş yavaş üzerimize üzerimize gelmeye başladı. Bu tabii ölüm demek… Karbonmonoksitten öleceğiz… Etrafta iyice panikleyen arkadaşlarım oldu. Zaten bir kısmı kucağımda öldü. Hepimizde gaz maskesi vardı, herkesi uyardık, *'aman açmayın daha!'* dedik… Çünkü elimizdeki maskenin bir süresi var. Sadece 45 dakika seni koruyabiliyor. Sonra içindeki oksijen bitiyor… O yüzden duman iyice bastırınca takmak gerekiyor… Bilinçsiz olanlar, tecrübesiz olanlar ya da pani-

ğe kapılanlar gaz maskelerini açtılar. Oysa daha nispeten temiz bir ortamdı, çünkü birazdan cehennemle karşılaşacaktık. Gerçekten de gaz iyice bastırınca, erken açtıkları için bir sürü insanın gaz maskesinde gaz kalmadı. Korunamadılar gazdan…

(Soru: O an, ses duyuyor musunuz? Siren sesi, patlama sesi, yardım sesi?) Yok hayır. Biz, ilk patlama olunca, ayağın gerisine gittik, göçük tarafına. Çünkü çatlaklardan duman sızıyordu, etkilenmeyelim diye. O yüzden ses filan duyamadık. (Soru: Peki ya 5 saat sonra o duman, üzerinize gelmeye, saldırmaya başlayınca ne oldu?) Geri çekildik ama… İşte o zaman ben de 'bu iş buraya kadarmış!' dedim. Herkes Allah'a yalvarmaya başladı. Kimse ne yapacağını, nereye gideceğini bilemiyordu. Nereye gideceksin zaten, dumandan önünü göremiyorsun ki. Nefeslikte duruyoruz. O duman, bastırdıkça bastırdı. O zaman mide bulantıları, kusmalar şiddetlendi. Ve gaz daha da bastırdıkça, ölümler başladı. 5 kişi yanımda öldü… Göz gözü görmüyordu.

Kurtarma ekibi, sırtlarında oksijen tüpleriyle geldiler. Önce durumu ağır olanları çıkarttılar. Burnundan, ağzından, kulağından kan gelenler vardı. Tanık olduklarım anlatabileceğim şeyler değil. Ölümün dibine kadar yaklaştım. Tam o anda geldiler, aldılar… (Soru: Yüzünüzdeki o maskeyle yürüyebiliyorsunuz değil mi?) -Yok hayır. Maskeyi takınca, burnun kapanıyor, sıkacağı var kapatıyorsun, sürekli ağızdan nefes almak zorundasın, o zaman da kalp atışların çok hızlanıyor. Oturup bekliyorsun. Onunla yürüyemiyorsun..."[11]

2. EYNEZ- KARANLIKDERE KÖMÜR MADENİ İŞLETMESİ

Olayın meydana geldiği kömür madeni olay sırasında, bir özel şirket olan **Soma Kömür İşletmeleri A.Ş** tarafından iş-

[11] Ayşe Arman tarafından yapılan röportajdan özetlenmiştir. (17.05.2014, Hürriyet)

letilmektedir. Olayın nedenlerine ve sorumluluklarına ilişkin değerlendirmelere yardımcı olacağı için ocağın işletme süreci aşağıda özetlenmiştir:

TKİ Dönemi

2.1. Maden ocağı işletmesi, ruhsat hakkı Türkiye Kömür İşletmeleri- TKİ tarafından 1990 yılında kurularak çalışmaya başlatılmıştır. TKİ/ Ege Linyit İşletmesi Müessese Müdürlüğü özelleştirme/ taşeronlaştırma sürecinden önce; Kısrakdere, Sarıkaya, Işıklar, Deniş (1 ve 2), Dedetaşı ve Eynez bölgelerindeki diğer ocaklarda da kömür üretimi yapmaktadır.

Park Teknik A.Ş. Dönemi

2.2. Ocağın işletmesi - özelleştirme amaçlı olarak yürütülen süreçte - 08.06.2006 tarihinde yapılan *ihale* sonucunda, 27.07.2006 tarihli *alım garantili rödovans sözleşmesi* ile önceki sahibi Ciner Grubuna bağlı **Park Teknik A.Ş**'ne verilmiştir. Sözleşmeye göre *10 yıllık* sürede ve *belirlenen plana uygun olarak* üretilecek kömür miktarı toplam *15 milyon tondur*. Sözleşme tarafı şirket üç yıllık faaliyeti ardından *yaşandığı söylenen bazı sorunlar nedeniyle* işletmeyi bırakmak istemiş; TKİ'ne bir dilekçe vererek (07.10. 2009), maden ocağının işletmesine talip olan Soma Kömür İşletmeleri A.Ş'ne devredilmesi için yazılı başvuruda bulunmuştur. Bu sırada talip şirket 2005 yılında TKİ'den ihaleyle aldığı *Geventepe* rödovans üretimindedir. (Devir istemine neden olduğu söylenen sorunlara ileride değinilecektir.)

Soma Kömür İşletmeleri A.Ş. Dönemi

2.3. Ocak işletmesi ve bağlı sözleşme, TKİ'nin resmi onayı ile 30.10.2009 tarihinde *ihalesiz* olarak *üç taraflı* sözleşmeyle şu andaki *üçüncü* işletenine devredilmiştir.[12] Devir sözleşmesi metnine göre (m. 1); Devreden şirket 30.10.2009 tarihine kadar hazırlık süresi dahil 852.803,6 ton kömür ürettiğinden devralan şirket 15.000.000 tonluk üretimden geriye kalan 14.147,196,4

[12] Ankara 9. Noterliği 30.10.2009 T. 24046 S.

tonluk üretim işini devralmış olmaktadır. Aynı maddeye göre devir edilen işin birim fiyat üzerinden sözleşme bedeli 14.147,196,4 (Ton) x 27,45 (TL/Ton) = 388.340.541,18 TL olmaktadır.

2.4. Devralınan sözleşme kapsamında yürütülen iki yıllık üretimin ardından 2012 yılında, önceki rödovans sözleşmesiyle belirlenmiş olan; ***i)*** *üretim kotasyonunda ve* ***ii)*** *TKİ'ne ton başına satış fiyatında değişiklik yoluyla, şirket lehine olarak, neredeyse bir kat kadar artış sağlanmıştır. (Aşağıda ilgili bölümlerde değinilecektir.)*

2.5. Şirket, *aynı dönemde* (2011- 2012) TKİ'den *ihalesiz* olarak, bölgede elinde bulunan 18 milyon ton rezervli "Geventepe" sahasının yanındaki 6 milyon ton rezervli "Merkez Ocak (İR:549)" ve 20 milyon ton rezervli "Işıklar (İR:944)" sahalarını da almıştır. [13] (Böylelikle ek rezervlerle birlikte, yıllık ortalama 6 milyon ton kömür üretir hale gelmiştir.)

3. ŞİRKET/ İŞVEREN

3.1. Şirket sahibi Alp Gürkan, jeoloji mühendisi olup kendi anlatımına göre, 1970'li yıllarda İzmir İli Bayındır İlçesinde kurşun- çinko madeni işleterek madenciliğe başlamıştır. Alp Gürkan 1970'li yılların sonlarına doğru borçlarının artması sonucunda işletmeyi kapatmış ve Tirebolu'da, Koç Grubu'na ait olan bir madenin, taşeron olarak işletmesini almıştır.

3.2. A. Gürkan iki buçuk yılın ardından borçlarını tasfiye ederek bu işletmeden ayrılmış ve Soma'da kömür madeni işletmeye başlamıştır. Günümüzde Soma Holding bünyesinde yeralan yer alan Soma Kömür İşletmeleri A.Ş, Alp Gürkan tarafından 1984 yılında kurularak faaliyete geçirilmiştir. (Yerel bilgiler bu dönemde de şirketin ciddi mali zorluklar içerisinde olduğu yönündedir.) Yine kendi anlatımına göre işlerinin

[13] TKİ, Rödovans Yönergesi m. 13 kapsamında, maden çıkarılan sahaya komşu olan ocakların işletmesini Yönetim Kurulu kararı ile güven/ memnuniyet duyduğu firmalara ihalesiz olarak verebilmektedir. (21.05.14, Taraf)

asıl büyümesi, TKİ'nin 2005 yılında rödovans karşılığı kömür ocaklarını ocaklarının işletmesini özel sektöre devretme kararı ile gerçekleşmiştir. [14] (Şirketi 2005 yılında ilk olarak TKİ'den 18 milyon ton rezervli *Geventepe* rödovans ihalesini almıştır.)

3.3. Soma Kömür İşletmeleri A.Ş tarafından işletilen ocaklarda üretilen, yıllık ortalama 6 milyon ton kömürün tamamı, "satın alma garantili rödovans" sözleşmeleri uyarınca TKİ tarafından satın alınmaktadır. Şirket, genel kurul kayıtlarında yer alan bilanço bilgilerine göre 2011 yılında zarar ederken 2012 yılında kar etmeye başlamıştır.

3.4. Soma Kömür İşletmeleri A.Ş'nin bünyesinde yer aldığı *Soma Holding* - kendi verilerine göre - halen (6) maden, (1) inşaat alanlarında olmak üzere (7) şirkete sahiptir ve 5 bini yer altı olmak üzere 5 bin 550 kişi ile faaliyetlerini sürdürmektedir. (Soma Grubunun inşaat faaliyetleri içerisinde, hakkında yolsuzluk iddiaları ileri sürülen Tilaga İnşaat AŞ'nin İstanbul Maslak "Spine Tower" projesi de bulunmaktadır.)[15]

Grup şu anda, Ciner Grubu'nun ardından ülkenin en büyük ikinci maden üreticisidir ve son yıllarda yapılan maden işletme ihalelerinin büyük bir bölümünü kazanarak işletmesini üstlendiği madenlerinin rezervini 70 milyar liranın üzerine çıkarmıştır. Grubun internet sitesinde *"Soma Kömür İşletmeleri A.Ş'nin 2011 yılında ISO 500 listesinde 231. sırada yer aldığı ve işçi sağlığı ve iş güvenliği yönüyle örnek bir şirket olarak faaliyetlerini yürüttüğü"* belirtilmektedir.

---

14 Vahap Munyar'la röportajından. (14.05.2014, Radikal)

15 Milletvekili Sezgin Tanrıkulu, Soma Holding bünyesindeki Tilaga İnşaat AŞ'nin İstanbul Maslak (Spine Tower) ve Kartal daki (AVM'li Gökdelen) inşaat projelerinde bazı üst düzey AKP'lilere hisse verildiği iddiasını soru önergesiyle TBMM gündemine taşımıştır. Tanrıkulu'nun soruları arasında "Alp Gürkan'ın TÜRGEV'e bağış yapıp yapmadığı; Soma Holding'e son 5 yıllık sürede verilen tüm devlet teşvikleri neler olduğu; Soma'daki madende yaşanan felaketin trafo yangınından kaynaklandığı açıklamasının, hükümet tarafından şirketin 140 milyon TL tutarında tazminat ödemekten kurtarılması bir manipülasyon olarak ortaya atıldığı iddialarının doğru olup olmadığı da" bulunmaktadır.

Soma Vergi Dairesi'ne kayıtlı olan holdingin; 2011 yılında 1.800.000 TL matrah karşılığı tahakkuk eden vergisi 364.000 TL; 2012 yılında 6.300.000 TL matrah karşılığı vergisi 1.200.000 TL; 2013 yılında 3.700.000 TL matraha karşılık tahakkuk eden vergisi 758.361 TL olmuştur.[16]

3.5. Soma Kömür AŞ'nin ortaklık yapısına bakıldığında Tilaga Madencilik AŞ'nin %53 payı (yüzde 53 payı Alp Gürkan'a, yüzde 20'si ise yurtdışında kayıtlı Saff Investments ve Tilaga Investments'a aittir) dışında Alp Gürkan'ın yüzde 17, oğlu Can Gürkan'ın %25 bireysel hissesi olduğu görülmektedir. Bir başka deyişle Alp Gürkan Soma Kömür AŞ'nin en büyük ortağı konumundadır. (Facianın ardından muvazaalı girişimlerle şirket yapılarında değişiklikler yoluna gidildiği kamuoyuna yansımıştır.[17])

3.6. Şirketin Yönetim Kurulu Üyeleri, Alp Gürkan, Can Gürkan ve İsmet Kasapoğlu'ndan oluşmaktayken, Ocak/ 2014'den itibaren değişiklik yoluyla Can Gürkan (Alp Gürkan'ın oğlu), Ramazan Doğru ve Mustafa Yiğit'ten oluşur hale gelmiştir.[18] Şirket kayıtlarına göre *"iş hukuku kapsamındaki hukuki ve cezai sorumlulukları Ramazan Doğru'ya, çevre hukuku kapsamındaki sorumlulukları ise Mustafa Yiğit'e aittir"*.[19] (Böyle bir sorumluluk devrinin ya da bir başka deyişle sorumluluk tekellemesinin geçerliliği kuşkusuz hukuken tartışmalıdır. Öte yandan soruşturma aşamasında yapılan kriminal inceleme sonucunda tartışma konusu olan yetki belgesindeki imzanın Ramazan Doğru'ya ait olmadığı tespit edilmiştir.)

---

16 19.05.2014, Cumhuriyet

17 13, 16.06.2014, Sözcü

18 Alp Gürkan 2014'te Soma Kömür AŞ'nin yeni yönetim kurulunda yer almamasına karşın en büyük ortak konumundaki Tilaga Madencilik AŞ'deki Yönetim Kurulu Üyeliğinden ve Başkanlığı'ndan vazgeçmemiştir. 76 yaşındaki Alp Gürkan, diğer yönetim kurulu üyeleri Can Gürkan ve Mustafa Yiğit ile birlikte bu şirkette yönetim kurulu üyesidir.

19 Şirket Mersin'de krom üretimi yapan Minsan Madencilik adlı şirkette de benzer bir yönetim stratejisini benimsemiş olup, yukarıda geçen tüm yetki ve sorumluluk şirket yönetim kurulu üyesi yapılan Ercan Altınova'dadır. Şirket yapısı hakkındaki bilgiler Wall Street Journal Türkiye'den Ayşegül Akyarlı Güven'in "Soma Holding AŞ hakkında bilmeniz gereken 10 gerçek" başlıklı yazısından aktarılmıştır. (19.05.2014, Cumhuriyet)

Sonuç olarak, TKİ'nin 2005 yılında rödovans karşılığı kömür ocaklarının işletmesini özel sektöre devretmesi kararının ardından aldığı çok sayıda ocak işletmesiyle, şirketin büyük bir ivmeyle büyüyerek, en kârlı sektör olarak bilinen madencilik sektöründe ikinci sıraya yerleşmesi dikkat çekicidir. Yerel de dahil olmak üzere kamuoyunda yapılan değerlendirmeler yedi yılda gerçekleşen bu hızlı büyümede *siyaset unsurunun* belirleyici olduğu yönündedir.

4. MADEN İŞÇİLERİ

İşçileşme yönünden

4.1. Türkiye'de genel olarak tarımda çözülme göç olgusunu beslemektedir. Tarımda yaşamını sürdüremeyen sanayi açısından niteliksiz işgücünün, kentlerde iş bulabilmek için güvencesiz olarak en ağır ve tehlikeli işlerde düşük ücretlerle çalışmayı kabul ettikleri bilinmektedir. Bu sorun, yapılan incelemelerde iş kazaları ve meslek hastalıklarının temel nedenleri arasında yer almaktadır. Niteliksiz işgücü, *iş koşullarının kolay kabulü* dışında, *farkındalık* yönünden de iş güvenliği risklerini büyüten bir unsurdur.

4.2. Aynı sosyolojik olgular nedeniyle Soma yöresinde, geçmişte yapılmakta olan tarım (pancar, pamuk, tütün vd.) ve hayvancılığın giderek geçim kaynağı olmaktan çıkmasıyla, maden işçiliği - tüm olumsuz koşullarına karşın - bir ekmek kapısı olarak görülmektedir. Aşağıdaki tabloda, yaşamını kaybeden madencilerin kırsal özellikli yakın yörelerle bağları belirgin olarak görülmektedir:

TABLO- 6

YÖRE	KAYIP	YÖRE	KAYIP
Soma/ Manisa	79	Balıkesir	4
Akhisar/ Manisa	6	İvrindi Balıkesir	24
Demirci/ Manisa	1	Dursunbey/ Balıkesir	17
Salihli/ Manisa	1	Balya/ Balıkesir	1
Kula/ Manisa	1	Susurluk/ Balıkesir	1
Kınık/ İzmir	48	Kütahya	13
Bergama/ İzmir	9	Tavşanlı/ Kütahya	12
Uşak	1	Gediz/ Kütahya	6

Ücret yönünden

4.3. Türkiye'deki madenlerde çalışan toplam 49 bin işçinin 10 bin kadarı kamuda çalışmaktadır. 2004 yılından itibaren gelişen taşeronlaşma ile birlikte, maden çalışanlarının çok büyük bir çoğunluğunun, insani yaşam koşulları yönünden yeterli ücret alamadıkları bilinmektedir. Türkiye'de maden işçilerinin maaşları asgari ücretten başlayarak, ortalama 1.000- 1.800 TL arasında değişmektedir. Toplusözleşme yapılabilen işletmelerde kıdem etkeniyle de 4.000 TL'na kadar çıkabilen ücretlerin sayısı oldukça azdır. (Bir karşılaştırma yapılacak olursa Avustralya'da maden işçileri ayda yaklaşık 30.000 TL karşılığı maaş alırken; İngiltere'de ayda 16.250 TL kadar almaktadırlar.) Facianın meydana geldiği madende çalışan işçilerin ortalama aylıkları 1600 lira kadardır.

İşçi taşeronluğu/ dayıbaşılık yönünden

4.4. Olayın ardından Şirket tarafından yapılan basın toplantısında, madende taşeron sisteminin bulunmadığının savunulmasına karşın, "ekip başı" olarak adlandırılan 10- 15 kadar kişinin - gerçekte bir çeşit alt taşeron olan - "dayıbaşı" ya da "çavuş" adı verilen kişiler oldukları anlaşılmıştır. Uygulamada işçi taşeronları/ dayıbaşları şirketin çalışanı olarak kayıtlı olup, kağıt üzerinde "ekip başı" olarak gözükmektedirler.

4.5. Sistem şöyle yürümektedir: Taşeronlar şirketlere madende çalışacak (baca, ayak ve darama sisteminde) işleri temin etmektedirler. Şirket taşerona işçi başına ödeyeceği ücreti söylemekte, taşeron işsiz madencilere ulaşarak kendilerine bu ücretten daha azını önermekte, zor durumda olan madencinin işi kabul etmesiyle ücret farkıyla birlikte üretimden kaynaklanan primler taşerona kalmaktadır. Madenin Park Teknik AŞ dönemi **İşletme Müdürü Selim Şenkal** yöredeki "dayıbaşı" gerçeğini şöyle aktarmaktadır:

> "… TKİ hizmet sözleşmelerinde, 'taşeron üretimde çalıştırılamaz' maddesi vardır. Şirket taşeronluğu kabul edemez. Bu Soma bölgesine ait bir sistem, başka işlet-

melerde göremezsiniz. İlk gittiğimde dayıbaşılar bana da geldiler. Biz kabul etmedik. Sistem şöyle işliyor, dayıbaşının getirdiği personeli şirketler kendi bünyesine alıyorlar. Sigortasını, maaşını ödüyor. Ama hem çalışan adamdan kesilen hem de primden kaynaklanan paraların dayıbaşına gitmesi sağlanıyor. Buna herkes göz yumuyor…"[20]

4.6. Olay sonrasında, Çalışma Bakanlığı **İş Teftiş Kurulu Başkanlığı** tarafından yapılan şirket kayıtlarındaki incelemeler sırasında; çok tehlikeli işlerde çalışanların iş sağlığı ve iş güvenliği yetiştirme mesleki eğitimi kursu, "takip yoklama çizelgeleri"nde işçilerin bağlı oldukları kişilerin/ taşeronların isimlerinin "firma" bölümünde yeraldığı tespit edilmiştir.[21]

4.7. Yarattığı iş güvenliği risklerinin değerlendirilmesi açısından, yeraltı madenciliğinde "taşeronluk ve prim sisteminin nasıl işlediği" aşağıda özetlenmektedir:

Baca taşeronu: "Baca" açmakta temel amaç, maden cevherinin içinde bir tünel açarak kömürün çıkarılacağı bölgelere yol açmaktır. Baca sisteminde, maden dağının ana kayasına ulaşılana kadar; maksimum iki metre 70 santim yüksekliğinde, üç metre genişliğinde ve ortalama 60 metre uzunluğunda bir tünel açılmaktadır. Bacanın çökme tehlikesinin belirdiği 60 metreden sonra, şirket, baca taşeronuna her metre başına prim vermekte ancak, asıl riski alan işçiler bir ödeme alamamaktadır. Bu sistemde, ana kayaya ulaşıncaya kadar çökme vd. risklere karşın madencilerin sürekli ilerlemesi istenmektedir. **Ayak taşeronu:** "Ayak" yeraltı işletmelerinde maden üretimi yapılan yere denmekte olup, bacanın sonundan başına

20 24.05.2014, Hürriyet

21 Belgedeki "Adem Y.'nin Adem Yıldırım'ı; Atmış'ın Abdullah Atmış'ı; Ermiş'in Muharrem Ermiş'i; Er-Öz'ün Soner Ergün'ü; Gema'nın Nurettin Atmış'ı, H.Şen'in Hüseyin Şen'i; S.Biral'in Selahattin Biral'ı; S. Durmaz'ın Sinan Durmaz'ı; Şengün'ün Ahmet Şengün'ü, Yörem'in ise ekipbaşı olan ancak taşeron olarak bilinen İbrahim Özdemir'i simgelediği…" öğrenilmiştir.

> doğru sağlı sollu açılan ayaklardan kömür çekmesi yapılmaktadır. Bir tünelde ayda 7 ile 10 kez çekme işlemi yapılmaktadır. Çekme sayısının arttırılması için ek olarak yapılan her çekme başına taşerona prim verilmekte, işçiler bu durumda da bir ödeme alamamaktadırlar. **Daralma taşeronu:** Kömürün çıkarıldığı tünellerde ağırlığın oluşturduğu basınçla daralma meydana gelmekte, dağın ağırlığından dolayı iki metre 70 santim yüksekliğe sahip tünellerin yüksekliği iki günde 70 santime düşebilmektedir. Tünel ne kadar yükseğe ulaşırsa cevherden maden çıkarmak o kadar kolaylaşacağı için, daralma ekibinin demir barajlarla arttırmaya çalıştığı yüksekliğe bağlı olarak daralma taşeronuna prim ödenmektedir.[22]

4.8. Taşeronlar eliyle yürütülen bu zorlama sistemine, en çok duydukları laf olduğu için *"hadici/ hadi hadi sistemi"* adını takmışlardır. İşçiler zorlamayı şöyle ifade etmektedirler: *"Beş dakika soluklan, hemen elinde lambasıyla biri gelir: 'Hadi hadi hadi' der… Sen, burası göçecek ben girmem dersin… O, 'Hadi hadi hadi'… "*[23] Sistemin trajik boyutunu ve işçilerdeki "hadi alerjisi"ni **Manisa Milletvekili Özgür Özel** gözlemlerinden şöyle aktarmaktadır:

> İşçiler bir de *"'hadi' olayı var"* diyorlar. Çünkü dayıbaşı çalıştırırken sürekli *"hadi"* diyor. Bir anne, bana anlattı, *"'Hadi oğlum kahvaltı yapalım' dedim, ama oğlum bana öyle bir bağırdı ki şaşırdım, oğlum bana hiç böyle bağırmazdı"* diyor. Çünkü oğlu *"'Bütün gece 'hadi kömür çıkar' diyorlar, yeter artık bir daha bana evde hadi denmeyecek"* diye isyan etmiş. Şimdi annesi diyor ki, *"Biz de ona 1 aydır artık 'hadi' demiyorduk, ama oğlum gitti"*…

Taşeron sisteminin en acımasızı var. Dayıbaşı bir galeriyi bir bölümü alıyormuş. Birbirleriyle yarışıyorlar. Mesela dayıbaşına diyorlar ki *"buradan şu kadar kömür çıkar, daha fazla çıkarırsan*

---

22 19.05.2014, t24

23 Tuğba Tekerek, (16.05.2014, Taraf)

senin. Bir galeriye gireceğiz, yer kazıyoruz, iki omzun geçeceği yer olduğu zaman 'hadi hadi' deyip bizi ittiriyor. Sonra o delikler küçük küçük kaldı; kurtarmada bela oluyor. Adam ölmüş çıkaramıyorsun, sırtına vurup getiremiyorsun, kendin geçip o delikten geçiyorsun" diyorlar. 50 cm'lik bir yer, sırtına almış arkadaşını sonra kafasını vurmuş, bazılarını bu yüzden kaybettiklerini söylüyorlar. [24]

4.9. Bunun dışında işçinin iş güvencesinin de taşeronun iki dudağı arasında olduğu söylenmektedir. **Alpay Öğe** şöyle demektedir: *"18 ay Soma madeninde çalıştım. Taşeronlar daha fazla kömür çıkartmamız için bizi en tehlikeli bölgeye göndermek istedi. Buna itiraz ettim. Beni hemen işten attılar. Paramı dahi alamadım. Hangi madenin kapısını çaldıysam bana, 'senin sabıkan var, seni işe alamayız' dediler."* Taşeron sisteminde haklarını koruyamadıklarını ve taşeronun kalkması için sendikanın hiçbir mücadele vermediğini söyleyen maden emeklisi **Mehmet Çetin**, *"Taşeron sisteminde işçinin beş kuruş değeri yok. Sistem tamamen şirketin faydası üzerine kurulmuş. Sendikada da seçim döneminde taşeronlar işçilere kapalı zarf verir. Oy pusulası vardır. Madenci pusulada kimin adının yazıldığını bilmez"* demektedir.[25]

Siyasi baskı yönünden

4.10. Yerel incelemeler sırasında, siyasi ayrımcılık ve baskı olgusuna ilişkin birçok yakınmayla karşılaşılmıştır. Bu yakınmalar medya yoluyla kamuoyuna yansıdığı gibi işçilerin savcılık ve TBMM Araştırma Komisyonu anlatımlarında da yer almıştır. Genel ve yerel siyasetin, işe girme aşamasından başlayarak çalışma mesaisinde devam eden ve işten çıkarmalara uzanan etkisi belirgindir. (Bu etkinin denetim süreçlerindeki olumsuz yansımalarına ilgili bölümde değinilecektir.)

Bu olgunun bir başka boyutu bölgedeki siyasi mitinglerde ortaya çıkmaktadır. İşçiler işten çıkarılma endişesine dayanan manevi cebirle ve çeşitli fiili yöntemlerle siyasi mitinglere taşınmalarından yaygın olarak yakınmaktadırlar. Bölgeye ilişkin

[24] 21.05.2014, Cumhuriyet
[25] 19.05.2014, t24

somut yerel gözlemler de bu doğrultudadır. Olay bölümünde anlatımını aktardığımız işçi **Yakup Kızıltepe** bu yerel gerçeği ironi yoluyla *"hem ucuz işçi hem taşıma adamız biz"* diyerek aktarmaktadır.[26]

Sonuç olarak, tarımın çözülmesinin yeraltı madenlerinde çok zor koşullarda da olsa çalışmayı yegane ekmek kapısı haline getirdiği gözlenmektedir. Yöredeki maden işletmelerinde maliyet nedeniyle sözkonusu niteliksiz iş gücünün tercih edildiği bilinmektedir. Bu da iş sağlığı ve güvenliği açısından yeraltı madenciliğinde, ek risklere yol açmaktadır. İşçi taşeronluğu sistemi (dayıbaşılık), işyerinde ve yöredeki madenlerde işçiler üzerinde baskı oluşturmak üzere kullanılan en önemli araçlardan birisidir.

5. SENDİKAL ÖRGÜTLENME

5.1. Olayın meydana geldiği maden işyerinde Türk-İş'e bağlı Maden-İş Sendikası yetkilidir. Olayda yaşamını kaybeden 301 işçiden yalnızca - beyaz yakalı tabir edilen - 16 çalışan sendikalı değildir.[27]

5.2. Soma yerelinde olaydan iki gün sonra görüştüğümüz Sendika Başkanı ve yetkililerinin "*… işverenin desteklemesi sonucunda 3 bin olan üye sayılarının 13 bine ulaştığı… sendikanın işçilerle bağlarının zayıf olduğu ve işçilerin kendilerini sendikaya uzak hissettikleri… kurtarma çalışmalarının dışında oldukları… yeraltındaki işçi sayısını bilmedikleri ve işverence kendilerine de bu konuda bilgi verilmediği… olayın her yönüyle 'bilinmezlerle' dolu olduğu… "* yolundaki beyanları, işçi/ sendika ilişkileri açısından olduğu kadar işveren/ sendika ilişkileri açısından da dikkat çekicidir.

Olaydan dört gün önce (09.05.2014) tarihinde gerçekleştiği öğrenilen Soma Maden-İş Kongresi'nde kayıtlı yaklaşık on üç bin işçiden yalnızca 161'inin oy kullanmış olması da konu hak-

---

[26] 18.05.2014, Hürriyet

[27] Türkiye Maden-İş Sendikası Genel Başkanı Nurettin Akçul'un açıklamasından (28.05.14, Cumhuriyet)

kında fikir vermektedir. (Özelden dört, kamudan bir işçinin oluşturduğu yönetime, özel kesimden seçilenlerden ikisinin facianın yaşandığı maden ocağında çalıştığı bilinmektedir.)

5.3. Yerel görüşmelerimiz sırasında işçiler *"işverenin maden ocağında yalnızca bu sendikanın örgütlenmesine izin verdiğini ve hatta bizzat yönlendirdiğini"* ifade etmişlerdir. İşçiler *"işten çıkarılmakla tehdit edildikleri için yapılan seçimlerde kendilerine verilen kapalı zarfları oy olarak atmak zorunda kaldıklarını"* anlatmaktadırlar. Nitekim madende elektrik atölyesinde ustabaşı olan **Ercan Güneş** de savcılık soruşturması sırasındaki anlatımında *"… Sendika seçiminde ismini hatırlayamadığı bir kişinin verdiği oy pusulasını kullandığını… İşyerini sendikaya şikâyet edemediklerini, etseler de sonuç alamadıklarını"* belirtmektedir. **Zafer Köken** adlı işçi adaylık konusunda da aynı tahakkümün uygulandığını *"sendika seçimlerine aday olduğunu ancak işten atmakla tehdit edildiği için adaylıktan vazgeçtiğini"* söylemektedir. Bir başka işçi **Volkan Akın** *"… sendikayı görevini yapmadığı için eleştirdiğinden işten çıkarıldığını"* anlatmaktadır.

5.4. Facianın ardından işyerinde yetkili olan Maden-İş Sendikası dışında, sendika üst kuruluşlar da yoğun olarak eleştirilmiştir. Eleştirilerin muhataplarından olan **Türk-iş Genel Başkanı Ergün Atalay**'ın konuyla ilgili açıklamaları dikkat çekicidir:

> "Diyorsunuz ya sendika patron ağırlıklı... Orada bir seçim olsa, o bölgede, patron aday olsa, genel müdür Ramazan Doğru aday olsa, orada beni aday yapsalar, ben yüzde 5 alırım, adam yüzde 95 alır… Böyle örgütlenme istemiyorum, böyle örgütlenme olmaz… Böyle olur mu? İş o noktaya gelmiş, adamları almışlar kıskaca, korkuyla, tehditle, şantajla... Herkes biliyor bunları, saklamanın alemi yok…
>
> İlk iki gün, ocakta kaç kişinin olduğunu ne bakanlık bildi, ne biz bildik. Devletin ocaklarında madene girenlerde maske ve lambalarda numara var. Maalesef buradaki maske ve lambalarda numara yok. Öyle acı ki 48

saat içeride kaç kişi olduğunu kimse bilemedi. Bu ayıp da herkese yeter. Burada bizim de pay almamız gerekiyorsa bizim de pay almamız lazım… Orada seçim nasıl olmuş, onları da biliyoruz. Bir daha bunlara fırsat vermeyiz, zemin hazırlamayız, imkan vermeyiz. Bununla ilgili kim sorumluysa herkes hesabını verir…"[28]

Türkiye Maden-İş Sendikası Genel Merkezi, *"kendilerine yerelden hiçbir şikâyet gelmediğini"* savunurken, işçiler *"şikâyetlerini birçok kez sendikaya ilettiklerini ancak sonuç alınamadığını"* dile getirmektedirler.[29]

5.5. *"Ölüm ve kaza madenciliğin normal bir parçası değildir"* diyen **İngiliz Ulusal Maden Sendikası[30] Başkanı Nicky Wilson**, maden faciası nedeniyle kendisiyle yapılan bir röportajda işçi sendikalarının maden işletmelerindeki önem ve işlevi konusunda özetle şunları söylemektedir:

"… Çeşitli ülkelerdeki bazı sendikaların işçi hakları ve güvenliğinden çok sermaye ve devletle işçinin arasını bulmak görevine soyunduğunu görüyoruz… Bir işçi niye bizim sendikamıza üye olur? Onun hakkını savunacağımızdan, onu en iyi biçimde temsil edeceğimizden emin olduğu için. Bir sendikanın parçası olmanın başka bir mantığı olamaz zaten. Biz de NUM olarak tek bir yere karşı sorumluyuz. Ne bir şirket ne de bir devlet... Sadece maden işçileri...

… Yasa, biz sendikalara şu hakkı veriyor: Bağımsız, özel eğitimli müfettişleri madenleri denetlemeye göndermek. Bu müfettişlerin hepsi bölgesini en iyi şekilde bilen sendika üyeleridir ve sendika tarafından seçimle madenlere tayin edilirler. Onların ne zaman hangi şartlarda madene gidip denetleme yapacaklarını da biz belirliyoruz. Yani sendika maden işçilerinin güvenliğinin tam

28 23.05.2014, Cumhuriyet
29 21.05.2014, Cumhuriyet
30 National Union of Mineworkers –NUM

> ortasında duruyor… Hazırladıkları raporun bir kopyası madenin işletmecisine bir kopyası da devletin maden müfettişine gönderiliyor. Böylece işletmecinin raporu görmezden gelmesi engelleniyor. Varsa güvenlik açıklarının kapatılması için patronun insafına teslim olmuyoruz. Çünkü müfettişin raporunda belirttiği alanlarda yaptığı düzeltmeleri belirtilen sürede yaptığını kanıtlayıp devlete gönderme zorunluluğu var. Devletin müfettişleri bunları takip ediyor. Bu süreçte aksayan, ters giden bir durum karşısında kapatmaya kadar varan ciddi cezalar veriliyor…"[31]

Sonuç olarak, işçilerle bağlarının zayıflığı yanında, işveren ilişkilerinde edilgen bir görünüm sergileyen yerel sendikanın, işçi haklarının ve iş güvenliğinin korunması açısından denetim işlevini yerine getiremediği görülmektedir.

[31] Ezgi Başaran röportajı (19.05.2014, Radikal)

IV. KÖMÜR MADENİ POLİTİKASI

Türkiye'de kömür madeni politikasının maden kazalarıyla doğrudan bağlantısı olduğu için bu politikanın konumuzla bağlantılı yönlerine aşağıda değinilmektedir:

1. HEDEF OLARAK KÖMÜR ÜRETİMİNDE ARTIŞ

Kömürün elektrik enerjisi üretiminde payının büyütülmesi hedefi, üretiminin arttırılması politikasını beraberinde getirmektedir. Konuya ilişkin olarak **Elektrik Mühendisler Odası (EMO)** tarafından derlenen bazı veriler aşağıdadır:[32]

1.1. Türkiye'de 2013 yılı sonu itibariyle; kurulu gücün %19.4 oranı, toplam elektrik üretiminin ise %25.4 oranı kömürle karşılanmıştır. 2012 yılında kömürle 60 TWh elektrik üretimi gerçekleşmişken, 2030 yılında bu oranın 197 TWh'ye çıkması ve toplam elektrik üretiminin %32'sini karşılaması planlanmaktadır.

1.2. Halen ülkede elektrik enerjisi üretiminde olan 22 kömürlü termik santral bulunmaktadır ve 80 kadar santral da izin veya planlama aşamasındadır. Bu bağlamda Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı'nın 2023 yılı öncelikli hedefleri arasında, elektrik üretimi için, tüm linyit ve taş kömürü rezervlerinin kullanılması olduğu gibi, yüksek kalorili kömür ithal edilmesi de bulunmaktadır.

---

[32] Elektrik Mühendisleri Odası (EMO) tarafından, Türkiye Elektrik Üretim A.Ş. (TEİAŞ) verileri kullanılarak derlenmiştir. (http://www.emo.org.tr/genel/bizden_detay.php?kod=88369#.U3Yayy_vOCQ)

1.3. Kömür üretiminin arttırılması için son dönemde; Bakanlar Kurulu Kararı ile santrallerin kömür üretimi için yapacakları yatırımlara teşvik sağlanmış[33]; Madencilik Uygulama Yönetmeliği'nde rödovans sözleşmelerine ilişkin düzenlemelerle taşeron işletmeciliği bu politikanın önemli bir aracı haline getirilmiştir. Bu bağlamda yerli kömür üretimi özellikle 2012 yılından bu yana Bakanlık tarafından, rödovans ihaleleri ve pek çok teşvikle oldukça kârlı hale getirilmiştir. Bir başka deyişle sektörün denetimsizce büyümesi hükümet politikalarıyla desteklenmiştir.

1.4. Bu denetimsiz büyümenin *alternatif maliyeti* yaşanılan maden kazalarında olduğu çevresel zararlarda da kendisini göstermektedir. Dünya devletleri maden kazalarının çok büyük ölçüde önüne geçmişler; iklimi koruma politikaları çerçevesinde - Türkiye'deki politikanın aksine - kömürden yenilenebilir kaynaklara geçişi benimsemişlerdir. Oysa Türkiye'den bir örnek vermek gerekirse, 2013 yılında başlayan özelleştirmeler sonrasında da - düzgün filtre sistemleri olmadığından çevreye ve insanlara zarar vererek işletilen - kömürlü termik santrallerin çevresel yükümlülüklerden muafiyetleri sürecektir.

2. ÖZELLEŞTİRME ARACI OLARAK TAŞERONLAŞMA/ RÖDOVANS

Kömür üretiminin arttırılması için bir özelleştirme/ taşeronlaştırma aracı olarak "rödovans" yöntemi devreye sokulmuştur.

2.1. Maden Yasası (m. 4) düzenlemesinde; madenlerin, *devletin hüküm ve tasarrufu altında olduğu* belirtilmiştir. Yasanın (m. 5) düzenlemesinde yer alan *hakların bölünmemesi ilkesine* göre; madenlerde arama, ön işleme ve işletme ruhsatlarından hiç

[33] Bakanlar Kurulu'nun, 15.02.2013 Tarihli Yatırımlarda Devlet Yardımları Hakkında Kararda Değişiklik Yapılmasına Dair Karar uyarınca; "Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı tarafından düzenlenen geçerli bir maden işletme ruhsatı ve izni kapsamında 3213 sayılı Maden Kanunu'nu uyarınca, 4-b madenlerin girdi olarak kullanıldığı elektrik üretimi yatırımları teşvik kapsamına alınmıştır." (Maden Kanunu'nun 4-b grubuna giren madenler; Turba, Leonardit, Linyit, Taşkömürü, Kömür işletme izni alınmış ruhsatlı sahalarda kömüre bağlı Metan Gazı, Antrasit, Asfaltit, Bitümlü Sist, Bitümlü Şeyl, Kokolit- Sapropel şeklindedir.)

birisinin hisselere bölünmemesi, bu ruhsatların tek bir gerçek veya tüzel kişiye ait olması gerekmektedir. Ancak bu düzenlemeler, normlar hiyerarşisine aykırı bazı düzenleme ve fiili uygulamalarla etkisiz kılınmışlardır.

2.2. Uygulamada ruhsat sahipleri, özel hukuk alanına giren "rödovans" olarak adlandırılan 5-10 yıl süreli sözleşmelerle, bedel karşılığında haklarını üçüncü/ özel kişilere (taşeronlara) bırakmaktadırlar. Rödovans, maden ruhsatı alanlarının, hukuki hak ve sorumlulukları kendisinde kalması koşuluyla, hak sahibi tarafından sözleşme ile özel veya tüzel bir kişiye, bir süre tahsis edilmesi durumunda, maden ocağının işletilmesini üstlenen özel veya tüzel kişinin, esas ruhsat sahibine, ürettiği her bir ton maden için ödemeyi taahhüt ettiği meblağ olarak tanımlanmaktadır.

Temel yasal düzenlemeler göz önüne alındığında rödövansın bir özelleştirme yöntemi olduğu açıktır. Özelleştirme literatüründe "kiralama" olarak adlandırılan yöntem, rödovans kavramıyla uyuşmaktadır. (Fransızca kökenli rödovans/ redevance kelimesi feodal dönem de haraç anlamında da kullanılmıştır.)[34]

2.3. Rödovans uygulaması, hukuki kurallara uyularak değil, hukuku zorlayarak, hatta hukuka aykırılığı Danıştay kararları ile kesinleşmiş olduğu halde sürdürülmüştür.[35] 2004 yılında 3213 sayılı Maden Yasasında değişiklik yapan 5177 sayılı Yasa ile sadece *taşkömüründe* rödövans uygulamaları yasal dayanağa sahip olmuştur.[36] Taşkömürü dışındaki madenlerin

---

[34] "Madencilik Sektöründe Taşeronlaştırma ve Özelleştirme Yöntemi: Rödövans", Esra Ergüzeloğlu Kilim, AÜ SBF Araştırma Görevlisi

[35] 1990 yılında Maden Kanununun Uygulanmasına Dair Yönetmeliğin 32. maddesinin son fıkrası değiştirilerek, "üçüncü kişi ve kuruluşların ruhsat sahipleri ile yapmış oldukları rödövans, kira, taşeron vb. sözleşmelere dayanılarak ruhsat sahasında faaliyette bulunabilmesi Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığının iznine" bağlanmıştır. Ruhsat sahiplerinin, sözleşmeleri bir ay içinde Maden Dairesi'ne bildirerek uygun görüş alması şartı getirilmiştir. Bu değişiklik ile üçüncü kişilerin madencilik alanındaki taşeronluk faaliyetleri, yönetmelik düzeyinde de olsa, tanınmıştır. (Age)

[36] Yasanın 23. maddesinde "Sınırları Bakanlar Kurulu kararı ile belirlenen

üçüncü kişilerce özel hukuk sözleşmelerine göre işletilebilmesi için henüz yasal bir dayanak yoktur. Ancak 3 Şubat 2005'de yayınlanan Maden Kanunu Uygulama Yönetmeliğinin geçici 2. Maddesi ile yapay bir dayanak oluşturulmuştur.[37]

3. YERALTI LİNYİT KÖMÜRÜ ÜRETİMİ

3.1. Soma bölgesi linyit üretiminde önde gelen bir bölgedir. Türkiye'deki ***linyit rezervlerinin işletilmesinden*** sorumlu olan **Türkiye Kömür İşletmeleri- TKİ**, Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı'na bağlı olup, ülkenin farklı yerlerinde başlıca sekiz işletmesi bulunmaktadır.[38] (**Türkiye Taşkömürü Kurumu-TTK** ise Zonguldak merkezli *taşkömürü rezervlerinin işletilmesinden* sorumlu olan bir devlet kurumudur ve üretimi TKİ'nin oldukça altındadır.)

3.2. Linyit kömürü; ***i)*** *yeraltına inmeden toprağın üstünden yapılan ve riski çok daha az olan* ***açık üretim*** *yoluyla (ancak açık linyit rezervleri tükenmektedir) veya* ***ii)*** *daha riskli bir yöntem olan* ***yeraltı işletmeciliği*** *yoluyla elde edilmektedir.* (Yeraltı üretimi, Soma'daki rezervlerin bağlı olduğu Ege Linyitleri İşletmesi- ELİ ve Kütahya Tavşanlı'daki Garp Linyitleri İşletmesi- GLİ tarafından yapılmaktadır.)

Ereğli Kömür Havzasındaki taşkömürlerini işletmeye ve hukuku uhdesinde kalmak şartıyla işlettirmeye Türkiye Taşkömürü Kurumu yetkilidir" denilerek, rödövans yöntemi isim verilmeden tanımlanmıştır. (Age)

37 Bu maddeye göre; "ruhsat sahiplerinin Kanun kapsamındaki faaliyetleri ile ilişkili olarak üçüncü kişi ya da kuruluşlarla yaptığı sözleşmelerin Genel Müdürlüğe bildirilmesine ve görüş alınmasına gerek yoktur. Ancak ruhsat sahasındaki tüm faaliyetlerden Genel Müdürlüğe karşı ruhsat sahibi sorumludur." Bu, Bakanlığı'nın rödövans sözleşmelerini izlemeden vazgeçmesi anlamına gelmekte olup, yönetmelik düzenlemesiyle devlet alandan tamamen çekilmiştir. Rödövans ruhsat alanla üçüncü kişiler arasında bir özel hukuk işlemi olarak değerlendirilmektedir. Bu özel hukuk sözleşmelerinin konusu "kamu malı"dır ancak kamusal denetim mekanizmaları devreden çıkarılmaktadır. (Esra Ergüzeloğlu Kilim, age)

38 1) Ege Linyitleri İşletmesi Müessesesi (ELİ- Manisa, Soma), 2) Çan Linyitleri İşletmesi (ÇLİ- Çanakkale, Çan) (ELİ'ye bağlıdır), 3) Garp Linyitleri İşletmesi Müessesesi (GLİ- Kütahya, Tavşanlı), 4) Bursa Linyitleri İşletmesi (BLİ- Bursa, Orhaneli) (GLİ'ye bağlıdır), 5) Ilgın Linyitleri İşletmesi (ILİ- Konya, Ilgın) (GLİ'ye bağlıdır), 6) Güney Ege Linyitleri İşletmesi Müessesesi (GELİ- Muğla, Yatağan), 7) Yeniköy Linyitleri İşletmesi (YLİ-Yeniköy, Muğla) (GELİ'ye bağlıdır), 8) Seyitömer Linyitleri İşletmesi (SLİ- Kütahya, Seyitömer) (Seyitömer Linyitleri İşletmesi Müessesesi, işletmeye dönüştürülerek Ekim/ 2012'de EÜAŞ'a devredilmiştir.)

Yeraltı üretiminde artış yönünden

3.3. Soma madenlerinin bünyesinde yer aldığı ELİ madenlerinde - aşağıda açıklanacak olan rödovans sistemiyle oluşan genel eğilime uygun olarak - açık işletmelerde yapılan üretim yıllara göre gerilerken (10 yılda % 62.5) rödovans/ taşeronluk yoluyla işletilen yeraltı madenlerinde olağanüstü oranda artmıştır (10 yılda 46.5 kat). Bir başka deyişle 10 yıllık dönemde (2003- 2012) ELİ satılabilir üretiminde açık işletmelerin payı %98.3'den % 43.8'ye gerilerken, yeraltı işletmelerinin payı %1.7'den % 56.2'ye yükselmiştir.

TABLO- 7

ELİ SATILABİLİR ÜRETİM MİKTARLARI[39] (x1000 TON)		
Yıllar	Açık İşletme	Yeraltı İşletmesi
2003	7.296 (%98.3)	126 (%1.7)
2004	6.665	173
2005	6.360	1.922
2006	5.373	2.922
2007	5.709	3.516
2008	6.205	4.121
2009	4.075	4.122
2010	2.602	4.781
2011	4.417	5.218
2012	4.559 (%43.8)	5.860 (%56.2)

3.4. *Yeraltı kömür madenciliği* en ağır ve tehlikeli iş kollarından birisi olduğundan, kömür üretiminde, pek çok çalışma disiplininin karmaşık bir organizasyonu söz konusudur. Üretim süreci; "kazı", "tahkimat", "nakliyat" gibi ana faaliyetler ile, elektrik ve basınçlı hava şebekelerinin kurulması ve işletilmesi ("havalandırma"), haberleşme ve sinyalizasyon sistemleri ("erken uyarı"), işçi ve malzeme nakli, su atım sistemleri, çeşitli makine ve teçhizatın bakım ve onarım işleri vb. faaliyetlerden oluşmaktadır. Bu faaliyetler sırasında yeraltı kömür madenciliğinin özel koşullarından kaynaklanan çeşitli sağlık ve güvenlik

[39] TKİ 2012 Yılı Faaliyet Raporu, s. 29

sorunları ortaya çıkmaktadır. Bunun dışında yaşanan kazalarda görüldüğü gibi işletmenin kendisinden kaynaklanan sorunlar risk faktörünün büyümesine yol açmaktadır.

Ancak Türkiye'de kömür üretiminde yeraltı işletmeciliğinin payı büyük oranda artarken, çalışma disiplinlerinin, bu büyümeyle paralel bir gelişme içinde olmadığını maden kazalarındaki artış ve en son yaşanan maden faciası ortaya koymaktadır.

3.5. TKİ'nin *yeraltı ve yerüstü satılabilir* toplam üretimi 2002-2012 döneminde 25.7 milyon tondan 33.3 milyon tona çıkmıştır. Yerüstü rezervleri gerilediği için *artışın büyük bölümü yeraltı üretiminden* kaynaklanmıştır.

Rödovans/ taşeronlaşma yönünden

3.6. Rödovans sistemine kapı açan 2004 yasal düzenlemesinin ardından (2005 yılından itibaren), yeraltı kömür üretimi büyük bir ivmeyle artmıştır. Nitekim aşağıdaki tabloya göre; yeraltı linyit kömürü üretimi, TKİ'nin tek başına üretim yaptığı 2003 yılında 1,1 milyon tondan, - rödovans/ taşeron sisteminin 2005 yılında devreye girmesiyle - sekiz yılda (10) kat artarak 2012 yılı sonunda 11,1 milyon tona yükselmiştir.

TABLO- 8

TKİ'DE YERALTI İŞLETMECİLİĞİ LİNYİT KÖMÜRÜ TÜVENAN ÜRETİM MİKTARLARI (Milyon Ton)[40]				
Yıllar	Rödovans	Alım Garantili Rödovans	TKİ	TOPLAM
2003			1,1	1,1
2004			0,9	0,9
2005	2,4	0,2	0,8	3,4
2006	2,8	0,4	0,7	3,9
2007	5,3	1	0,6	6,9
2008	6,5	1,2	0,4	8,1
2009	6,5	1,5	0,2	8,2
2010	6,7	3,6	0,3	10,6
2011	7,4	3,6	0,3	11,3
2012	6,2	4,5	04	11,1

[40] TKİ tablosunda, "Alım Garantili Rödovans" yerine "Hizmet Alımı" ibareleri yer almaktadır. (TKİ 2012 Yılı Faaliyet Raporu)

3.7. 2012 yılı yeraltı üretimi (11 milyon ton) sektörlere göre oransal olarak incelendiğinde; rödovans işletiminin toplam üretimdeki payının %97 (%56 Rödovans -Tip 2-, % 41 Alım garantili rödovans -Tip 1-/ hizmet alımı) kamu işletimi payının % 3 olduğu görülmektedir. Aşağıdaki tabloda Rödovans/ Hizmet alımı/ Taşeronluk sözleşmelerinin yeraltı işletmeciliğinde Soma bölgesinin ve yine payı aşağıdaki tabloda görülmektedir[41]:

TABLO- 9[42]

2012 Yılı Yeraltı İşletmeciliğiyle Yapılan Kömür Üretimi[42]			
	Birim: Ton	TÜVENAN	SATILABİLİR
EGE LİNYİTLERİ İŞLETMESİ KURUMU (ELİ-Soma)	Rödovans	6.214.027	4.012.296
	Alım Garantili Rödovans	3.816.015	1.847.344
	TOPLAM	10.030.042	5.859.640
GARP LİNYİTLERİ İŞLETMESİ KURUMU (GLİ)	Alım Garantili Rödovans	675.773	304.095
	Kendi işletimi	363.000	247.092
	TOPLAM	1.038.773	551.187
GENEL TOPLAM	Rödovans	6.214.027	4.012.296
	Alım Garantili Rödovans	4.491.788	2.151.439
	Kendi işletimi	363.000	247.092
	TOPLAM	11.068.815	6.410.827

Sonuç olarak, yukarıdaki sayısal veriler, artan kömür üretiminde iş sağlığı ve güvenliği açısından birer risk faktörü olarak; ***i)*** *toplam üretimde yeraltı kömür üretiminin hızla arttığını,* ***ii)*** *rödovans/ taşeronluk sisteminin işletimdeki payı hızla büyürken,* ***iii)*** *kamu işletimi payının hızla küçülerek yokolma düzeyine geldiğini ortaya koymaktadır.*

41 TKİ 2012 Yılı Faaliyet Raporu, s. 10

42 TKİ 2012 Yılı Faaliyet Raporu (TKİ tablosunda, " Rödovans Tip 2" yerine "Rödovans", "Rödovans Tip 1" yerine "Hizmet alımı" ibareleri yer almakta olup, anlatımımızla uyum sağlaması açısından yukarıdaki ibareler tercih edilmiştir.)

Tüketim yönünden

3.8. Türkiye'de mevcut 22 kömürlü termik santral dışında, 80 kadarının da izin ya da planlama aşamasında olduğu bilinmektedir. İşte bu nedenle elektrik üretiminde tüm linyit ve taş kömürü rezervlerinin kullanılması ve yüksek kalorili kömür ithal edilmesi öngörülmektedir. Nitekim Soma havzası da dahil olmak üzere TKİ sahaları kapsamında üretilen linyit kömürün (tüvenan olarak 11.068.815, satılabilir olarak 6.410.827) % 80'inin termik santrallara verildiği bilinmektedir. [43]

3.9. Yine TKİ verilerine göre 2012 yılında 2.1 milyon ton kömür yaklaşık 2 milyon aileye yardım olarak dağıtılmıştır.

TABLO- 10

AİLELERE KÖMÜR YARDIMI[44]		
Yıllar	Verilen kömür (ton)	Yararlanan Aile Sayısı
2003	662.720	1.085.511
2004	1.046.931	1.490.301
2005	1.318.590	1.861.057
2006	1.262.390	1.754.509
2007	1.472.416	1.859.687
2008	1.627.620	2.057.146
2009	1.935.689	2.227.066
2010	1.521.219	2.076.112
2011	2.207.400	2.028.259
2012	2.159.701	2.018.485
	Toplam	Ortalama
	15.214.676	1.845.813

Kömür tüketimine ilişkin sayısal veriler kömüre dayalı enerji politikasının yansıyan görünümleridir.

[43] TKİ 2012 Yılı Faaliyet Raporu, s. 15, 17
[44] TKİ 2012 Yılı Faaliyet Raporu, s. 15, 17

Kârlılık yönünden

3.10. Bilançosuna bakıldığında TKİ'nin 2003 yılında 87.700.000 TL olan kârının, özellikle 2008 sonrasında önemli bir sıçrama göstererek; 2009 yılında 424.000.000 TL'na, 2011 yılında 513.800.000 TL'na ve 2012 yılında 860.000.000 TL'na ulaştığı görülmektedir. Bir başka deyişle on yıllık bir dönem içinde *TKİ'nin kârı 10 kat artmıştır.* 2012 Yılı Faaliyet Raporu"na göre *"TKİ Türkiye'nin en kârlı devlet işletmelerinden biri haline gelmiş"*tir.[45]

Ancak üretimi çeşitli yollarla özel şirketlere devrederek yüksek kârlılık yakalayan TKİ'nin, bir kamu kuruluşu olarak aynı başarıyı "madenlerdeki üretimin modernizasyonu, çalışanların can güvenliği ve etkin denetim" konularında gösterdiğini söylemek olanaksızdır. Konuya ilerdeki bölümlerde yeniden dönülecektir.

Sonuç olarak,

aa) Maden kazalarının, *ülkedeki maden politikasıyla* doğrudan ilgisi bulunmaktadır: ***i)*** *kömüre dayalı enerji politikası,* ***ii)*** *buna bağlı olarak yeraltı kömür üretiminin büyümesi ve* ***iii)*** *düşük maliyet için özelleştirme/ taşeronlaşmanın sektöre hakim kılınması*, maden kazalarına bağlanan zincirleme reaksiyonların en önemli halkalarını oluşturmaktadır. 30 yıllık kazalara ilişkin tablonun da (Tablo- 1) ortaya koyduğu gibi "taşeronlaşma/ rödovans" sistemine kapı açan 2004 yasal düzenlemesinin madencilikte uygulamaya geçirildiği 2005 yılından itibaren, ölümlü maden kazalarında meydana gelen önemli artışlar işletim sistemiyle maden kazaları arasındaki sıkı bağlantıyı açıkça ortaya koymaktadır.

bb) Öte yandan *işletme hataları* kazalarda bir diğer önemli etkendir. Nitekim DDK Raporunda da madencilik sektöründe *kaçınılmazlık oranı* - sektörün yüksek riskli özelliği nedeniyle - diğer işkollarındaki kaçınılmazlık oranından daha yüksek olsa da; ülkemizde hatalı işletme uygulamalarından (havalandırma

[45] Sedat Ergin, (30.05.2014, Hürriyet)

ve tahkimat noksanlıkları gibi) kaynaklanan kazaların çoğunlukta olduğu vurgulanmaktadır.

cc) Madencilik sektörünün diğer sektörlere göre yüksek riskli olması, meydana gelen kazaların önünün alınamayacağı ya da en azından zararların minimize edilemeyeceği anlamına gelmemektedir:

V. TAŞERONLAŞMA VE RÖDOVANS OLGUSU

Facianın yaşandığı *maden ocağının işletim sistemi, ülkedeki kömür madeni politikasının* aracı olarak kullanılan "alım garantili rödovans" sistemidir. Bu politika ve sistem, neden olduğu *üretim zorlaması* ile birlikte, maden kazlarına yol açan zincirin ilk halkalarını oluşturmaktadırlar.

1. TAŞERONLUK UYGULAMASI

1.1. Taşeronluk kavramı, "esnek istihdam biçimi" olarak adlandırılan özelleştirme uygulamalarının bir uzantısı olarak ortaya çıkmıştır. Diğer ülke örneklerinde üretimin *belirli bir biriminde*, uzmanlık gibi gereksinimlerden piyasa etkenlerine uzanan nedenlerle taşeronluk - ayrı bir güvence, güvenlik ya da risk alanı yaratmaksızın- kullanılabilmektedir.

1.2. Ancak Türkiye uygulamasında salt maliyetlerin düşürülmesi amacıyla kamu sektöründe yaygınlık kazana taşeronluk; çalışanların en başta; ***i)*** *iş güvencelerine,* ***ii)*** *sendikal haklarına ve* ***iii)*** *iş güvenliklerine karşıt ve denetimsiz* bir uygulama alanı oluşturmuştur.

1.3. Taşeronluk, Soma madenlerinde *rödovans sözleşmeleri* olarak ortaya çıkmaktadır. Bu tip sözleşmeler yoluyla - yasal sınırlamalara karşın (IV.2) - yöredeki kömür üretiminde fiili bir özelleştirme yolu yaratılarak üretim, taşeron şirketlere bırakılmıştır. (IV.3.) TKİ tarafından Soma bölgesindeki linyit madenleri işletiminde iki tip *rödovans* uygulaması görülmektedir:

aa) TKİ madeninin işletmesini, üretilecek kömüre baştan *alım garantisi* vererek ve *ihale* yoluyla; *ton başına en düşük satış fiyatı* taahhüt eden firmaya "hizmet sözleşmesi" ile devretmektedir.[46] İhaleyi kazanan firma çıkarmış olduğu kömürün tamamını, TKİ'ne sözleşme ile belirlenmiş fiyat üzerinden satmaktadır. *(Soma Kömür İşletmeleri AŞ'nin işletmelerinin ve faciânın meydana geldiği Eynez- Karanlıkdere ocağının işletim modeli bu gruba girmektedir.)*

bb) TKİ, madenin işletmesini, *piyasaya satacağı ton başına kömür için kendisine en yüksek rödovans ödemesini* taahhüt eden firmaya *ihale* ile devretmektedir. Bir başka deyişle firma işletmeden elde ettiği kömürün piyasaya pazarlamasını da kendisi yapmaktadır. (Uygulamada TKİ'nin istediği takdirde firmadan - rödovans payını da önceden alıp - kömür satın almasına engel bir durum yoktur.)

1.4. Bu türden taşeronluk sistemine dayanan bir maden üretimi politikası diğer ülkeler açısından geçerli değildir. Örneğin, İngiltere'deki maden işletiminde varolan taşeron şirketlerin iş gücünün çok çok küçük parçasını oluşturdukları bilinmektedir. Nitekim maden işletmesinde ancak kendi işçilerinin yapamayacağı özelleşmiş konular için taşeron şirketlerle anlaşılmakta olup, bu şirketler hukuksal uygulamada aynı kurallara tabidirler.[47]

Yeraltı kömür üretimindeki büyük artış, taşeronluk sisteminin aktörlerinin (kamu/ özel) kar/ maliyet politikaları ile birlikte değerlendirildiğinde son derece ciddi bir risk unsuru olarak ortaya çıkmaktadır.

2. YÜKSEK KÂRLILIK OLGUSU

2.1. Özelleştirme amaçlı olarak kullanılan taşeron/ rödovans sözleşmeleri devletin enerji politikasına bağlı olarak kö-

---

[46] TKİ terminolojisinde "hizmet alımı" olarak adlandırılan bu yönteme "alım garantili rödovans" da denmektedir.

[47] İngiliz Ulusal Maden Sendikası Başkanı Nicky Wilson'la yapılan röportaj. (19.05.2014, t24)

mür üretiminde artış sağlamıştır. (IV. 1, 3.) Sözkonusu işletim sisteminin, kamu ve özel sektörle birlikte olayın meydana geldiği maden ocağının işleticisi olan Soma Kömür İşletmeleri A.Ş açısından da *yüksek kârlılık* yönünden tatmin edici olduğu görülmektedir. Ancak sakıncaların ortaya çıkardığı alternatif maliyetler göz önüne alındığında aynı başarının maden çalışanlarının yaşamları ve hakları açısından sağlandığını söylemek ne yazık ki olanaksızdır:

TKİ Yönünden

2.2. TKİ 2012 Faaliyet Raporunda 2003- 2013 yılları arasındaki kurumsal toplam kârın 2 milyar 805 milyon liraya ulaştığı görülmektedir. TKİ Genel Müdürü, raporun önsözde, bir İSO raporuna dayanarak *"TKİ'nin kamu kurumları arasında ciroda ve kârda ikinci sırada geldiğini"* belirtmektedir. 2014 yılında linyit kömürü piyasa satış fiyatlarının ton başına 140- 300 TL olduğu ve TKİ'nin bazı işletmecilere ton başına 50- 55 TL ödediği göz önüne alındığında, *yüksek kârlılık oranı* son derece önemlidir. [48]

Aynı rapordan olayın meydana geldiği ocağı kapsayan Ege Linyitleri İşletmesi Müessesesi (ELİ) 2011 yılı karının (120.302.116 TL), yaklaşık 2.5 kat artarak 2012 yılında 286.174.352 TL'na ulaştığı anlaşılmaktadır.

2.3. Öte yandan maliyetin bir unsuru olarak çalışan *personel sayısında* rödovans/ taşeronlaşma yoluyla sağlanan düşüş oranı da dikkat çekmektedir: TKİ verilerine göre 2003 yılında 12.986 olan çalışan sayısı 2012 yılı sonunda % 50,3 oranında azalarak 6.539'a düşmüştür. Üretim altyapısı yatırımları da (modernizasyon vd.) bu süreçte bir başka önemli maliyet unsuru olarak "tasarruf" edilen kalemler arasındadır.

Sonuç olarak, enerji politikası tercihleri ve üretim artışı hedefleri birlikte yorumlandığında, linyit kömür madenciliğinde düşük maliyet/ yüksek kârlılık politikalarının nedenleri ortaya çıkmaktadır.

---

48 TKİ web sitesi.

Özel sektör yönünden

2.4. 2014 yılının ilk çeyreğine ilişkin borsa verileri de, maden şirketlerindeki "yüksek kârlılık" olgusunu doğrulamaktadır. Aşağıdaki tabloda yer alan bilanço verilerine göre, maden şirketleri, diğer sektörlerdeki 343 sanayi ve hizmet şirketinden, "net kâr marjı" açısından 5 kattan daha çok kârlıdır. Ayrıca tablodaki maliyete ilişkin veriler, maden şirketlerinin yüksek kârlılıklarında, maliyet unsurunun payını (diğerlerinden neredeyse yarı oranında düşüktür) ortaya koymaktadır.[49]

TABLO- 11

Borçluluk ve Kârlılık Oranları- 2014/03 (%)	Diğer 343 Şirket	Maden Şirketleri
Net Kâr Marjı	4,20	22,26
Satışların Maliyeti/ Net Satışlar	84,98	46,09
Özvarlık Kârlılığı	2,35	5,05
Toplam Borç/ Toplam Varlıklar	63,96	15,26
Dönen Varlıklar/ Kısa Vadeli Borçlar	1,05	5,39

2.5. Yüksek kârlılık olgusu sektördeki işletme sayının da artmasına neden olmuştur. SGK verilerinden derlenen bilgilere göre; 2010 yılında 697 olan kömür ve linyit işletme sayısı, 2013 yılı sonunda 740'a yükselmiştir. Dönemde özel sektördeki işletme sayısı 649'dan 694'e yükselirken, kamuya ait işletme sayısı 48'den 46'ya gerilemiştir.

İşçi sayısı açısından verilere bakılacak olursa sözkonusu 740 işletmede 48.706 kayıtlı işçi çalışmakta olup; kamuda bir işyerinde ortalama 257, özel sektörde ise 53 madenci istihdam edilmektedir.[50]

---

49 2014 yılının ilk çeyreği verilerine göre; borsadaki şirketlerinin (343) toplam satış geliri 127 milyar lira olurken toplam kârları 5.4 milyar lira olup, ortalama net kâr marjı yüzde 4.2 olarak ortaya çıkmaktadır. Aynı dönemde maden şirketlerinin satışları 993 milyon lira, kârları 221 milyon lira olarak gerçekleşmiş olup, ortalama kâr marjı yüzde 22.3'e yaklaşmıştır. Bir başka deyişle borsadaki maden şirketlerinin karları diğerlerini beşe katlamıştır.(18.05.2014, Borsa Gündem) Zeynep Aktaş'ın Milliyet'teki haberinden aktarılmaktadır.)

50 14.05.2014, Cumhuriyet

Soma Kömür İşletmeleri AŞ yönünden

2.6. Ülkenin, en büyük ikinci maden üreticisi olan - şirketin bağlı olduğu- Grubun, son yıllarda işletmesini üstlendiği madenlerinin rezervini 70 milyar liranın üzerine çıkardığı belirtilmektedir.[51] Bu bağlamda, taşeronlaşma ve yüksek kârlılık olgusu olayın meydana geldiği madeni işleten şirket açısından da geçerlidir. Şöyle ki;

2.6.1. Şirket sahibi Alp Gürkan'ın 1970'li yıllarda başladığı maden işletmeciliğinde yaşadığı ekonomik zorlukların sona ermesi ve kendi anlatımına göre *"işlerinin asıl büyümesi, TKİ'nin 2005 yılında rödovans karşılığı kömür ocaklarının işletmesini özel sektöre devretme kararı ile gerçekleşmiş"*tir. [52]

2.6.2. Şirket, 2005 yılında başlayan özelleşme/ taşeronlaşma sürecinde yalnızca Soma bölgesinde TKİ'den *"alım garantili rödovans sözleşmeleri"* ile; 2005 yılında *ihale* yoluyla 18 milyon ton rezervli *"Geventepe"*, 2009 yılında *devren ihalesiz* olarak 15 milyon ton rezervli *"Eynez- Karanlıkdere"*, 2011 yılında *ihalesiz* olarak 6 milyon ton rezervli *"Merkez Ocak"*, 2012 yılında *ihalesiz* olarak 20 milyon ton rezervli *"Işıklar"* sahalarını almıştır.[53] (Şirket bu süreçte diğer bölgelerde başka madenler de almıştır.)

2.6.3. Soma Kömür İşletmeleri A.Ş tarafından ocaklarda üretilen yıllık ortalama 6 milyon ton kömürün tamamı, "satın alma garantili rödovans" sözleşmeleri uyarınca TKİ tarafından satın alınmaktadır. Şirket, 01.08.2013 tarihine kadar TKİ'ye bu yolla toplam 18 milyon ton kömür satmıştır.

2.6.4. Olayın meydana geldiği ocağın işletmesi 2009 yılı sonlarında TKİ'nin onayıyla Park Teknik A.Ş'nden *ihalesiz* olarak alındıktan sonra, iki yıllık üretimin ardından 2012 yılında devralınan sözleşmeyle belirlenmiş olan *"kömürün TKİ'ne ton başına satış fiyatında"* neredeyse bir kat artış sağlanması dikkat çekmiştir. Şöyle ki;

---

51 19.05.2014, Cumhuriyet

52 Vahap Munyar röportajı. (14.05.2014, Radikal)

53 17.05.2014, Taraf

Devralınan sözleşmeye göre TKİ'ye alım garantili olarak satılacak kömürün fiyatının (ton başına) "her yıl ÜFE oranında" güncellenmesi gerekmektedir. [54] Ancak 2012 yılında 37.96 lira olarak güncellenmesi gereken fiyat (24.75 TL); %17 fazlası ile 44.34 TL'na arttırılmıştır. (Sayıştay Raporu'na göre ise birtakım maliyetler eklenerek şirkete yapılan ton başına ödeme 44.79 TL'na kadar çıkmıştır.)[55]

2.6.5. Şirket açısından süreçteki rödovans uygulamaları, kimi değerlendirmelerde "siyasi kayırmacılık" açısından yorumlanmıştır. Benzer yorumlar, satın alınma garantisi verilen kömürün fiyatlandırılmasına ilişkin olarak da yapılmaktadır. Kömüre ödenen paranın, ihale ile alınandan kömür fiyatından çok daha yüksek olduğu görüldüğü için, - en azından görünüm kaygısıyla Bakanlar Kurulu Kararına dayandırılarak - birim fiyat konusunda Enerji Bakanlığı tarafından Genelge düzenlemesine gidildiği ileri sürülmektedir. [56]

3. DÜŞÜK MALİYET OLGUSU

3.1. Yukarıda yorumlanan veriler (Tablo- 11), 2014 yılının ilk çeyreğine ilişkin olarak; diğer borsa şirketlerine göre maden şir-

---

54 Önceki sözleşmede, baz kalori değeri 2.600 Kcal/kg olan kömürün tonunu devlet 24.75 liradan satın almayı taahhüt etmiş ve fiyatın her yıl üretici fiyatları endeksi (ÜFE) oranında artacağı öngörülmüştür. (Dolayısıyla kömürün devlete ton maliyeti 2006'da 24.75 TL, 2007'de 26.22 TL, 2008'de ise 28.35 TL olmuştur. El değiştirmenin ardından 2012 yılına kadar bu fiyatlandırma yöntemi (2009'da 30.03 TL, 2010'da 32.69 TL, 2011'de 37.05 TL) olarak sürmüştür

55 "T.C. Sayıştay Başkanlığı, Türkiye Kömür İşletmeleri Kurumu S.S. Ege Linyitleri İşletmesi Müessesesi 2011 Yılı Raporu"

56 16.06.2012 tarihli Başbakanlık Genelgesi'ne göre; "Kamu kurum ve kuruluşları (belediyeler ve il özel idareleri hariç) ile sermayesinin yüzde ellisinden fazlası kamu kurum ve kuruluşlarına ait şirketlerin, kendi mülkiyetlerinde veya tasarruflarında bulunan taşınmazlarıyla ilgili olarak; kamu kurum ve kuruluşları, vakıf, dernek veya bunların şirketlerine, gerçek veya tüzelkişilere; satış, kira, irtifak, takas, tahsis, devir vb. her türlü tasarrufa yönelik işlemleri için Başbakanlık'tan izin alınması" gerekmektedir. Şirketin devletten 7 yılda 70 milyar üzerinde kömür maden almış olmasına "kayırmacılık" açısından dikkat çekilmektedir. Mehmet Y. Yılmaz (20.05.2014, Hürriyet): Köşe yazısında "CHP Kocaeli Milletvekili Haydar Akar'ın değerlendirmesi" yorumlanmıştır.

ketlerindeki "yüksek kârlılık" olgusunu (Net Kâr Marjı açısından 4,20/ 22,26) doğrularken, aynı tablodaki bilanço verilerinden maliyete ilişkin olanlar (Satışların Maliyeti/ Net Satışlar açısından 84,98/ 46,09) maden şirketlerinin yüksek kârlılıklarında, maliyet unsurunun payını da ortaya koymaktadır.[57]

3.2. Soma Kömür İşletmeleri A.Ş'nin sahibi/büyük ortağı durumundaki Alp Gürkan, 2012 yılında bir gazeteye vermiş olduğu röportajda; *"TKİ'nin 2005 yılında aldığı rödovans karşılığı işleri özel sektöre devretme kararının bir dönüm noktası olduğunu… TKİ tarafından 130-140 dolara mal edilen kömürü kendilerinin - rödovans payı dahil- 23.80 dolara mal ettiklerini"* söylemiştir. Gazetecinin - TKİ açısından kömürün maliyetinin bu denli düşmüş olması karşısında- *"Sihirli bir formül mü devreye girdi?.. Bu model size de para kazandırıyor mu?"* yolundaki sorularına A. Gürkan'ın verdiği yanıt şöyledir: *"… Gerek biz, gerekse diğer özel şirketler kâr etmesek bu işe girmezdik… Bizim mühendis ve işçilerimiz uzaydan gelmedi. Sadece işi iyi planlamak, özel sektörün çalışma tarzı devreye girdi o kadar…"*[58]

Oysa kömür ihracatçısı ülkelerde 2003-2008 döneminde kömür üretim maliyetlerindeki artış oranlarına bakıldığında, maliyetlerde 5 kat düşme bir yana, %50 civarında artışlar görülmektedir: Avustralya %45, Endonezya %46, Güney Afrika %47, Venezuela %49.[59]

TKİ'nin işletme döneminden bu yana, bir maliyet unsuru olarak emtia fiyatlarında bir düşüşün olmadığı göz önüne alındığında, övünülen "maliyet başarısı"nda, çalışanlarının haklarına, altyapı ve teknoloji yatırımlarına, iş güvenliği ve çevresel önlemlere ilişkin kalemlerden tasarrufun etkili olduğu anlaşılmaktadır.

---

57 18.05.2014, Borsa Gündem

58 14.05.2014, CNN

59 "Greenpeace, Soma Kömür Madeni Faciası Bilgilendirme Dokümanı", s. 9, Kaynak (World Bank, Marston)

4. ALTERNATİF MALİYET OLGUSU VE MADEN KAZALARI

4.1. "Alternatif maliyet" kavramı, ekonomik olarak en genel anlamda *"herhangi bir malın üretimini bir birim artırmak için başka bir maldan vazgeçilmesi, feragatta bulunulması gereken mal ve/veya kazanç miktarı"* olarak tanımlanmaktadır.

Yukarıdaki sayısal veriler, özelleştirme/ taşeronlaştırma sürecinde kamu ve özel sektör madenciliğindeki yüksek kâr/ düşük maliyet olgusunu belirgin olarak ortaya koymaktadır. Kuşkusuz her şirket açısından temel hedeflerden birisi budur. Ancak, bu hedef gerçekleştirilirken çalışanlarının en başta sağlık ve iş güvenliği olmak üzere çalışma yaşamına ilişkin haklarına azami özen gösterilmelidir. Çünkü Türkiye'de bu konulardaki tavizlerle ulaşılan ticari "başarılar"ın alternatif maliyetleri ne yazık ki iş kazalarında ortaya çıkmaktadır.

4.2. Yaşanan taşeronlaşma sürecinde kamu madenciliği küçülmüştür. Uzmanlar bu sonucun *"uzun yıllar boyunca kamu sektöründe elde edilmiş olan madencilik bilgi ve deneyim birikiminin dağılmasına neden olduğunu"* belirtmektedirler. Böylelikle üretimin birikim ve deneyime sahip olan kurum ve kuruluşlar yerine, teknik ve alt yapı olarak yetersiz, deneyim ve uzmanlaşmanın olmadığı kişi ve şirketlere bırakılması - denetimsizlik de eklenince - iş kazalarının artmasına neden olmaktadır.

Sayısal veriler

4.3. Raporun başlarında aktarılan veriler (II.1.5/ Tablo- 1), ölümlü maden kazaları açısından – 2004 yılında taşeronlaşmanın önünün açılmasıyla - uygulamanın başladığı 2005 yılından itibaren kayıpların yıllara göre arttığını ortaya koymaktadır. (2002'de 17, 2003'te 22 kişi maden kazalarında yaşamını yitirirken, ölüm sayısı 2004'te 68, 2005'te 121, 2006'da 79, 2007'de 76, 2008'de 66, 2009'da 92, 2010'da 105, 2011'de 77, 2012'de 61, 2013'de 95, 2014'de şimdiden 390)

4.4. Kamu ve özel işletmelerdeki - milyon ton başına düşen - ölüm sayısındaki farklılaşma da aynı yöndedir. *Türkiye Taş Kömürü Kurumu işletmelerindeki* ölüm sayısı 2007 yılı için 2.98,

2008 yılı için 4.41 olurken; *özel işletmelerde* belirgin bir şekilde yükselerek 2007 yılı için 18.36, 2008 yılı için 11.50 olmaktadır.[60]

4.5. Zonguldak Kömür Havzasına ilişkin yapılan bir başka araştırma da (2000-2009 dönemine ilişkin TTK ve Bölge Çalışma Müdürlüğü verilerine göre hazırlanmıştır) bu olguyu desteklemektedir: Özel/ taşeron maden ocaklarında 10 yıllık dönem boyunca yıllık ortalama ölüm oranı (100 bin ton üretime göre), TTK'da % 0.3 iken, özel/ taşeron maden ocaklarında *34 kat daha fazlasıyla* tam % 8.3 olmaktadır. Veriler yıllara göre dalgalanma gösterse de TTK'da ölüm oranlarının taşeron/özel maden şirketlerine göre ciddi bir biçimde az olduğu hiç bir tartışmaya yer vermeyecek şekilde ortadadır[61]:

TABLO- 12

Yıllık ortalama ölüm oranı (100 bin ton üretime göre)			
Yıl	Özel/ Taşeron	TTK	Özel/ TTK
2000	2.1	0.4	5
2001	8.5	0.2	41
2002	5.9	0.4	16
2003	33.8	0.4	85
2004	28.4	0.2	177
2005	0.9	0.6	2
2006	0.4	0.2	2
2007	1.6	0.3	5
2008	1.0	0.4	2
2009	0.9	0.4	3
On yıllık ortalama	8.3	0.3	34

Sonuç olarak,

Bir özelleştirme aracı olarak taşeronlaşma/ rödovans işletim sistemi, çalışanların çalışma hakları açısından önemli sakıncalar yaratırken, kamu olsun özel olsun sektördeki denetimsiz yüksek kârlılık hedefi, maden çalışanlarının sağlıkları ve yaşamları açısından da büyük bir tehlike kaynağı oluşturmaktadır.

60 TEPAV Raporu- 2010

61 Genel Maden-İş Sendikası, Zonguldak Kömür Havzasında İşçi Sağlığı ve İş Güvenliği Raporu, Mart 2010

VI. ÜRETİM ZORLAMASI OLGUSU

1. YÜKSEK KÂR HEDEFİ YÖNÜNDEN

1.1. (IV) Bölümde değinilen enerji politikası doğrultusunda kömür üretimini *her şeye karşın arttırma* tercihi sektöre hakim *yüksek kârlılık* hedefiyle birleşince *üretim zorlaması* olgusu ortaya çıkmaktadır. Bir başka deyişle rödovans sözleşmelerinin tarafı olan TKİ açısından da bu sistemde, olabildiğince düşük maliyetle çok miktarda kömür alınarak yüksek kâr oranıyla satılması temel hedef olunca, taşeron işletici şirketlerle kar maksimizasyonunda aynı noktada buluşulmaktadır: *i) linyit kömürü madenlerinin ruhsat sahibi olan* ***devletin****, ii) madeni rödovans/ taşeronluk modeliyle işleten* ***özel sektörün*** *yüksek kar beklentilerinin* ***üretim zorlamasını*** beraberinde getirdiği ve "ticari çıkar" anlamında aynı hedefe kilitlendikleri görülmektedir.

1.2. İzmir Tabip Odası İşçi Sağlığı ve İşyeri Hekimliği Komisyonu'nun, "Türkiye Madenlerinde Ölümlü İş Kazaları Değerlendirme Raporu"nda, taş kömürü ocaklarındaki taşeron sisteminde geçerli olan *"ilerleme"* ölçüsüne değinilmektedir. Raporda "*taşeronların ilerleme usulü çalıştığı ocaklarda işçiler de ilerlenen mesafe kadar ücret almakta olduğundan, yüksek kâr endeksli çalışılan bu şirketlerde iş kazalarının ciddi boyutlara ulaştığı"* vurgulanmaktadır.[62]

---

[62] Maden Mühendisleri Odası İzmir Şube Başkanı Muhammet Yıldız, (20.05.2014, Zaman)

2. SOMUT OLAY YÖNÜNDEN

Sözkonusu "ilerleme sistemi" Soma yerelinde kimi farklılıklar gösterse de (VI.2.2.7.), üretimde zorlama yönünden özünde benzer şekilde çalışmaktadır:

2.1. Üretimde ve Kotasyonda Artış:

2.1.1. TKİ ve önceki işleten Park Teknik AŞ arasında 2006 yılında yapılan 10 yıllık sözleşmeye göre; toplam 15 milyon ton kömürün, 2006 yılında 500 bin tonu, 2007 yılında 1 milyon tonu, devam eden her bir yılda 1.5 milyon tonu üretilecektir. Firma devir tarihine kadar (30.10.2009) 4 ila 4.5 milyon ton kömür üretebilecekken yaşanan sorunlar nedeniyle ancak 800 bin ton üretim yapabilmiştir.

2.1.2. Devir sonrasına ilişkin olarak 2010 yılından itibaren kotasyon programına karşın büyük bir ivmeyle artan üretim ve gerçekleşen üretim çarpıcıdır. Hem *TKİ'*nin hem de *Şirketin* yüksek kârlılık hedeflerine uygun olarak yukarı çekilen üretimin tamamının TKİ tarafından satın alınmış olması önceki bölümlerde değinilen kömür politikasına uygundur. Bir başka deyişle TKİ ve işverenin üretim artışına bağlanan yüksek kârlılık hedefleri ***üretim zorlamasını*** beraberinde getirmiştir.

TABLO- 13

YILLARA GÖRE OCAKTAKİ ÜRETİM BİLGİLERİ

YIL	PROGRAMLANAN ÜRETİM (TON)	GERÇEKLEŞEN ÜRETİM (TON)	TOPLAM (TON)
2006		50.298	
2007		269.290	
2008	1.500.000	232.465	
2009	1.500.000	532.950	
2010	1.500.000	2.599.389	
2011	1.500.000	2.619.301	
2012	1.500.000	3.816.015	
2013	1.500.000	3.566.457	13.686.165
Ocak 2014	120.000	329.522	

YIL	PROGRAMLANAN ÜRETİM (TON)	GERÇEKLEŞEN ÜRETİM (TON)	TOPLAM (TON)
Şubat 2014	135.000	304.793	
Mart 2014	130.000	274.736	
Nisan 2014	150.000	225.975	
Ocak- Nisan 2014	535.000	1.135.026	14.821.191
		Kalan iş	178.809

Mart/ 2017 tarihine kadar yapılması gereken 15.000.000 ton toplam üretim, Park Enerji A.Ş. tarafından ilk yıllardaki programlar gerçekleştirilmemiş olmasına karşın, taahhüt edilen ihale konusu miktar Mayıs/ 2014 itibariyle tamamlanmak üzeredir.

Raporumuzun ardından ceza soruşturması dosyasına verilen Bilirkişi Heyet Raporu'nda da aynı sorunun altı çizilmekte; "bu artışın açık bir biçimde işletmede üretim zorlamasının olduğunun ve bu süreçte iş sağlığı ve güvenliği konularının açık bir şekilde ihmal edildiğinin bir göstergesi olduğu" belirtilmektedir. Raporda, 2010 yılından itibaren TKİ Genel Müdürlüğü tarafından onaylanan program rakamlarının çok üzerinde üretim yapılmasına müdahale edilmemesinin, idarenin bu duruma göz yumduğunun ve hatta teşvik ettiğinin göstergesi olduğuna vurgu yapılmaktadır.[63]

2.2. Risklerin Büyümesi

2.2.1. TKİ işletme dönemi ile (1994- 2002) karşılaştırıldığında günümüzde, üretim kapasitesinin yıllık 280 bin tondan, 2.5 milyon tona; ocak işletmesindeki işçi sayısının 792'den 6500'e yükseldiği görülmektedir. Üretimdeki bu yüksek artışın, riskleri bilinen yeraltı kömür üretiminde tehlikelerin büyümesine ve ek risklere yol açacağının öngörülmüş olması gereklidir. Uzmanlar, facianın temel nedenlerinden birisi olarak yüksek ölçekli bu üretime işaret etmektedirler.

63 Bilirkişi Heyeti Raporu, Eylül/ 2014, s. 92

2.2.2. Park Teknik AŞ'nin o tarihteki **İşletme Müdürü Selim Şenkal**, konuyla ilgili olarak şunları söylemektedir:

> "Öte yandan yılda 1.5 milyon ton kapasiteyle eşleştirilmiş ana altyapısı olan bir yeraltı bu. Havayı 1.5 milyon ton üretirken temizlemeniz farklıdır, 3 milyon ton üretirken farklı. Üretim kapasitesini artırdığınız zaman ön göremediğiniz problemler ortaya çıkar. En başta da yangın… Firma anladığım kadarıyla burada 1.5 milyon tonun üzerinde üretime başlamış… madenin işletmesini alan şirkete *'Dikkat edin, burada çok kolay bir üretim söz konusu değil, sıkıntılar var'* uyarısı yaptık… Altyapıyı ve olması gerekenleri anlattık. Hatta üretim panosunun alt tarafında metan gazı çıkışları vardı, onları bile kendilerine ilettik. Her yiğidin bir yoğurt yiyişi vardır. Belki yanlış anlamış olabilirler. Birisi burayı çalıştıramadı, üretemedi diye ben de üretemem moduna girmiyor kimse…"[64]

Söz konusu üretim zorlaması öncelikle şu konularda büyük risk kaynağı oluşturmaktadır:

Üretim yöntemi yönünden

2.2.3. Bilimsel değerlendirmelere göre ***üretim ölçeği ve üretim yöntemi makasındaki açıklık*** kazalardaki en temel etkenlerdendir. Somut olay açısından, TKİ işletme dönemindeki (1994-2002) küçük ölçekli üretim sırasında madende çalışan 792 işçinin 344'ü mekanize ayakta, 321'i ise manuel ayakta çalışmaktadır. 2012 yılından itibaren hem madendeki üretiminin, hem de üretimde çalışan işçilerin sayısının neredeyse 10 kat büyüdüğü göz önüne alındığında üretim yönteminin neredeyse hiç gelişmemesi büyük bir sorun olarak belirmektedir.[65] (Konu aşağıda "teknolojik alt yapı" bölümünde ayrıca ele alınacaktır.)

---

64 24.05.2014, Hürriyet

65 Prof. Dr. Şebnem Düzgün (23.05.2014, Radikal)

Kazı hızı yönünden

2.2.4. Bilimsel değerlendirmelere göre, Eynez madenlerinin ***içten yanmalı özelliği*** üretim zorlaması koşullarında yüksek risk yaratmaktadır. Yukarıda da belirtildiği üzere literatürde *düşük ranklı* kömürlerde kendiliğinden yanmada kuluçka periyodunun 3-6 ay arasında; *yüksek ranklı* kömürlerde 9-18 ay arasında değiştiği ve Eynez kömürlerinin *yüksek ranklı ikinci tür* içinde yer aldığı tespit edilmektedir.

2.2.5. *"Kazı hızı"*nın önemi de burada ortaya çıkmaktadır: Üretim boşluğunda bırakılan kömür parçalarının 9-18 ay arasında kuluçka dönemini tamamlayıp yangına dönüştüğü zaman diliminde, bu boşluğun altındaki dilimin bu süreden daha önce alınıp, ortamın terk edilmesi gerekmektedir. Kazı hızının artırılması ile, kömürün kendiliğinden yanması sırasında olgunluk dönemine girmeden, alt kattaki kömürün daha hızlı üretilerek ortamdan uzaklaşılması ile yangınlar önlenebilmektedir. Diğer bir deyişle, *"üst katta bırakılan kömür kayıplarının okside olup, alt katın üretimi sırasında buraya ulaşmadan, tüm çalışmaların bitirilip ortamdan uzaklaşılması"* önerilmektedir.[66] Ancak üretim zorlaması ortamındaki ilerlemeler sırasında bu gereklilik gözardı edilmektedir.

Havalandırma yönünden

2.2.6. Aynı bilimsel değerlendirmede, düşük ölçekli üretim yapılan TKİ döneminde işletmedeki ***havalandırma sorunlarıyla*** ilgili şu tespitlerde bulunulmaktadır: *"Eynez ocağı işletme yöntemi mekanize yöntem olup, doğrultu boyunca göçertmeli geri dönümlü olacak şekilde uygulanmaktadır. 9 metre kalınlıkta dilimler ve 5 kat olacak şekilde panolar oluşturulmaktadır. Pano uzunluğu damarın yapısına göre yaklaşık 400-600 m olmaktadır. Ayak boyu damara göre 30-70 m arasında değişmektedir. Katların üretimi 6-9 ay kadar sürmekte, bu nedenle bir panonun bitmesi 3–4.5 yıl sürebilmektedir. Günde (60 cm'lik 4 kesim, vardiyada iki kesim yapıla-*

[66] "Eynez Kömürlerinin Kendiliğinden Yanabilirliği ve Havalandırma Sisteminin Ocak Yangınlarına Etkisinin Araştırılması", Yard. Doç. Dr. Ayhan Ivrin Yılmaz

rak) 2.40 m ilerleme yapılmaktadır. Klasik ayakta işçi sayısı 35-40 işçi/vardiya iken, mekanize ayakta 45 işçidir. İşçi sayısına ve üretim bölgesinin büyüklüğüne bağlı olarak ihtiyaç duyulan hava miktarı artar. Mekanize ayakta teoride kişi başına 6 m3/dak hava lazımdır. Eynez'de bu çalışmanın yapıldığı sıralarda mekanize ayağa 6-8 m3/dak hava sevk edilmektedir."[67]

Ocakta günümüz üretiminin ve işçi sayısının geçmişe göre neredeyse 10 kat büyümesinin havalandırma açısından yaratacağı sorunların, - alt yapı sorunlarıyla birleşerek - risklerin daha da büyümesine neden olacağının öngörülmüş olması gereklidir.

Çalışma koşulları yönünden

2.2.7. Taş kömürü ocaklarında görülen "ilerleme sistemi" Soma yerelinde, önceden değinildiği gibi; "ekip başı" adı verilen işçi taşeronlarına (dayıbaşları/ çavuşlara) ödenen *ton başına prim* yöntemiyle yürütülmektedir. (III.4.4-4.9.) Bu yöntemle işçiler iş güvenliği ilkeleri biryana bırakılarak aşırı üretime zorlanmakta ve üretim adeta yarış haline dönüştürülmektedir. Taşeronlar eliyle yürütülen üretim zorlama sistemi işçiler tarafından *"hadi hadi sistemi"* olarak adlandırılmaktadır.

2.2.8. Olayda, üretim zorlaması nedeniyle vardiya değişimlerinin yeraltında yapılıyor olmasının can kaybının artmasına neden olduğu iddiaları bulunmaktadır. MMO İzmir Şube Başkanı Muhammet Yıldız: *"Yer altında çalışma süresi 7,5 saat; yasal olarak 8 saat çalıştıramazsın. Vardiyalar arasında en az yarım saat boşluk olması lazım. Dolayısıyla şirketler, üretime ara vermeden devam etmek için vardiya teslimlerini madenin içinde yaptırıyor. Yarım saatlik süreyi de üretimde değerlendirmek istiyor"*[68]demektedir.

2.2.9. Bu fasılasız üretim anlayışının *olay sırasında dahi* geçerli olduğu iddia edilmektedir. Genel Maden İşçileri Sendikası (GMİS) Genel Başkanı Eyüp Alabaş açıklamasında; *"… Kaza-*

[67] Yard. Doç. Dr. Ayhan Ivrin Yılmaz, age
[68] 20.05.2014, Zaman

nın yaşandığı gün sabah vardiyasında ocakta yangın olduğu bilgisinin olduğunu… Bir taraftan yangına müdahale edilirken bir taraftan da işçilerin üretime devam ettirildiğini… Kazanın olduğu maden ocağında havalandırma sisteminde bir giriş-çıkış olduğu ve herhangi bir bölgede kömür yanmaya başlayınca açığa çıkan karbonmonoksit gazının çıkış istikametinde diğer üretim alanlarını da dolaştığını ve tüm işçileri etkisi altına aldığını…"[69] belirtmektedir.

2.2.10. Soruşturmadaki tanık anlatımlarında dile getirilen bir iddia ise – raporun "uyarı sistemleri altyapısı" başlığı altında aktarıldığı üzere - *"üretimin sık sık kesilmesine neden olduğu için zehirli gaz sensörlerinin devre dışı bırakıldığı"*na ilişkindir. Bir başka vahim iddia, üretimde zaman kaybı yarattığı düşüncesiyle "*işçilerin yeraltında maç dinlemelerinin engellenmesi amacıyla haberleşme amaçlı olarak kurulmuş madenin kuruluşundan kalma olarak megafon sisteminin söküldüğü… yerine kurulan niteliksiz haberleşme sisteminin olaydaki yangın sırasında eriyerek devre dışı kaldığı ve yeraltı ile haberleşme olanağının kalmadığı…"* yolundadır.

2.2.11. Bilim, Sanayii ve Teknoloji Bakanlığı verilerine (üç aylık göre); madencilik ve taş ocakçılığı sektöründe, 2013 yılının ilk çeyreğinde 90.37 olan çalışan kişi başına üretim endeksi, 2014 yılında 98.95'e yükselmiş; endeksin alt kollarından "kömür ve linyit çıkartılması"nda, 2013 yılının ilk çeyreğinde 86.32 olan verimlilik endeksi, 2014 yılının aynı döneminde 94.91 olmuştur. Taş kömür madenciliğinde verimlilik de 2013 yılının ilk çeyreğinde 79.14 olan düzeyinden, 2014 yılının aynı döneminde 12.32 puan birden artışla 91.46 düzeyine çıkmıştır. Linyit madenciliğinde, 2013 yılının ilk çeyreğinde 85.96 olan çalışan kişi başına üretim endeksi, 2014 yılının aynı döneminde 6 puanlık yükselişle 91.95 olmuştur. Teknolojik yatırımların olmadığı, üretimin emek yoğun olarak devam ettirildiği sektördeki "verimlilik artışı"nın çalışma koşullarının zorlanmasından kaynaklandığı belirtilmektedir.[70]

---

[69] Genel Maden İşçileri Sendikası (GMİS) Genel Başkanı Eyüp Alabaş, (19.05.2014, Zaman)

[70] TMMOB Yönetim Kurulu Üyesi Mehmet Torun, (09.07.2014, Birgün)

Sonuç olarak,

Yangın, havalandırma ve çalışma koşullarına ilişkin riskler göz önüne alınmaksızın üretim kotasyonunun artışı yoluna gidilerek üretimin zorlanması, facianın meydana gelmesinde temel etkenler arasında yer almaktadır.

(Raporumuzdan sonra ceza soruşturması kapsamında hazırlanan **Bilirkişi Heyeti Raporu**'na göre de; "*… İşletmeye ait 2013 ve 2014 Termin Takip kayıtları incelendiğinde, aylar ve yıllar bazında programlanan üretimden 2- 2.5 kat fazla üretim yapıldığı anlaşılmaktadır. (2013 yılı için programlanan üretim 1.500.000 Ton, gerçekleşen üretim 3.566.456 Ton) Bu sonuçlar, işletmede "Üretim Zorlaması" olduğunu ve işçilerin ifadelerinde de belirttiği gibi fazla çalışmaya zorlandıkları savını doğrulamaktadır. Üretim zorlaması beraberinde alınması gereken tedbirlerin alınmamasına ve tehlikeli çalışma koşullarının oluşmasına yol açmıştır."*[71]

Aynı Rapora göre; "*… tek bir bacadan üretim yapılması nedeniyle tehlikeli olduğu için kullanımı sakıncalı olan 'Kara Tumba' yöntemiyle üretim yapıldığı, imalat planlarında ve hak edişlerde verilen planlarda görülmektedir. Yeraltında çalışan sayısının artmasına ve risk faktörünün yükselmesine neden olan bu yöntemin, daha fazla kömür kazanılması için kullanılmasına izin verilmiş, denetlenmemiş ve güvenli olmadığı için durdurulmamıştır."*[72]*)*

---

71 Rapora göre, üretim zorlamasını gerçekleşmesinden sorumlu olanlar (İşveren, İşveren Vekilleri, TKİ Yönetim Kurulu Başkanı, TKİ İşletme Dairesi Başkanı) asli kusurlu; üretim artışını karşılayacak proje değişikliklerini talep etmeyen işletme projelerini inceleyen, denetleyen, onay veren (yetkili MİGEM kontrol ve denetleme elemanları) asli kusurlu; denetimlerinde işletme projesi, program ve üretim farklılıklarını gözönüne alarak kapsamlı denetleme yapmayan (ÇŞGB İş Teftiş Kurulu İş Müfettişleri) asli kusurludur. (Bilirkişi Heyeti Raporu, Eylül/ 2014, s. 123)

72 Rapora göre, bu yöntemin daha fazla kömür kazanılması için kullanımına izin veren ve bunları denetleme ve güvenli olmadığı için durdurma yetkisine sahip olmasına rağmen gerekli müdahaleyi yapmayan (İşveren, İşveren Vekilleri, ÇSGB İş Teftiş kurulu İş Müfettişleri, Yetkili MİGEM Kontrol ve Denetleme Elemanları, TKİ Başkanı ve İşletme Dairesi Başkanı, Teknik Nezaretçi) asli kusurludur. (Bilirkişi Heyeti Raporu, Eylül/ 2014, s. 122- 123)

VII. KIZIŞMA OLGUSU VE RİSK YÖNETİMİ

1. KIZIŞMA OLGUSU VE OLAY

1.1. Maden faciasında yaşamını kaybeden madencilerle ilgili olarak İzmir Adli Tıp Kurumu tarafından yapılan ilk *otopsilerden* itibaren tespit edilen ölüm nedeni *"karbonmonoksit (CO) gazı zehirlenmesi"*dir. Gaz zehirlenmesi ise yapılan ağırlıklı değerlendirmelere göre maden ocağının ana taşıma galerisinde (ocak hava girişi bölgesinde) kömürün *kızışması ve yanması* sonucunda açığa çıkan gazlardan meydana gelmiştir.

1.2. Kızışma reaksiyonu şöyle gelişmektedir: Maden ocağında kömürün herhangi bir nedenle hava içindeki oksijen ile reaksiyona girmesiyle (oksidasyon) oluşan *"kızışma"* (spontaneous combustion) önce karbonmonoksit (CO) gazı ve ısı açığa çıkmakta; reaksiyon sürdükçe hızlanan kızışma sırasındaki reaksiyonlar müdahale edilemezse açık alevli yangına dönüşmektedir.

Madenin karakteristik özelliği

1.3. Eynez madenleri üzerine yazılan akademik bir tezde1994-2002 arasında Soma kömürünün ***içten yanmalı özelliği*** nedeniyle madende, en uzunu 24 gün süren 10 adet yangın çıktığının altı çizilmektedir. Yukarıda değinildiği üzere (VI.2.2.4.) Eynez yeraltı ocağı kömürleri kendiliğinden yanmaya orta derecede yatkın olup, kuluçka periyodu açısından yüksek ranklı ikinci tür içinde yer almaktadır. [73]

[73] "Eynez Kömürlerinin Kendiliğinden Yanabilirliği ve Havalandırma Sis-

Teknik değerlendirmeler yönünden

1.4. **Maden Mühendisleri Odası (MMO)** ve **Elektrik Mühendisleri Odası (EMO)** tarafından olayın ardından yapılan değerlendirmelerde, kaymakamlık ve işletme kaynaklı ilk açıklamalardaki *"trafo patlaması"* olasılığına itibar edilmemiştir.[74] **MMO** olay nedeni konusunda *"daha önce çalışılarak terk edilirken kapatılmış bir mahaldeki (ana taşıma galerisine yakın ya da bitişik olan) kömürün kızışarak için için yanması; sıkışan ve ısınan gazın olduğu mahalli patlatarak ocak hava girişi ile arada kalan bölümün yıkılmasına yol açması ve saniyeler içinde üretim yapılan alanı kaplamış olması"* olasılığı üzerinde durmuştur.[75] **EMO**, yaptığı açıklamada bu değerlendirmelere atıfta bulunarak *"ocağın yaklaşık 700. metrelerinde, kömür yangını ve yangın kaynaklı kısmi göçük oluşumu"* olasılığına yer vermektedir. [76]

1.5. Soruşturma kapsamında olaydan dört gün sonra yapılabilen inceleme sonucunda hazırlanan **Bilirkişi Ön Raporunda**'da olay başlangıcı konusunda "kızışma" nedeni üzerinde durulmaktadır. Raporda olay gelişimi şöyle özetlenmektedir: *"… tavanda bolca ağaç malzeme kullanılması ve sıkılama malzemelerinin bolca ağaçtan olması nedeniyle, galeri içerisindeki tavan taşının (kömür) içten içe yanmasından dolayı yanma tavandan bir iki metre yukarı ulaşmıştır. Komple galeri boyunda meydana gelen bu olay sonucunda tavan, aniden boşalarak galeriyi doldurmuştur (çökme). Yanma devam ettiği için galerinin hava yolu kapanmış, çıkan karbonmonoksit gazı ve dumandan maden işçileri zehirlenmiştir."*[77]

---

teminin Ocak Yangınlarına Etkisinin Araştırılması", Yard. Doç. Dr. Ayhan Ivrin Yılmaz

74 Yeraltı Maden İş Sendikası Başkanlarından Çetin Uygur "Madende ikili trafolar vardır. Voltajı düşük olanlar patlamazlar. Diğerleri de yeraltı bantlarının çalışmasını sağlayan yüksek gerilimli kablolar ile elektriği taşır. Ancak trafolar kolay kolay patlamaz" demiştir. (14.05.2014, Bianet)

75 17.05.2014, Cumhuriyet

76 Elektrik Mühendisi Kemal Sarı, "Patlayıcı Ortamlar ve Patlayıcı Ortamlarda Kullanılan Elektrik Aygıtları" adlı kitabında "Türkiye'de madenlerde kullanılan trafoların tümünün çok özel üretim olup yurtdışından alındığını; trafoda oluşabilecek patlama ya da kısa devrenin yangın çıkarmasına olanak bulunmadığını" belirtmektedir.

77 16.05.2014 tarihli "Bilirkişi Ön Raporu"; Prof. Dr. Ercüment Yalçın, Prof. Dr. Ahmet Hakan Onur, Prof. Dr. Eyüp Akpınar ve iş güvenliği uzmanı

1.6. **Prof. Dr. Bahtiyar Ünver**, yukarıdaki *"kömür kızışmasının doğrudan ana taşıma galerisi içerisinde oluştuğu…"* doğrultusundaki görüşe *"hiç ölçüm yapılmadan dahi (kaldı ki galeride sensörler vardır) kızışma ile açığa çıkacak kendine has koku her madenci tarafından net olarak algılanabileceğinden"* katılmamaktadır. Ünver; *"… Esas kızışmanın galeri yüzeyinden yaklaşık 1-2 m dolayında içeride gerçekleşerek bu bölümdeki kömürün ateş topu şeklini aldığı (böyle bir duruma geçmişte bizzat tanık olmuştur); yangına müdahale edilirken bu bölümün göçtüğü ve denetlenemediği; Alevlerin bant üzerine dökülmesi sonrasında birkaç dakika içinde bantın alev aldığı ve hava hızının da fazla olması nedeniyle yangının körüklendiği; bazı işçilerin duyduklarını söyledikleri 'patlama' sesinin büyük bir olasılıkla madende sağlam çelikten yapılmış basınçlı hava boruları yerine kullanılan plastik ve yanabilir boruların yangın esnasında yanarak patlamasından kaynaklandığı (Ayrıca bu nedenle de havaya bol miktarda kömür de karışmış ve yangın daha da hızlanarak şiddetlenmiştir)…"* görüşündedir.

1.7. B. Ünver ayrıca *olayın meydana geldiği yerle* ilişkili olarak; *"yangın olan yere çok yakın olan A Panosu ile yangının ilişkili olabileceği"* konusundaki kimi iddialara da tereddütle yaklaşarak *"A Panosunda geçmişte oldukça ciddi bir yangın sorunu ile karşılaşıldığını ve önceki TKİ Genel Müdürü döneminde bizzat kendisince hazırlanan rapor doğrultusunda ocağın kapatılmasına karar verildiğini"* söylemektedir. Değerlendirmesinde *"Bu panonun yeniden açılmaya çalışıldığı belirtilmektedir. Ancak bu konuda yeterli ve güvenilir bilgi bulunmamaktadır. Ocağın ana hava girişine en yakın bir konumda olan bu panonun ocağın öbür bölümleri için büyük bir risk oluşturacağı muhakkaktır"* demektedir. Ünver ayrıca *"Bu pano içinde biriken metan ve CO gazlarının ani olarak püskürdüğü"* iddiaları konusunda *"Konumu gereği bunun düşük bir olasılık olduğunu düşünmesine karşın, ayrıntılı teknik bilgi elde edildikten sonra değerlendirme yapmanın daha doğru olacağı kanısında olduğunu"* belirtmektedir. [78]

Alpaslan Ertürk tarafından hazırlanmıştır.

78 Prof. Dr. Bahtiyar Ünver değerlendirmesinde; "Üniversiteye gelmeden önce yaklaşık 4 yıl boyunca bu ocakta üretim mühendisi olarak çalıştı-

Tanık anlatımları yönünden

1.8. Maden çalışanlarının aşamalardaki anlatımları ocaktaki "kızışma olgusu ve riski"ni ortaya koymaktadır.

Murat Eren (Usta): "Çalışma yerimiz çok sıcaktı. Kömürün ısınması söz konusuydu. Mutlaka bir yerlerde yangın vardı ki sıcaklık ondan oluşuyordu…"; **Kadir Kıvrak**: "Amirler iş konusunda sıkıştırıyor, daha çok üretim isteniyordu. Kömür sıcaklığının normalden fazla olduğunu hissettim ve başımdaki amirime normalden fazla olduğunu söyledim…"; **Ali Şevik** (Usta):" Sıcak kömür olayı her zaman olur, ama son 1 haftadır ocaktaki sıcaklık rahatsız edici şekilde arttı..." 4 yıldır madende çalışan **HA**'nın savcılık anlatımından: "12.05.2014 tarihinde ben S panosunda ayağın önünde çalışıyordum. O gün çıkan bütün kömürler sıcak çıktı. Elle uzun süre tutamayacağımız kadar sıcaktı. Maden içerisinde de olaydan önceki son 15-20 günlük süre zarfında hissedilir bir sıcaklık artışı vardı. Bu sıcaklık nedeniyle hava ağırlaşmıştı. Bu yüzden sağlık sorunu yaşayan arkadaşlarımız olurdu"; Ölen madencilerden **İsmail Değirmen'in** eşi **Gamze Değirmen**: "Eşim kaza meydana gelmeden iki ay öncesinden başlamak üzere muhtelif aralıklarla, ocağın çok sıcak, bazı kömür parçalarının kızgın olduğunu, düştüklerinde vücutlarını yakarak yaraladığını söylüyordu… ocakta meydana gelen kömür kızışması ve yangınlar tüm yetkili ve görevlileri tarafından da bilinmekteydi…"; Ölen **Gazi Osman Sümer'in** eşi **Selda Sümer**: "… Mecburiyetten bu işi yapıyorlardı. İçerisinin hamam gibi olduğunu söylüyordu. 'Kömür içten içten yanıyor' diyordu. Zaten ayakları sırılsıklam geliyordu. Bunu yetkilelere de söylemişler. Kimsenin dikkate almadığı anlaşılıyor. Hasta da olsa işe gitmek zorundaydı, çünkü yevmiyeleri kesiliyordu…"; Soma'daki facianın ardından, işyerinde örgütlü bulunan **Türkiye Maden-İş Sendikası Di-**

ğını; Üniversiteye geçtikten sonra da sürekli olarak Soma ile ilgili konularda çalışmalarını sürdürdüğünü, tezler yaptırdığını, yayınlar yaptığını; TKİ'nin öbür sahalarında olduğu gibi Soma-Eynez sahası (bu ocağın da olduğu kısmı içine alan ileride üretim yapılacak tüm saha) 3B damar modellemesi ve maden tasarımının Maden Mühendisliği Bölümündeki ekipleri tarafından yapıldığını" aktarmaktadır.

siplin Kurulu'nun işçilerle görüşerek hazırladığı raporda da; "… İşçilerin ısı artışını bir aydır işverene bildirdikleri ancak dinleyen olmadığı"na dikkat çekilmektedir.

1.9. Raporun redaksiyonu sırasında, olay günü ve öncesindeki çeşitli günlerde kızışma olgusuna ve neden olduğu rahatsızlıklara ilişkin önemli görüntüleri içeren kamera kayıtları basına yansımıştır.

2. RİSK YÖNETİMİ KAVRAMI

2.1. Madenciliğin, özellikle yeraltı madenciliğinin pek çok çalışma disiplininin karmaşık bir organizasyonu olduğu bilinmektedir. Maden işletmeciliğinde yapılan çalışmalar şu sırayı takip etmektedir: *i) Etüt, planlama; ii) hazırlık çalışmaları ve rezerv tespiti; iii) üretim faaliyetleri; iv) kömür hazırlama; v) satış.*

İş sağlığı ve güvenliği problemlerinin ortaya çıktığı temel faaliyet *üretim* sürecidir. Madencilikte *üretim süreci*; *ana faaliyetler* ile (kazı, tahkimat, nakliyat gibi) bunlar için gereken *yan/yardımcı işlerden* (elektrik, basınçlı hava şebekelerinin kurulması, işletilmesi, haberleşme ve sinyalizasyon sistemleri, çeşitli makine ve teçhizatın bakım onarım işleri vd.) oluşmaktadır. Üretim sürecindeki bu işler aynı zamanda iş kazası risklerinin kaynaklarını da oluşturmaktadır.

2.2. Sektörde meydana gelen iş kazaları genellikle aşağıdaki gibi sınıflandırılmaktadır: *i) Grizu patlamaları, toz patlamaları, ii) Göçükler, toprak kaymaları, iii) Ocak yangınları, iv) Nakliyat sırasında meydana gelen kazalar, v) Enerji ve mekanizasyona ilişkin kazalar, vi) Ocak gazlarının yol açtığı zehirlenmeler, vii) Su baskınları ve diğer riskler.*[79]

Ülkemizde yaşanmış olan maden kazalarının %44'ünün göçük, %34'ünün grizu patlaması, %14'ünün yangın, % 4'ünün patlama, % 3'ünün gaz boşalımı, % 1'inin diğer (kaya düşmesi vs.), %1'inin püskürtmesi nedeniyle meydana geldiği bilinmektedir.

---

79 DDK Raporu, s. 43

2.3. SGK verilerine göre yüksek ölüm oranlı iş kazaları büyük oranda madencilik işkolunda yaşanagelmektedir. Aynı veriler, Türkiye'de iş kazasında yaşamını kaybeden işçilerin %53,56'sının kömür madeni iş kolunda çalıştığını göstermektedir. "kömür ve linyit çıkartılması" faaliyet kolunda meydana gelmektedir. Yine meslek hastalığı sonucu sürekli iş göremezlikle (maluliyet) sonuçlanan olayların %87,8'i madencilik iş koluna aittir. [80]

2.4. Günümüz iş hukukunda sosyal güvenlik/ koruma kavramları, salt iş kazası meslek hastalığı riski meydana geldikten sonra mağduriyetlerin giderilmesini değil, bu risklerin önlenmesi yoluyla korunmayı da içermektedir. Bu bağlamda sosyal güvenlik hakkının bir parçası olan iş sağlığı ve güvenliği hakkı; yalnızca tazmin edici değil, riskleri önleyici özellikte bir hak olarak görülmektedir.

2.5. İş kazalarının önlenmesi çoğunlukla maliyeti arttırıcı bir etken olarak değerlendirilmekte ve rekabette üstünlük sağlamak adına insan emeği kolaylıkla korumasız ve güvencesiz bırakılabilmektedir. İnsani değerlerle uyuşmamasının dışında bu yaklaşımın "maliyet" açısından da geçerliliği yoktur. Önleme faaliyetinin sosyal güvenlik programlarından yapılacak harcamalardan çok daha az maliyetli olduğu bilinmektedir. Salt sosyal güvenlik maliyetleri açısından değil, makro ekonomi açısından bakıldığında da bu böyledir: Gelişmekte olan ülkelerde iş kazalarının görünen ve görünmeyen maliyetleri toplamının gayri safi yurt içi hasılasının % 10'una ulaştığı tahmin edilmektedir. [81]

2.6. Çalışma hayatını ve işletmelerin verimliliklerini etkileyen iş kazaları ve meslek hastalıklarına karşı önlem almak için öncelikle mevcut durumun analizinin yapılarak risklerin tespit edildiği, bu riskleri asgariye indirmek için mevzuata uygun

---

80 "Madenlerdeki İş Kazalarının İrdelenmesi", Yrd. Doç. Dr. Hacer Kayhan, Dr. Rüştü Uçan, Hüseyin Arslan, Şule Sezgin.

81 Doç. Dr. Oğuz Karadeniz, "Dünya'da ve Türkiye'de İş Kazaları ve Meslek Hastalıkları ve Sosyal Koruma Yetersizliği", s. 26-27

programların oluşturulduğu ve uygulandığı, bütün bu çalışmaların belli bir düzen içerisinde yazılı hale getirildiği ve ilgili taraflara duyurulduğu, yürütülmekte olan çalışmaların izlenip denetlendiği yönetim sistemlerine ***"iş sağlığı ve güvenliği yönetim sistemleri"*** denilmektedir. Bu yönetim sistemi, maden işletmelerindeki riskleri önceden öngörmeye, değerlendirmeye ve önlemeye yönelik bütüncül bir sistem olduğundan; ocaklarda uygulanacak teknik ve tedbirlerin bu verilere göre şekillendirilmesi gereklidir.[82]

Ancak ülkemizde maden işletmelerinde, bu türden risk değerlendirmesi bir yana "göz göre göre" denilen türde kazalara yol açan bir anlayış hakimdir.

2.7. 6331 s. İş Sağlığı ve Güvenliği Kanunu m. 4 uyarınca işveren, çalışanların isle ilgili sağlık ve güvenliğini sağlamakla yükümlü olup bu çerçevede mesleki risklerin önlenmesi, eğitim ve bilgi verilmesi dahil her türlü tedbirin alınması, organizasyonun yapılması, gerekli araç ve gereçlerin sağlanması, sağlık ve güvenlik tedbirlerinin değişen startlara uygun hale getirilmesi ve mevcut durumun iyileştirilmesi için çalışmalar yapmak zorundadır.

3. OLAYDA RİSK DEĞERLENDİRMESİ SORUNU

3.1. Belirtildiği gibi maden ocağı, önceki işleticisi olan Park Teknik AŞ tarafından üç yıllık kömür üretiminin (800 bin ton) ardından devredilmek istenmiştir (III.2.2.). Bu istemin gerekçesi *yangın koşullarının olumsuzluğunun devam etmesidir*. Başvuru dilekçesi içeriği risk değerlendirmesi konusu açısından önemlidir: "*…Ocakta meydana gelen üretim çalışmaları sırasında oluşan*

[82] İş sağlığı ve güvenliği standartları; iş sağlığı ve güvenliği yönetim sisteminin en iyi şekilde uygulanabilmesi için; kriterlerden, uygulamalardan ve prensiplerden oluşan genel bir çerçeve ortaya koyar. İş sağlığı ve güvenliği risklerini yönetebilmek için risk yönetimi sürecinin nasıl uygulanacağı üzerinde pratik tavsiyeler sağlar. İş sağlığı ve güvenliği yönetim sistemlerinde uygulanan başlıca standartlar ise ILO İş Sağlığı ve Güvenliği Yönetim Sistemi Rehberi: 2001, ISA 2000, NPR 5001, OSHA AS/NSZ 4804, OHSAS 18001, OHSAS 18002 Uygulama Rehberi'dir. (DDK Raporu, s. 72)

yangınlardan dolayı üretim yapılamadığı… ileride telafisi mümkün olmayacak problemlerle karşılaşılacağının anlaşıldığı*, bu durumdan hem şirketlerinin hem de TKİ'nin olumsuz olarak etkilenmemesi için 4734 sayılı Kamu İhale Kanunu ve 4735 sayılı Kamu İhale Sözleşmeleri Kanunu uyarınca mevcut sözleşmenin ihale şartlarına haiz Soma Kömür İşletmeleri A.Ş.'ye devredilmesi…"*[83]

3.2. Park Teknik AŞ'nin o tarihteki **İşletme Müdürü Selim Şenkal**'ın facianın ardından basına yansıyan anlatımına göre ihalenin ardından ocakta çalışmaya başlanınca iki önemli sorun görülmüştür: *Bunların **birincisi,** kömür içerisine girilerek verilen üretim yapma izninin, üstte TKİ tarafından önceden üretim yapılıp kapatılan galerinin 110 metre altında olmasına ilişkindir. Aradaki duran kömürün boşta kalması nedeniyle, altı boşaltıldıkça aradaki kömürün yüksek yanma (sürekli kömür kızışması/ oksidasyonu) riski, ihale edilen üretimin üst taraflara alınmasını gerektirmektedir. **İkincisi** ise ana galerilerin hiçbir zaman kömür içinde açılmaması gerekirken, havalandırma ve personel giriş galerisinin bir kısmının sakıncalı olarak kömür içinde açılmış olmasıdır. Bu da ana yolların tümüyle betonlanarak kömürden izole edilmesini ve dışarıyla bağlantılı ilave yollar açılmasını gerektirmektedir.*[84]

3.3. Aynı anlatıma göre sorun 2007 yılı başında TKİ''ne bir yazı ile iletilerek; ***i)*** *üretim yerinin değiştirilmesi,* ***ii)*** *ana galerinin kömür içinden geçen bölümünün kömürle temasının kesilmesi için betonlanması,* ***iii)*** *havalandırma/ personel girişinin, üretim olan galeriden değil açılacak bir başka yeni yoldan/ galeriden yapılması* önerilmiştir. TKİ mevcut durumda bir sıkıntı görmeyince kimi önlemlerle (yeraltında daha az personel çalıştırmak için mekanize ayak getirtilmesi, soğutma özelliği yüksek azot sistemi kurulması gibi) yetinilmek zorunda kalınmıştır. Ancak bu üretim sırasında yaşanan bir olayda, sensörlerden alınan uyarı sonucunda havalandırma ters çevrilerek bir yangın faciası önlenmiş ve 200 işçinin tahliyesi sağlanabilmiştir.

---

[83] 08.06.2014, T24

[84] 24.05.2014, Hürriyet

Sonuç olarak,

Üç kez el değiştirmiş olan kömür ocağı ile ilgili olarak aşamalarda, ilgililerince (Enerji Bakanlığı, bağlı TKİ, sözleşme tarafı işletenlerce) ciddi olarak risk değerlendirmesi yapılması gerektiği; ancak bu değerlendirmeler sonucunda, ocakta üretimin devam edip etmeyeceği, edecekse alınacak teknolojik ve işgüvenliği önlemlerinin ne olması gerektiği konularında karar verilebileceği açıktır.

Ayrıca uzmanlar, ana hava giriş bölgelerindeki bir yangının tüm ocak için tehlike yaratacağının öngörülmesinin sonraki aşamalara ilişkin eylem/ önlem planlarının yapılmasını sağlayacağı düşüncesindedirler.[85]

Ancak madenin karakteristik özellikleri ve ocakta yaşanan sorunların bilinmesine karşın; ***i)*** *işletmenin devrine muvafakat edilerek üretim sürdürülmüş,* ***ii)*** *durumun gerektirdiği önlemler alınmadığı gibi, tüm belirtilerine karşın riskli üretime - ölçeği büyük oranda arttırılarak - devam edilmiştir.*

(Nitekim ceza soruşturması kapsamında hazırlanmış olan **Bilirkişi Heyeti Raporu**'nda da (Eylül/ 2014); "*sözkonusu devir başvurusu içeriğinin, maden sahasının yüksek yangın riski taşıdığının, TKİ ve işi devralan Soma Kömürleri A.Ş. tarafından bilindiğini gösterdiği" değerlendirilmiştir.*[86] *Aynı Rapora göre; "Çalışılan kömür damarlarının yangına müsait oluşu dikkate alınarak özellikle terk edilen eski üretim alanlarının kontrolünün yapılarak kömür yangınlarına karşı gerekli önlemler alınmamıştır. Uygulanan üretim yöntemi, göçük içerisinde çok fazla yanmaya müsait kömür bırakmaya meyilli olması nedeniyle, yangına elverişli kömür ocakları için uygun olmamasına karşın bu yöntemle üretim sürdürülmüştür."*[87]

---

85 Prof. Dr. Bahtiyar Ünver "örneğin bu bölümlerde bir çalışan tarafından bilinçli olarak yangın çıkarılması olasılığı bile bir risk olarak değerlendirilerek gerekli analizlerin yapılması gerekirdi" demektedir. "Soma Faciası Raporu ve İvedi Önlemler"

86 "Bilirkişi Heyeti Raporu Eylül/ 2014", s. 119

87 Rapora göre, bu yöntemle üretime karar veren ve bunu onaylayarak üretimin devam etmesini sağlayan (işveren, işveren vekilleri, TKİ İşletme Dairesi Başkanı) asli kusurlu; işletme projesine onay veren sorumlular

Rapora göre; *"Çok tehlikeli iş sınıfı kapsamına giren yeraltı maden işletmelerinde yapılması gereken Risk Değerlendirmelerinin içerisinde ocak yangınlarına karşı kapsamlı bir Risk Değerlendirmesi ve ve alınacak önlemlere ilişkin bir bölüm mevcut değildir. Bu durum büyük bir eksiklik yaratmaktadır."*[88]*) Bu bağlamda* **Rapora***; "İşyerinde tahliye amaçlı bir planlama sözkonusu değildir. Çalışanların işyerlerini terk edebilecekleri kısa ve alternatif yollar yapılmamış, herhangi bir tehlike durumunda tüm çalışanları uyarabilecek bir alarm sistemi, haberleşme sistemi ve yönlendirme levhaları kurulmamıştır."*[89]*)*

(yetkili MİGEM kontrol ve denetleme elemanları) asli kusurlu; takibini yapan ve iş güvenliği açısından denetleme ve işi durdurma yetkisi olan (ÇŞGB İş Teftiş Kurulu İş Müfettişleri) tali kusurludur. (Bilirkişi Heyeti Raporu, Eylül/ 2014, s. 124)

88 Rapora göre, risk değerlendirmesini gerçekleştirecek eleman ve denetleyecek kurum olan (İşveren, İşveren Vekilleri, İş Güvenliği Uzmanları, ÇŞGB İş Teftiş Kurulu İş Müfettişleri) asli kusurludur. (Bilirkişi Heyeti Raporu, Eylül/ 2014, s. 125)

89 Rapora göre, ilgili mevzuatı dikkate almayan (işveren ve işveren vekilleri); gerekli denetimler neticesinde tehlikeli durumu belirleyip gerekli önlemlerin alınmasını sağlamayan (ÇŞGB İş Teftiş Kurulu İş Müfettişleri ve yetkili MİGEM kontrol ve denetleme elemanları) asli kusurludur. (Bilirkişi Heyeti Raporu, Eylül/ 2014, s. 125)

VIII. ALTYAPI SORUNLARI YÖNÜNDEN

1. BİNA ALTYAPISI

1.1. Soma Kömür İşletmeleri AŞ tarafından işletilen ve ilçeye 30 kilometre uzaklıkta olan maden ocağı, bir vadinin içerisinde yer almaktadır. İşçiler madenin *"40 yıl önceki haliyle bırakılarak tek bir çivi bile çakılmadığına"* dikkat çekerken *"yıllardır bu şartlar altında çalıştırıldıklarını ve işverenin burayı aldıktan sonra hiç yatırım yapmadığını ve taş üstüne taş koymadığını"* anlatmaktadırlar. Ocağın ilk bakıştaki dış görünümü de işçilerin çalışma koşullarına ilişkin yakınmalarını doğrular özelliktedir.

Ocağın yer üstünde bulunan bina ve eklentilerinin durumu dış görünüme yansıdığı gibi oldukça eskidir ve maden mahalli büyük bir hurdalık görünümündedir. Maden alanındaki idare binasının eskiliği ve yıpranmışlığı; işçilerin kullanım alanlarının (giyinme-soyunma odaları, banyolar ve tuvaletler) bakımsızlığı, eğitim binasının da bulunduğu lambahanenin neredeyse kullanılamaz halde olması, binaların bazı bölümlerinin çöplük haline gelmiş olması dikkat çekmektedir. Madenin her yeri hurda parçalarıyla dolu olduğu gibi, kullanılmış mekanizma ve aletler de hurda görünümündedir. Bu yönüyle dış görünüm *"Bu maden terk edilmiş kasaba gibi. Toz toprak içinde. Binalar 60'lı yıllardan kalma gibi. Devletten alındıktan sonra hiçbir şey yapılmamış..."* değerlendirmesini doğrulamaktadır.[90]

---

[90] MMO 2. Başkanı Hüseyin Can Doğan, (17.05.2014, Cumhuriyet)

2. TEKNOLOJİ ALTYAPISI

2.1. Yeraltı kömür işletmesinde üretim, yeraltında açılan kuyu ve galeriler yoluyla yapılmaktadır. Yeraltında yapılan *kömür kazısı* ise koşullara göre; ***i)*** *"geleneksel kazı" (kazma, delme-patlama ve martopikör) veya* ***ii)*** *"mekanize kazı" (hidrolik burgu, pnömatik kazma, saban ve tamburlu kesiciyükleyici) şeklinde yapılmaktadır.* Yeraltında *nakliye* ise; ***i)*** *ayak içinde zincirli konveyörlerle,* ***ii)*** *taban ve anayollarda bant konveyörlerle ve* ***iii)*** *duruma göre vagonlarla yapılmaktadır.*

Günümüz modern/ teknolojik madenciliğinde yeraltı işletmelerinde üretim kapasiteleri*, kazı–nakliyat–tahkimat* ünitelerindeki *mekanizasyon ve otomasyona* bağlı olarak arttırılmaktadır. Taban yollarının hazırlanmasında *galeri açma makineleri*, kömür kazı ve yüklemede *çift tamburlu kesici yükleyiciler*, ayak içi tahkimatında *kalkan tipi yürüyen tahkimatlar*, ayak içi kömür nakliyatında *panzer tip zincirli konveyörlerin* yaygınlaşması, daha geniş ayak boylarında (180-300 m), daha uzun panolar (1.800-2.200 m) hazırlanarak üretim yapılmasını sağlamaktadır. Mekanizasyon ve otomasyona dayanan üretim tercihleri, bir yandan üretimi arttırırken dünya örneklerinde görüldüğü maden kazalarının, geçmişe göre son derece azalmasında önemli bir etken olmaktadır.[91]

2.2. Eynez maden ocağı işletmesinin kamuda olduğu dönemde (1994-2002) bu güne göre küçük ölçekte yapılan üretimde işçiler yaklaşık yarı yarıya mekanize ayakta/ manuel ayakta çalışmaktaydılar. Günümüzde hem üretim miktarının hem de üretimde çalışan işçi sayısının neredeyse 10 kat artmış olduğu göz önüne alındığında, üretim yönteminde (mekanizasyon) bir değişikliğe gidilmeyerek hiç geliştirilmemiş olması temel bir sorun olarak ortaya çıkmaktadır.[92]

---

91 DDK Raporu, s. 28, 29

92 Önceki dönemde yıllık ortalama üretim 280 bin tona yakın olup, çalışan işçi sayısı 792'dir. Araştırma döneminde bu küçük ölçekte, işçilerin 344'ü mekanize ayakta (193.000 ton), 321'i ise manuel ayakta (91.000 ton) çalışmaktadır. Günümüzde madenin üretimi yıllık en az 2.5 milyon tona (çok daha yüksek üretim yılları vardır) ve işçi sayısının 6500'e çıkmasına

2.3. **Prof. Dr. Şebnem Düzgün** olaya ilişkin değerlendirmesinde *"yeraltında 800 dolayında kişinin olduğu göz önüne alındığında mekanize sistemli bir kömür ocağında, bu kadar yüksek sayıda işçinin çalışmaması gerektiğini… Edinilen bilgilere göre ocaktaki kömür üretiminin dokuz ayakta yapılmakta olduğunu, bunların sadece ikisinin mekanize ayak olarak çalıştığını"* belirtmektedir. Düzgün, üretim ölçeği ve teknolojisi arasındaki ilişkiyi şöyle açıklamaktadır:

> Madencilikte ölçek (bu durumda üretim) arttıkça maliyetler düşer ve kârlılık artar. Ancak bugün hiçbir modern madencilik yaklaşımında üretim artışı klasik (manuel) ayaklarla yapılmaya çalışılmaz. Çünkü klasik (manuel) ayakla çalışılarak üretimi arttırmak için yeraltındaki işçi sayısını arttırmak gerekir ki bunu da çok büyük güvenlik maliyetlerinin olacağı ve riski arttıracağı aşikardır.
>
> Bir ocakta sözkonusu üretim artışı için güvenli madencilik yapabilmek ancak mekanizasyonla mümkündür. Mekanizasyon ise başlangıçta çok yüksek yatırım maliyeti demektir. Yeraltında yüksek üretim faaliyeti gibi dinamik bir çalışma ortamında yaklaşık 800 kişiyi yönetmek elbette büyük güvenlik problemleri ortaya çıkaracaktır.
>
> …
>
> Ülkemiz madenciliğinin hala mekanizasyon ve güvenlik teknolojilerinde yetersiz olması ve işgücüne dayalı madencilik pratiğinin geçerli olması riski azaltacak bir yaklaşım değildir. [93]

2.4. Alman bir madenci olan **Norbert Müllern**'in facia ile ilgili olarak söyledikleri teknoloji ve iş güvenliği anlayışı açısından dikkat çekicidir: *"… Bizde kazalar ilk maden ilk açıldığın-*

karşın üretim teknolojisinde hiçbir değişikliğe gidilmemiştir. (Prof. Dr. Şebnem Düzgün, 23.05.2014, Radikal)

93 Prof. Dr. Şebnem Düzgün, (ODTÜ Maden Mühendisliği Bölümü), "13 Mayıs 2014 tarihli Soma Eynez Yeraltı Kömür Ocağında meydana gelen facia ile ilgili değerlendirmeler"; s. 6, 7

da yani 1847 ile 1850 arasında oluyordu. Türkiye'nin kullandığı teknoloji bizim 1850'de kullandığımız teknoloji. Her kazadan ders çıkardık. Ben burada 20 yıl kurtarmanın başındaydım ama bir kere bile kurtarma işi yapmak zorunda kalmadım. Ama Türkiye ve diğer ülkelere kurtarmaya gittim… Bizim için her zaman can güvenliği önemlidir. Burada iki maden ocağı vardı. Biz 9 tane daha açtık. Bunlar maden çıkarmak için değil, insanların kaçış yolları ve güvenlikleri içindi. Ayrıca buralarda eğitimler verildi. Tüm yollar 20 dakikada kurtulacak şekilde yapıldı…"[94]

2.5. 2012 yılında yapılan bir röportajda *"mekanizasyon"* konusunda işletme adına; *"Yer altında kömürü çıkarmak üzere kazı işlemini bu panolar yapıyor. İşçilerimiz bir taraftan o panoları çalıştırıp kontrol ediyor, diğer taraftan yürüyen bantları denetliyor"* denilmektedir. *"Mekanizasyon oranı"* konusundaki soru ise *"Yüzde 50 mekanize olmuş durumdayız. 2013'te bu oran yüzde 80'e çıkacak. Tam mekanizeye doğru ilerliyoruz… İşçilerin çalışma koşulları iyileştikçe verim artıyor..."* [95] şeklinde yanıtlanmaktadır. İki yıl sonra olayın ardından ortaya çıkan gerçekler karşısında, bu açıklamaların salt bir halkla ilişkiler çalışması olduğu ve gerçeğe uygun olmadığı ortaya çıkmıştır.

2.6. Bu bağlamda olayın ardından "iş kazalarının işin fıtratında olduğu" yolundaki açıklamalar ve verilen geçmişten örnekler "gelişen üretim teknolojisi" etkeni açısından değerlendirildiğinde dayanaksız kalmaktadır. Tüm dünya madencilik sektörü insan hayatını maksimum güvenlikle koruyacak; özellikle ekipman ve teknolojiye dayalı yöntemler benimsemektedir. Madenciliğin dünyanın en eski mesleklerinden ve aktivitelerinden biri olması, kazalardaki kayıpların tarihi verilerle karşılaştırılmasını gerektirmemektedir. 20. Yüzyıl başlarında yaşanan büyük kayıplı kazaların temel nedeni, üretimin o dönemde işgücü odaklı yapılıp, teknoloji ve ekipmana dayanmamasıdır.

---

94 Almanya'da 1847'de açılıp 1986'ya kadar faaliyetini sürdüren Zeche Zollverein isimli eski madende kurtarma timi başkanı olan Norbert Müller'in değerlendirmelerden aktarılmıştır. (07.06.2014, Sözcü)

95 Vahap Munyar röportajından. (15.05.2014, Radikal)

3. HAVALANDIRMA ALTYAPISI

Gaz zehirlenmesi yönünden

3.1. İnsan yaşamını doğrudan ilgilendiren ocak havalandırması, yeraltı madenciliğinin en önemli unsurlarından birisidir. Havalandırmanın amaçları; ***i)*** *Ocakta çalışanların oksijen ihtiyacını karşılamak,* ***ii)*** *Tehlikeli gaz birikimlerini önlemek,* ***iii)*** *Uygun bir ocak iklimi elde etmek,* ***iv)*** *Ocakta çalışan makinelerin oksijen ihtiyacını karşılamak,* ***v)*** *Havadaki toz yoğunluğunu azaltarak zararsız hale getirmek* şeklinde sıralanabilir.[96]

3.2. Yeraltı madenciliğinde başlıca tehlikeli gazlara ilişkin kısa bir değerlendirme yapılacak olursa;

> **"Karbondioksit (CO2)"** zehirleyici olmamakla birlikte boğucu bir gaz olup, renksiz, kokusuz, tatsızdır ve havadan ağır olduğundan ocağın taban kısımlarında (kör bacalarda, kuyu tabanlarında ve kuytu yerlerde) birikmektedir. Solunan havadaki karbondioksitin %1 oranı nefes alımında zorlaşmaya, % 3-4 oranı solunumun güçleşmesine, %5 oranı nefes alımının çok zorlaşmasına ve halsizlik belirtilerine, %10 oranı birkaç dakika içerisinde ölüme yol açmaktadır[97]. **"Karbonmonoksit (CO)"** en düşük yoğunlukları dahi zehirleyici ve öldürücü bir gaz olup, renksiz, kokusuzdur ve havadan hafif olduğundan ocağın tavan kısımlarında birikmektedir. Maden yangınlarında meydana gelen ölüm olaylarının %90'ından fazlası bu gaz zehirlenmesinden kaynaklanmaktadır. **"Metan (CH4)"** zehirleyici olmamakla birlikte boğucu olup, renksiz, tatsız, kokusuz, yanıcı, parlayıcı, patlayıcı bir gazdır ve havadan hafif olduğundan ocağın tavan kısımlarında birikmektedir. "Grizu" adı verilen metan ile hava karışımı gaz, genellikle kömür ocaklarında ve bazen de metal ocaklarında görülmektedir.[98]

---

96 DDK Raporu, s. 54

97 Ocaktaki karbondioksit kaynakları; kömürün oksidasyonu, ağaçların çürümesi, kömürleşme olayı, insan solunumu, alevli lambaların yanması, dizel lokomotifler ve ocakta atılan lağım dumanlarıdır.

98 Maden ocaklarındaki en çok risk doğuran faktörlerden biri grizu patla-

3.3. Somut olayda temel ölüm nedeni olarak belirlenen "karbonmonoksit zehirlenmesi"; gazın kandaki hemoglobin ile birleşmesi ve hemoglobinin dokulara oksijen taşıma kabiliyetini felce uğratmasıyla meydana gelmektedir. Karbonmonoksitin insan üzerindeki etkileri, hava içindeki oranı ve bu gazlı ortam içerisinde çalışma ile orantılıdır. CO Yoğunluğunun "Zamana Bağlı Olarak İnsan Üzerindeki Fizyolojik Etkileri" şöyledir: [99]

TABLO- 14

CO Düzeyi (ppm)	Gazın yaşam fonksiyon etkisi
50	Cihazsız 8 saat çalışılabilir
100	Cihazsız olarak 2 saat çalışılabilir
200	Cihazsız olarak 1 saat çalışılabilir
300	Cihazsız olarak 1/2 saat çalışılabilir
500	2 saat içinde bayılma
1000	1 saat içinde bayılma
2000	1/2 saat içinde bayılma
3000	Kısa sürede ölüm

3.4. Gizli ocak yangınları "kendi kendine yanma" esasına dayanmakta olup, burada ısı kaynağı doğrudan doğruya kömürün oksidasyonu sonucu meydana çıkan ısıdır. Ocaklarda karbonmonoksit genel olarak, kömürün kızışması/ oksidasyonu ile "içten yanma" denilebilecek tür yanma sonucunda açığa çıkarken, ocak yangınları, lağım dumanları, kömür tozu ve grizu patlamaları ile de oluşabilmektedir.

Altyapı yönünden

3.5. Uzman değerlendirmeleri ve Yönetmelik düzenlemesine göre;[100] ***i)*** *her yeraltı maden ocağını yer üstüne bağlayan, havalandırma ve kaçamak amacı ile kullanılmaya elverişli, en az iki ayrı*

malarıdır. Metanın patlama sınırı %5-14 arasında olup bu oran ortamın sıcaklığı arttığı zaman düşer. En şiddetli patlama oranı %9,5 tur.

99 TTK Genel Müdürlüğü Verileri, (DDK Raporu, s. 52)

100 21.02.2004 tarihinde yayımlanan Yeraltı ve Yerüstü Maden İşletmelerinde Sağlık ve Güvenlik Şartları Yönetmeliği (Bölüm C, m. 2)

*yol ve **ii)** ocağa uygun bir havalandırma sistemi olmalıdır.* Ocağın genel havalandırmasının cebri olarak aspiratörle yapılması zorunludur. Ayrıca (kömür ocaklarında) üretim panosunda havalandırmanın yönü aşağıdan yukarıya doğru olmalıdır. Havalandırmanın yönünün yukarıdan aşağıya doğru olduğu durumlarda çalışmaya izin verilmemelidir.[101]

3.6. Bir değerlendirmeye göre olayda, CO zehirlenmesi sonucu meydana gelen ölümlerin bu denli çok olmasının en önemli nedenlerinden birisi ocaktaki havalandırma sistemidir. Maden ocağında üretim 'desandre' yöntemiyle yapılmakta yüzde 12-14 eğilimle 2 kilometre gidildiğinde 200 metre derinliğe ulaşılmaktadır. Bu yöntemle açılan galerilerde - yukarıdaki açıklama doğrultusunda - birkaç havalandırma bulunması gerekirken, kazanın meydana geldiği ocakta havalandırmanın bir giriş- çıkışı bulunmaktadır.[102]

3.7. Soruşturmanın ilk günlerinde alınan **Bilirkişi Ön Raporu**'nda cebri olarak aspiratörle yapılması gereken havalandırma sisteminde olası bir soruna işaret edilerek *"teknik nezaretçi defterindeki 09.04.2014 tarihinde yer üstünde yeni konacak fan için bir irtibat bacasına başlandığı notunun, ocakta bir hava sıkıntısı olduğunu gösterdiği"* belirtilmektedir.

3.8. Olaydan 6 gün sonra (20.05.2014) Soma **İlçe Jandarma Komutanlığı** tarafından olay mahallinde yapılan incelemede baca girişlerine ilişkin olarak yapılan tespitlere göre bazı baca girişleri kapalıdır; *"Madenin güneyindeki iki girişte her biri 1 ila 1,70 m. kapı açıklığındaki (2) adet ana nakliye bacası (Hava giriş, kömür ve malzeme nakil için kullanılan); Kuzeydeki üçüncü girişte (3) adet baca: a) İçinde iki aspiratör bulunan tel hasır ile kapalı baca (Hava çıkış, kömür ve malzeme nakil), b) Sadece tamirat için gerektiğinde giriş olarak kullanılan kapısı kapalı ve kilitli baca (Hava çıkış, irtibat bacası), c) Kömür nakil bacası olarak kullanılan kapısı kapalı ve kilitli baca (Hava çıkış, kömür nakil); 4- "Eski nefes" diye tanım-*

[101] DDK Raporu.
[102] 16.05.2014, Vatan

lanan son havalandırma ise maden ocağına ait olan idari binaya yaklaşık 6 bin 100 metre mesafede olup, 2006 yılından bu yana toprakla kapalıdır."[103]

3.9. Madende işçi olarak çalışan **Volkan Akın**, baca/ kapı tabir edilen girişlerle ilgili olarak şunları söylemektedir:

> "Madenin ana giriş kapısı dahil 5 kapısı (hava giriş/ çıkış) olduğunu ve maden içindeki hava sirkülasyonunu sağlamaktadırlar… Olası bir tehlikede bu giriş ve çıkışlar kullanabilecektir… Bu kapılar zaman zaman kömür çıkartılmak için kullanılmakta ve insanlar içeri girip çıkmaktadırlar… Bu kapılardan biri bilmedikleri nedenlerle 2006'dan beri kapalıdır… Bu girişlerden kazadan sağ kurtulanlar zaten *açık olan tek hava girişinden* çıkartılmıştır… Maden ocağının hava giriş çıkışlarının asla kapalı olmaması gerekmektedir…"

Sonuç olarak; ilgili rapor ve değerlendirmeler göz önüne alındığında havalandırma sistemi alt yapısının yeterliliğinin her yönüyle araştırılması gerektiği düşünülmektedir.

Raporumuzdan sonra ceza soruşturması kapsamında hazırlanmış olan **Bilirkişi Heyeti Raporu**'na (Eylül/ 2014) göre; *"Havalandırma şekli ve yöntemi yangın tehlikesi varolan bir yeraltı ocağı için uygun değildir. Ocağın bazı bölümlerinde seri havalandırma sistemi uygulanmaktadır. Yani ocaktaki kirli havanın en kısa yoldan dışarı atılmasını sağlayacak paralel yol bağlantıları kurulmamıştır. A ve H panoları ile K ve S panoları bağımsız kirli hava çıkışına sahiptir. Ancak 140 panosunda kirlenen hava temiz havaya karıştırılarak bu panolara iletilmekte, K panosunda yeniden kirlenen hava S panosuna gönderilmekte S panosunda 3 ayak seri olarak (bir ayakta kirlenen hava diğer ayağın temiz havası olarak kullanılıyor) havalandırılmaktadır. Aynı durum H panosu 2 ayağı ve çok sayıda baca üretiminde de görülmektedir. Yangın çıkması durumunda, mevcut CO maskelerinin kullanım süreleri de düşünüldüğünde temiz havaya çıkış yapılabilecek bir mesafe sözkonusu değildir. Bu durum ölümlerin*

[103] 24.05.14, Cumhuriyet

yüksek olmasının nedenlerinden birisidir."[104] Raporda, havalandırma açısından, ocakta kullanılan ve gelişmiş ülkeler tarafından artık terk edilmiş bulunan bir üretim sistemi olan "kara tumba (kör ayak)" sisteminin sakıncalarının altı çizilmektedir. [105]

Bilirkişi Heyeti Raporu'nda; *1. Revize projesinde, sözleşmede belirlenen 1.500.000 ton/yıl üretimin gerçekleştirilebilmesi için, yeraltı ve yerüstü çalışanların sayısı 2226 kişi olarak verilmiştir. Bu kapasitenin sağlanması için birisi yedek olmak üzere 2 adet 2500 m³/ dakika kapasiteli vantilatör kullanıldığı beyan edilmiştir. 2012 yılında gerçekleştirilen kömür üretimi 3.816.015 ton, 2013 yılında ise bu rakam 3.566.457 tondur ve 2014 yılındaki havalandırma ölçümlerinin yapıldığı defterlerde, ocak çıkış havası debisinin 1980 m³/ dakika civarında olduğu saptanmıştır. Bazı ayaklarda ölçülen hava hızlarının, sınır değer olan 0.5 m/sn'nin altında olduğu saptanmıştır. 2014 yılının Mart ayında, hak ediş dosyasından alınan sigortalı olarak prim yatırılan toplam işçi sayısı 3367 olarak belirlenmiştir. Üretimin iki katından fazlasına çıkarılmış, çalışan sayısının arttırılmış olmasına rağmen, havalandırma sisteminin aynen korunmuş olması iş sağlığı ve güvenliği yönünden çok büyük bir ihmali ortaya koymaktadır."*[106]

---

[104] Rapora göre, maden ocaklarında işletme projelerini inceleyerek çalışma izni veren ve her yıl üretim faaliyet raporlarını denetleyen bir kurum olarak havalandırma planını bu haliyle kabul etmesi ve üretime izin vermesi nedeniyle (Maden İşleri Genel Müdürü, yetkili MİGEM kontrol ve denetleme elemanları) asli kusurlu; iş sağlığı ve güvenliği açısından havalandırma planlarının uygulanmasını ve hava ölçümlerini kontrol etme, denetleme ve olumsuz durumlarda ocak faaliyetlerini durdurma yetkisine sahip (ÇSGB iş Teftiş Kurulu İş Müfettişleri) asli kusurlu; Ocak havalandırma planını hazırlayan, onaylayan ve kontrol eden işletmeci ve ruhsat sahibi (İşveren, İşveren Vekilleri, TKİ- ELİ Kontrol Başmühendisi/ Kontrol Mühendisleri) asli kusurlu; Konuya ilişkin olarak gerekli uyarı ve müdahalelerde bulunmayan (Emniyet Başmühendisi, Teknik Nezaretçi, Daimi Nezaretçi, İş Güvenliği Uzmanları) tali sorumludur. (Bilirkişi Heyeti Raporu Eylül/ 2014, s. 120)

[105] Bilirkişi Heyeti Raporu, Eylül/ 2014, s. 20

[106] Rapora göre, havalandırma ile ilgili yukarıda belirtilen uygunsuz durumu gözardı ederek çalışmalarını sürdüren (İşveren, İşveren Vekilleri, Teknik Nezaretçi, İş Güvenliği Uzmanları) asli kusurlu; Revize projeyi onaylayan ancak üretim ve havalandırma uygulamasını kontrol etmeyen (TKİ Yönetim Kurulu Başkanı ve İşletme Dairesi Başkanı, ELİ Kontrol Başmühendisi) asli kusurlu; uygulamayı denetlemede gerekli özeni göstermeyen (yetkili MİGEM Kontrol ve Denetleme Elemanları, ÇSGB İş Teftiş Kurulu İş Müfettişleri) tali kusurludur. (Bilirkişi Heyeti Raporu,

Aynı Rapora göre; "*… Yönetmelik düzenlemesine karşın… ocağın girişinde bulunan ana havalandırma fanı, gerektiğinde hava akımını ters yöne çevirebilecek teknolojik özelliğe sahip değildir. Olayın başlamasından sonra hava akışının yönünü ters çevirmek için verilen karar sonucunda ocağa gönderilen hava miktarının önemli ölçüde azaldığı tanık ifadelerinden anlaşılmıştır.*"[107]

4. GALERİLER VE TAHKİMAT ALTYAPISI

4.1. Yeraltı maden ocağını oluşturan galeri, kuyu gibi üretim yerlerinde oluşan boşlukların doldurulması veya çökmenin engellenmesi yoluyla, buraları, güvenlikle çalışılabilir durumda tutmak için yerine göre malzemeler (ağaç direkler, çelik bağlar, hidrolik direkler, beton ve püskürtme beton, tavan cıvatası, çelik hasır vb.) kullanılarak yapılan takviyelere "tahkimat" adı verilmektedir. Bir başka deyişle tahkimat, yeraltında açılan boşlukların dayanımını sağlayabilmek için yapılmaktadır. Yeraltında açılan boşluklarda kesit, işlev, tabaka durumları ve basınçlarına göre değişik tahkimat malzeme ve şekilleri uygulanmaktadır.

4.2. *Yönetmelik* düzenlemesine göre; madenlerde risk taşımayan yerler dışındaki tüm kazılarda en kısa sürede, plan ve talimatlara uygun olarak, tahkimatın yapılması zorunludur. Yine galeriler, zeminin sağlamlığı ve dayanıklılığı açısından düzenli olarak kontrol edilmeli ve tahkimatların bakımı düzenli olarak yapılmalıdır.[108]

Tüzüğe göre de; yeraltı kömür ocağı tahkimatının (desandre, rekup lağımı, taban yolu, ayak tahkimatı vs.) arazi yapısına uygun ve ocak şartlarına göre yeterli olması gerekmektedir. Düzenlemeye göre, ilerleme çalışmalarında kontrol ve degaj

---

Eylül/ 2014, s. 121)

[107] Rapora göre, bu teknik zorunluluğu yerine getirmeyen sorumlular (işveren, işveren vekilleri) asli kusurludur. (Bilirkişi Heyeti Raporu, Eylül/ 2014, s. 123)

[108] 21.02.2004 tarihinde yürürlüğe giren Yeraltı ve Yerüstü Maden İşletmelerinde Sağlık ve Güvenlik Şartları Yönetmeliği (Bölüm C, m. 6)

sondajlarının usulüne uygun biçimde mutlaka yapılması gerekmektedir. [109]

Mevzuata göre tahkimat planlamasının ve sistemlerinin *mühendislik yoluyla* oluşturulması gereklidir. Tahkimat planlarının uygulanmasına yönelik yazılı talimatlar hazırlanmalı, çalışanlar talimatların öğretilmesi için teorik ve uygulamalı eğitime alınmalıdır.

4.3. *Çelik* tahkimatların taşıdığı yük ve baskıyı karşılama miktarı ağaç tahkimata kıyasla kat kat fazla olup, bu tavan alçalmalarının ve göçüklerin önlemesinde son derece önem kazanmaktadır. Bu nedenle yeraltı kömür işletmelerinde çelik tahkimat kullanılması; özellikle üretim yapılan ayaklarda hidrolik direk, çelik sarma ile kazı mekanizasyonuna geçilmesi iş kazalarını azaltmakta ve kazı randımanını arttırmaktadır. [110]

4.4. Kazanın olduğu madende, ana galerilerin *kömür içinde açılması* ve bu bölümlerin *betonlanarak yalıtlanmaması* önemli tahkimat sorunları olarak değerlendirilmektedir.

4.4.1. Sakınca konusunda, önceki işletmenin müdürü **Selim Şenkal**; *"İkinci en büyük sıkıntı ana galeriler hiçbir zaman kömür içinde açılmaz. Maalesef havalandırma ve personel giriş galerisinin bir kısmı kömür içinde açılmış. Ana yolların komple betonlanarak kömürden izole edilmesi, dışarıyla bağlantılı ilave yollar açılması gerekiyordu"* demektedir. [111] Sahayı bilen **Prof. Dr. Bahtiyar Ünver** aynı konuda şunları söylemektedir: *"Öncelikle ana yolların kömür içinde olan bölümleri betonla kaplanmalıdır. Kömürlü yüzey püskürtme beton veya kalıp betonu ile kaplansaydı kömür hava ile temas edemeyeceği için böyle bir kızışma önlenecek ve hiçbir sorun yaşanmayacaktı. Bu işlemin maliyeti, işletmenin büyüklüğü dikkate alındığında hesaplarda görünmeyecek ölçüde küçüktür."* [112]

---

[109] Maden ve Taş Ocakları İşletmelerinde ve Tünel Yapımında Alınacak İşçi Sağlığı ve İş Güvenliği Önlemlerine İlişkin Tüzük (m. 42- 46)

[110] DDK Raporu, s. 47- 50

[111] 24.05.2014, Hürriyet

[112] Prof Dr. Bahtiyar Ünver, Age

4.4.2. **Bilirkişi Ön Raporu**'nda da şu tespitlerde bulunulmaktadır: *"Ana nakliyat galerisinde 1400 metrede bağlararası sağlamlaştırma uygun olmayıp, bağlararası tahkimat için gerekli hasır tel ve ankraj (göçüğe karşı kaya saplaması) çubuğu kullanılmamıştır; Tavanda bolca ağaç malzeme kullanılmış, galeri içerisindeki tavan taşının (kömür) içten içe yanmasından dolayı yanma tavandan bir iki metre yukarı ulaşmıştır. Komple galeri boyunda meydana gelen bu olay sonucunda tavan, aniden boşalarak galeriyi doldurmuştur (çökme), yanma devam ettiği için galerinin hava yolu kapanmış, çıkan karbonmonoksit gazı ve dumandan işçiler zehirlenmiştir."*

4.4.3. İşçiler tarafından aktarılan bilgiler *"daha önce ocakta kullanılan kimi çelik tahkimat elemanlarına karşın o yerlerde eski ahşap yapıların çıkarılmadığı"* yolundadır. Konunun "yanma riski" ya da "yetersiz çelik tahkimat" olasılıkları açısından önemi vardır. Bir işçi basına yansıyan anlatımında konuyla ilgili olarak şöyle demektedir:

> "Galerilerin tavanı, anayolların tavanı ağaçla kapatılmıştı. Sanıyorum oluşan yangında bu ağaçlar da yandı. Kurtarmaya katılan arkadaşlar tavanın yanıp göçük olduğunu ve bu sebepten dolayı da cenazelere geç ulaşıldığını söylediler. S panosu ile patlamanın yaşandığı H panosunun tavanı çok alçaktı. Yerden yüksekliği 50-60 santim civarındaydı. Oradan geçerken sürünerek ilerliyorduk. Oradaki malzemeleri çekerek çıkarıyorduk. Orayı duman bastı diyorlar. Dumanda insanlar buradan nasıl geçecek ki?"[113]

4.5. Temmuz 2013 tarihinde madende bir göçük nedeniyle meydana gelen ölümlü işkazasına (Süleyman Gülşen) ilişkin olarak Çalışma Bakanlığı müfettişleri tarafından yazılan inceleme raporunda da, tahkimat sorununa değinilmektedir:

> "Kazalı çalışan konveyörcü Süleyman Gülşen, kaza anında görevi gereği nezaretçi Şener Yılmaz ile birlikte kuyruk oluk ile yardımcı oluğu birbirine oturtarak ci-

[113] 29.05.2014, Vatan

> vatalama işlemi yapmaktadır. Kazaya sebebiyet veren tahkimat üzerinde bulunan bellemelerden birinin çivisi ve altındaki emniyet sarmasının dönmesi ve mevcut bellemenin kafa tarafının düşmesi ile oluşan göçük olayının, kazalının yaptığı işle bir ilgisi yoktur. Kaza anında tahkimatı bozacak bir çalışma yapılmamıştır… Sonuç olarak kazanın meydana geldiği S3 panosu 3. ayak motor başında tahkimatın uygun ve yeterli yapılmaması ve tahkimatın düzenli olarak kontrol edilmemesi kazanın oluşumuna neden olmuştur. İşveren yeraltında yapılan tahkimatları uygun ve yeterli yapılıp yapılmadığını düzenli olarak kontrol etmemiştir… Bütün yeraltı işlerinde taş, toprak, kömür, cevher vb. maddelerin kayma ve düşmelerini önlemek üzere, uygun ve yeterli tahkimat yapılır. Tavanlar, yan duvarlar ve tahkimat düzenli olarak muayene edilir. Çalışılan yerin güvenilir şekilde tahkimini, gerektiğinde derhal onarımını, değiştirilmesini veya takviyesini sağlayacak tedbirler alınır." [114]

4.6. Kimi yorumlarda, ana giriş yolunun/ galerisinin %13 eğimli olması, olayın girişten 1400 m uzakta meydana geldiği göz önüne alındığında, altyapıya ilişkin bir risk unsuru olarak değerlendirilmektedir: Açığa çıkan yoğun karbonmonoksit gazından kaçış yolundaki eğim, işçilerin harcadıkları eforun artmasına neden olmuş; buna bağlı olarak daha sık nefes alma sonucunda gaz maskelerinin kullanım süreleri fiilen kısalmıştır (45 yerine 20 dakika). Nitekim yaşamını yitiren işçilerin önemli bölümünün cansız bedenleri sözkonusu eğimli çıkış yolu üzerinde bulunmuştur. [115]

Sonuç olarak; somut olay açısından "tahkimat, boşluk ve galeriler" konusunun teknik yönden ayrıntılı olarak incelenmesi gerekmektedir.

(Raporumuzdan sonra ceza soruşturması kapsamında hazırlanmış olan 18.09.2014 havale tarihli **Bilirkişi Heyeti**

[114] İşveren hakkında olayla ilgili olarak 1078 TL ceza uygulamasına gidilmiştir. (09.06.2014, Cumhuriyet)

[115] 16.05.2014, Cumhuriyet

Raporu'na göre; Proje Revizyonunda (1.) sözkonusu ocak gibi metan sorunlu ocaklarda çalışanların kısa ve kolay tahliyelerinin sağlanabilmesi için önemine değinilen ve öngörülmüş olan galeri/ galerilerin *"rezerv zayiatının engellenmesi amacıyla oluşturulmadığı"* belirtilmektedir.[116])

5. ELEKTRİK SİSTEMİ ALTYAPISI

5.1. Enerji üretim, dağıtım ve iletiminde gerek yeraltı gerek yerüstü tesislerinde güvenlik kurallarına uyulmadığı, makine ve teçhizatın kurallara uygun çalıştırılmadığı veya bakımlarına özen gösterilmediği durumlarda kaza riskiyle karşı karşıya kalınmaktadır.

Maden ocaklarında enerji kaynaklarının kullanımında risk unsuru öncelikli olarak göz önüne alınmalı, tehlikeli durumlarda alternatif enerji kaynaklarına ve önlemlerine başvurulmalıdır. Örneğin elektrik enerjisi kullanımının tehlikeli olduğu durumlarda basınçlı hava kullanılarak, delme makineleri, martopikörler, basınçlı havalı pervaneler, bazı tulumbalar basınçlı hava ile beslenmektedirler. Elektrikli cihaz ve aletlerin doğurabileceği risklere karşı (örneğin kıvılcım yoluyla grizu patlaması) bu cihazların alevsızdırmaz (anti-grizu, exproof) özellikte olması gerekmektedir. Mevzuata göre[117] cihaz ve aletlerin uyarınca bu özelliklerinin, kullanımları sırasında düzenli olarak kontrolü ve niteliklerinin korunması gerekmektedir.[118]

Madende çalışan **Engin Çakır** soruşturma aşamasındaki anlatımında *"yasak olmasına rağmen yeraltında elektrikli makine yerine dizel makine çalıştırıldığını… kullandığı Tamrak, Aramine, GHH, Sandik marka kepçelerin dizel olduğunu…"* belirtmektedir.

---

[116] Rapora göre, olay esnasında kaçışı sağlayacak böyle bir yolun, iş güvenliği göz ardı edilerek ve sadece kömür rezervi düşünülerek iptal edilmesi nedeni ile (TKİ Yönetim Kurulu Başkanı ve İşletme Dairesi Başkanı) asli sorumludur. (Bilirkişi Heyeti Raporu, Eylül/ 2014, s. 120)

[117] Maden ve Taş Ocakları İşletmelerinde ve Tünel Yapımında Alınacak İşçi Sağlığı ve İş Güvenliği Önlemlerine İlişkin Tüzük, m 281

[118] DDK Raporu, s. 63

5.2. Olay günü yapılan ilk açıklamalarda "olayın kömür ocağındaki trafonun patlaması nedeniyle çıkan yangın sonucu meydana geldiği" belirtilmiştir.[119] Elektrik Mühendisleri Odası (EMO) tarafından konuya ilişkin olarak yapılan açıklama özetle; "*… Trafoların yüksek güvenlikli standartlara uygun olarak yapılması gerektiği, trafonun patlama ihtimalinin çok düşük olduğu, trafo patlasa dahi yangına karşı izole edilmiş beton korumaya sahip olması gerektiği elimizdeki teknik bilgilerdir. Ayrıca ocakta kullanılan elektrik tesisatının ve ekipmanlarının ATEX sertifikalı exproof (alev sızdırmaz) olması gerekmektedir. Trafoların da exproof d tipi koruma tertibatlı olarak seçilmesi, kuru tip transformatör kullanılması gerekmektedir. Bu bilgiler ışığında trafonun patlaması ve yangın çıkması söz konusu ise bunun bir kaza olduğunu söylemek mümkün değildir…"* denilmektedir. Meslek odaları ve uzmanlar tarafından yapılan değerlendirmelerde olduğu gibi Bilirkişi Ön Raporu'nda da, bu olasılığın geçerli olmadığı belirtilmiştir.

5.3. Maden ocağının elektrik sisteminde yaşanmakta olan sorunlarla ilgili olarak madende çalışan işçilerin doğrudan ya da dolaylı görgüye dayanarak anlattıkları dikkat çekicidir. Bu anlatımların birisi 140 kişinin bulunduğu H panosundan 6 arkadaşıyla kurtulan **Mehmet Ali Dinçer** yangında hayatını kaybeden arkadaşı *elektrik teknisyeni* **Ergün Sidal**'a dayanarak olaydan üç gün sonra şunları söylemektedir:

> Elektrik Teknisyeni **Ergün Sidal**; Elektrik sisteminde sorunlar yaşandığını, kabloların trafoların yükünü çekemediği için sık sık arızalandığını faciadan önceki günlerde sürekli olarak gündeme getirmiş… olaydan 17 gün önce durumun vahametini anlatmak için maden yönetimine gitmiştir… 'Kablo tertibatının tamamen değişmesi gerektiğini' söylemektedir… Konuyla ilgili defalarca dil dökmüş ve hatta kavga etmiş; yönetime 'burada büyük felaket olacak, kimse bunun altından kalkamaz' demesine karşın bir türlü dinletememiştir… kendisine de bir

[119] 14.05.2014, Bugün

defasında, 'bir gün ölümüm bu madende olacak, buna yanıyorum' diye dertlenmiştir. Faciadan 10 gün önce oksijen miktarının azaldığı bir galeride 3 arkadaşıyla çalıştıklarını belirten **Mehmet Ali Dinçer**, "Önce fanların teklediğini, sonra durduğunu ve biraz sonra yeniden çalıştığını… Önemsemediğini, ancak yine durduğunu… Fanlar arızalandığı için oksijensiz kalarak gözünü Soma'da hastanede açtığını (3 arkadaşı da Bergama'daki hastaneye kaldırılmıştır)… O zaman bunun elektrik sorunuyla bir ilgisinin bulunduğunu düşünmediğini, ama elektrik sistemindeki sorunun açık olduğunu…" söylemektedir.

5.4. Elektrik sistemiyle ilgili bir başka anlatım olaydan sağ kurtulan madenci **Bayram Çakan**'a aittir:

O gün sabah 'H' panosunda çalışan 25- 30 kişiyle elektrik panolarına destek için bilek kalınlığında 200 metrelik bir ara kablo çekmişlerdir… "Çektiğimiz kablonun yer yer kenarları soyulmuş, telleri çıkmıştı. Omzumuzda taşırken çıkan teller elimize geliyordu. Çıkarılan kömürü bant çekemiyormuş. Kömür taşıyan bantlar tonajı kaldıramıyormuş. Doğal olarak pano atıyor, elektrik kesiliyor üretim azalıyor. Bunu elektrikçiler mecburen düz bağlamış. Pano atmasın diye. Yani bantta elektrik kesilmesin diye. Ya çekecek ya kopacak. Tahminim elektrikçiler düz bağladı onu. Ben yangının ondan olduğunu düşünüyorum. Daha önceden yoktu. Yüzde 90 ondan olduğunu düşünüyorum" demektedir.

5.5. Faciada hayatını kaybeden *elektrik bakım ustası* **Mustafa Kocabaş**'ın yakınları son günlere ilişkin gözlemlerini şöyle aktarmaktadırlar:

Eşi bir çocuk annesi **Nilgün Kocabaş**: "Muhtemelen orada elektrikçi sayısı azdı, bazen yalnız çalıştığını, arkadaşının yardıma geldiğini, fazla yorulduğunu söylüyordu. 2-3 gün önce zaten geç gelmişti, ondan öncede geç geldiği oluyordu. Mesela 16.00-24.00 vardiyalarında 03.30'da

geldiği oluyordu. Bazen 'Bugün yine geç geleceğim, arıza vardı, çıkamadık, karşı vardiya geldi, halledemedik' diye arıyordu. Elektrikten çıkan bir arızadan dolayı kalıyordu. Eşimin çalışma arkadaşları, facianın yaşandığı gün o bölümde 4 elektrikçinin olduğunu söylüyorlar. Niye 4 elektrikçi de orada diye düşünüyorum. Acaba orada bir arıza vardı da 4'ü birden oraya mı toplandı? Niye 4'ü birden orada olsun. Ya eşim olur ya da onun yanına gelecek birisi olur acaba bir arıza mı çıktı?" Mustafa Kocabaş'ın *kardeşi iş güvenliği uzmanı* **Musa Kocabaş**; "kardeşinin işsizlik sebebiyle madende çalıştığını… 'son 10 günde elektrik arızalarının arttığını' söylediğini… zaman zaman da 'iş güvenliği kurallarının madenlerde uygulanmadığı' şikâyetini kendisiyle paylaştığını aktarmaktadır.

5.6. Elektrik sistemi konusunda basına yansımış olan bir başka dolaylı anlatımda şu ifadeler yer almaktadır:

> Üretim çavuşu İ.B. "Günün erken saatlerinde trafoya yakın bir noktada bir tahkimat direğinin yerinden oynadığını, 'topçu' diye tabir edilen ekibin direği değiştirmek için çalışma yaparken, yarım dinamit lokumu patlattığını, bunu sonucunda madeni baştan aşağı geçen elektrik iletim hattının hasar gördüğünü" söylemektedir. Anlatıma göre; "elektrikçi çağrılarak kontrol yapılmış, kablonun değişmesi gerekirken zaman alacağı ve üretimin en az 4 saat durmasına yol açacağı için, verilen talimat üzerine ekibin, kablo bantla sarılarak direk değiştirilmiştir. Saat 15.00 sıralarında aşırı akıma dayanamayan bantlı bölgede kıvılcımlar çıkmaya başlamış, kıvılcımlar, standart dışı kabloları ve paleti tutuşturmuş, tahkimat direkleri ve kömür de alev alınca, madenin içi kısa sürede cehenneme dönmüştür."[120]

Sonuç olarak; elektrik sistemine ilişkin nedenlerin olayın meydana gelmesinde ve büyümesinde olası etkilerinin ayrıntılı olarak incelenmesi gerektiği düşünülmektedir.

[120] Basına AKP Manisa milletvekili Muzaffer Yurttaş'ın dolaylı anlatımı olarak yansımıştır. (28.05.2014, Odatv)

(Raporumuzdan sonra ceza soruşturması kapsamında hazırlanmış olan 18.09.2014 havale tarihli Bilirkişi Heyeti Raporu'na göre; "Yangın tehlikesi bulunan yer altı kömür işletmelerinde, yanmaya karşı gerekli önlemlerin alınması, kullanılan makine ve ekipmanların yanmaz veya zor tutuşur malzemelerden seçilmesi gerekmektedir. Grizulu ocak olarak sınıflandırılan Eynez yer altı işletmesinin tüm elektrikli ekipmanlarının anti- grizu veya alev sızdırmaz (ex-proff) olarak seçilmesi gerekmektedir. Gerçekleştirilen keşiflerde, yardımcı tahkimat malzemesi olan ahşap kamaların, PVC boruların ve bantların yangına karşı dayanıklı olmadığı, bant motorlarından bazılarının ve elektrik kablolarının bağlantı uç ekipmanlarının alev sızdırmaz olarak seçilmediği tespit edilmiştir."[121]

Aynı Rapora göre; "… tek hat şeması üzerinden elektrik projesi incelendiğinde trafo, SF6 gazlı kesicilerin ve enerji taşıma kablolarının, bazı hatlarda uygun olmadığı sonucuna varılmıştır. İşletmenin elektrik sistemi, madenin çalışması için güvenilir değildir. İşletme projesi içerisinde, elektrik projelerinin MİGEM'e sunulması ve onay alınması gerekmektedir. Ancak bu işlemin yerine getirilmediği belirlenmiştir."[122])

6. UYARI SİSTEMLERİ ALTYAPISI

6.1. **Elektrik Mühendisleri Odası (EMO)** tarafından konu hakkında şu değerlendirme yapılmıştır: "*… Havalandırma, erken algılama, kişisel güvenlik donanımları, kaçış yolları, özel yaşam alanları vb. konularda tesisin ciddi eksikler taşıdığı olayın oluş biçimi*

---

[121] Rapora göre, yangına meyilli böyle bir işletmede, yangın riskine karşı gerekli altyapıyı oluşturmayan (İşveren, İşveren Vekilleri) asli kusurlu; gerekli uyarıları yapmayan ve müdahalelerde bulunmayan (Teknik Nezaretçi, İş Güvenliği Uzmanları) tali kusurludur; Denetleme ve durdurma yetkisine sahip (yetkili MİGEM Kontrol ve Denetleme Elemanları, ÇSGB İş Teftiş Kurulu İş Müfettişleri) asli kusurludur. (Bilirkişi Heyeti Raporu, Eylül/ 2014, s. 121)

[122] Rapora göre, yerine getirilmeyen bu işlemden; işletme projelerini inceleyen, denetleyen, onay veren yetkili MİGEM kontrol ve denetleme elemanları, işveren ve işveren vekilleri tali kusurludur. (Bilirkişi Heyeti Raporu, Eylül/ 2014, s. 123- 124)

ile ilgili yapılan tartışmalarda açığa çıkmıştır. Bunlardan meslek alanımızla ilgili olan erken tespit teknolojilerinin kullanımı ile elektrik ve makine tesisatlarının kontrolü ve otomasyonunda eksikler olduğu, ocakların sıcaklıklarının, CO, CO_2, O_2, CH_4 gibi gazların sürekli izlenebildiği, bu izlemelere bağlı olarak olası tehlikelerin öncesinde tespiti, havalandırma ve yönlendirme sistemlerinin otomasyonu/ yönetimi yapılması ve tüm bu işlemlerin kayıt altına alınabilmesi amacıyla gerekli donanımın tesiste olmadığı netleşmiştir... Maden içerisinde zehirleyici ve patlayıcı gazları algılayacak ve havalandırma sistemlerini yönetecek sistemler yetersiz ve eskidir. Patlayıcı ve zehirli gazlara karşı erken tespite bağlı gerekli manevraların manuel yapılması nedeniyle geç kalınmıştır."[123] **Çalışma Bakanlığı İş Teftiş Kurulu Müfettiş Ön Raporu**'nda *"madenlerde tavan unsurunun çok önemsenmediği ancak gerekli uygulamalar yapılmadığı takdirde bu tarz felaketlere sebep olabileceği… Olayda da tavan bölümünün hava ile teması sonucunda doğan oksidasyonla içten içe yanarak çökmeler meydana geldiği… bu nedenle madenin tavanlarında daha sık gaz ölçüm sensörü kullanılması gerektiği…"* belirtilmektedir." Soruşturmanın başındaki **Bilirkişi Ön Raporu**'nda; *"kendiliğinden yanma sonucunda açığa çıkan parametrelerin (korbondioksit, karbonmonoksit, ısı, nem) ölçümü için madende - 19 CO, 1 CO_2, 19 CH_4, 9 O_2 olmak üzere - toplam 48 adet çeşitli türde uzaktan algılama sensörünün ocağın çeşitli bölgelerine (özellikle kömür üretiminin yapıldığı alanda) yerleştirildiği "* tespit edilmektedir. Ancak bunların sayılarının yeterli olup olmadığı ve doğru yerlere yerleştirilip yerleştirilmedikleri konularında bir tespit ya da açıklama bulunmamaktadır.

6.2. Uzmanlar sensörlerin sayısal yeterliliğinin yanı sıra konuşlandırılma biçimlerinin önemine de işaret etmektedirler. **Prof. Dr. Şebnem Düzgün** konu ile ilgili değerlendirmesinde *"… Yangının ana havalandırma galerisinde olduğu göz önüne alındığında ancak, olay noktasına yakın olarak konuşlandırılmış CO sensörlerinin sağlıklı ölçüm verebileceğinin; Aksi takdirde havalandırmanın gücü ile CO gazının havadaki derişimi düşeceği için noktaya uzaktaki bir sensör tarafından algılanmayacağının; Önemine karşın*

[123] 14.05.2014, CNN

ocaktaki sensör dağılımına ilişkin bilgilendirmenin yapılmamış olduğunun…" altını çizmektedir.[124] **MMO İzmir Şubesi Başkanı Muhammed Yıldız**, *"Sensörlü CO ölçüm cihazlarında değerlerin yükselmesiyle sensörün devreye girerek sistemleri durdurduğunu; bu cihazların öncelikle bacaya doğru daha sıklıkla ya da yangın riski olan yerlere konmaları gerektiğini; hiçbir yanma tehlikesi olmayan ana kayanın içinde bir yere konmasının yarar sağlamayacağını"* belirtmektedir.[125]

İş Güvenliği Uzmanı Hasan Yanık ise Bilirkişi Ön Raporu hakkında yaptığı yorumda, *"İncelemeye göre bir madende yaşanabilecek en korkunç olaylardan biri olan 'göçük' yaşandığını görüyoruz. Karbonmonoksit ölçümleri kömür üretilen panoların girişinde, panoların içerisinde 200 -300 metre aralıkla olmalı. Erken uyarı monitör sistemiyle bu ölçümler izleniyor. Şimdi yapılması gereken erken uyarı kayıtlarını incelemektir"* demektedir.[126]

6.3. **Bilirkişi Ön Raporunda** veriler üzerinde 2014 yılı mart ayından, kazanın meydana geldiği zamana kadar yapılan incelemelerde özellikle S panosundaki 470 numaralı sensörde, risk sınırı olan 50 PPM'nin üzerinde çok sayıda, yer yer 500 PPM'nin üzerinde (cihazın azami ölçüm sınırı) kayıtlar yaptığı saptanmıştır. Aynı durum 08.05.2014- 13.05.2014 tarihleri arasında H Panosu hava çıkışında bulunan 490 numaralı sensörde de görülmektedir. (Benzer yükseklikler aynı tarih aralıklarında 536 numaralı, 415 numaralı sensörde de tespit edilmiştir.) Madenlerdeki güvenlik kurallarına göre 50 PPM üzerinde korbonmonoksit, maksimum % 0.5 karbondioksit ve % 19 oksijen değeri altındaki ortamlarda çalışılamamaktadır. Yukarıda konuları belirlenen sensörlerde, limit değerinin altında oksijen konsantrasyonlarına da rastlanmıştır.

Prof. Dr. Şebnem Düzgün, *"ocaktaki kendiliğinden yanma sorunu göz önüne alındığında bu ölçümlerin başka alanlardaki yanmanın ortaya çıkardığı CO değerini gösterebileceğine"* dikkat

[124] Prof. Dr. Şebnem Düzgün, s. 13
[125] 17.05.2014, Milliyet
[126] 17.05.2014, Cumhuriyet

çekmektedir. Dolayısı ile *"yangının başladığı noktaya en yalın CO sensörünün buraya ne kadar yakın mesafede olduğu ve ocağın özellikle ayaklarına yakın yerlerdeki CO sensörlerinin buralardaki olası kendiliğinden yanma olaylarının CO ürünlerini ölçüp ölçmediği"* belirtilmelidir. Değerlendirmeye göre *"Bilirkişi Raporunda bu hususun dikkate alınıp alınmadığı açık değildir ve açıklığa kavuşturulmalı"*dır.[127]

6.4. Gaz sensörlerine ilişkin bir başka tereddüt, bu cihazların kullanılıp kullanılmadıklarına ilişkindir. Soruşturma sırasındaki anlatımında *elektrik ustası* **Abdulhakim Bilen** madende zehirli gaz sensörlerinin devre dışı bırakıldığını belirtmektedir:

> "… Olayın kendisinden yaklaşık 100 metre kadar aşağıda gerçekleştiğini… saat 15:03'te enerjinin aniden kesildiğini… Eskiden metan gazı yüzde 1 olduğu zaman sistemin kendisini otomatik olarak kapattığını ancak fanların çalışmaya devam ettiğini… Güvenlik amacıyla bunun yüzde 0,5'e düşürülmesinin ardından sistem çok fazla elektrik kesintisi yapmaya başladığında üretim durduğu için amirlerin sensörü iptal edip 'işinizin başına geçin' dediklerini… Sistemin tekrar açılması için normalde metanın düşmesinin beklenmesi gerektiğini ama amirlerin baskısı ile metan oranı düşmeden sistemin açıldığını… Şu anda hayatını kaybetmiş olan emniyetçilerin bilgisi ve üretim amirlerinin baskısı sonucu sistemin yeniden açıldığını…" belirtmektedir.

İsmi röportaj yaptığı gazete tarafından açıklanmayan başka ***bir işçi*** anlatımında:

> H panosunda yani patlamanın olduğu yere yakın mevkide metan gazı çıkmıştı. Gaz yükselince sensör gazı algılayıp elektrik sistemi kapatır. Olaydan 1 gün önce gaz yükselmesinden dolayı sistem kendi kendini kapattı. Oraya çift fan koyulup hava girişi sağladılar. Gaz dağılınca üretime devam ettiler. Kömür üretimi orada çok oldu-

[127] Prof. Dr. Şebnem Düzgün, age s. 14

ğu için gazlı galeri tekrar üretime açıldı ve işçiler orada çalışmaya devam etti. Sıcaklık hiç düşmedi hep vardı.[128]

Sonuç olarak; ocakta uyarı sistemleri yönünden gaz ölçüm sensörlerinin; ***i)*** *sayısal yeterlilikleri,* ***ii)*** *konuşlandırma yeterlilikleri,* ***iii)*** *kullanım yeterliliklerinin* araştırılması gerektiği düşünülmektedir.

(Önceki Raporumuzdan sonra hazırlanan Bilirkişi Heyeti Raporu'nda "gaz ölçüm sensörlerinin sayısal ve konuşlandırma yeterlilikleri" konusunda şu değerlendirmede bulunulmaktadır: "Ocak havalandırmasının, karmaşık yapısı nedeniyle daha fazla sensör ile kontrol edilmesi gerekirken, yeterli sayıda gaz ve sıcaklık sensörü bulunmamaktadır. Ocak sıcaklığı, sadece ocak hava çıkışında bulunan bir adet sensör ile kontrol edilmektedir. Vardiyalarda, ocak içi havasının sıcaklık ve gaz içeriği farklı bölümlerde kontrol edilip kayıt altına alınması gerekmektedir. CO için ölçüm yapan sensörlerden 9 adeti düzgün veri üretmemesine rağmen bu durum göz ardı edilmiş, gereken tedbirler alınmamıştır."[129]

Ayrıca Rapora göre; "Maden ocağında kullanılan gaz sensörlerinin akredite bir kurum veya kuruluş tarafından kalibrasyonlarının yapılmadığı anlaşılmıştır. Şebeke enerjisi kesildiğinde yedek elektriksel güç (akü ve kesintisiz güç kaynağı) kaynakları ile sensörler beslenmelidir. Bu faciada sensörlerin yedek güç kaynaklarının yeterli olmadığı anlaşılmıştır."[130]

---

[128] 29.05.2014, Vatan

[129] Rapora göre, sensörlerin kontrolünü yapma zorunluluğu bulunan, elde edilen verileri değerlendirmekle görevli olan, ancak bunları ihmal eden (Teknik Nezaretçi, İş Güvenliği Uzmanları, Ocak Havalandırma Mühendisi, Gaz Ölçümlerinden Sorumlu Mühendisler, İş Güvenliğinden Sorumlu Vardiya Amirleri, TKİ-ELİ Kontrol Başmühendisi ve Eynez Ocağı Kontrol Mühendisleri) asli kusurludur. (Bilirkişi Heyeti Raporu, Eylül/ 2014, s. 122)

[130] Felaket anlarında da sensörlerin çalışmasının sürdürülmesi, ocaktaki gaz miktarlarının izlenerek kalan insanların çıkışlara yönlendirilebilmesi açısından önem taşımaktadır. Oysa olaydan hemen sonra sensörler okumayı kesmiş ve kontrol odasına bilgi aktarmayı durdurmuştur. (Bilirkişi Heyeti Raporu, Eylül/ 2014, s. 80)
Rapora göre, TTK'nun 24.08.2010 tarihli "Merkezi Gaz İzleme Sistemi (MGİS) Yönergesi" esas alındığında; alt yapının kurulup çalışmasından

Aynı Raporda "kullanım yeterliliği" konusunda ise şu tespitte bulunmaktadır: "Olayın meydana gelişinden önceki tarihlerde, ocak havasının denetimi için kurulan gaz izleme sensörleri, olayın başlangıcını haber vermiş, ancak bu durum şirket yetkilileri tarafından dikkate alınmamıştır. Ocak içi yangının başladığını gösteren CO, sıcaklık yükselmesi ve ocak çıkış havasındaki oksijen seviyesinin düşmesi yangının başladığının en önemli kanıtıdır. Oksijen seviyesi, madenlerde izin verilen değerlerin altında, CO ve sıcaklık değerleri, izin verilen sınır değerlerin üzerinde seyretmiştir. Sensörlerden gelen bilgiler, ocakta meydana gelen kazanın olacağını önceden bildirmesine rağmen, bilgilerin dikkate alınmaması ve çalışmaların durdurulmaması çok önemli bir ihmali göstermektedir."[131])

sorumlu olanlar (işveren, işveren vekilleri, MGİS yetkili personeli) asli kusurlu; kontrol ve denetim yetkisi olanlar (ÇŞGB İş Teftiş Kurulu İş Müfettişleri ve işletme projelerini inceleyen, denetleyen, onay veren yetkili MİGEM kontrol ve denetleme elemanları) tali kusurludur. (Bilirkişi Heyeti Raporu, Eylül/ 2014, s. 124)

131 Rapora göre bu durumu izlemek ve gerekli önlemleri almakla yükümlü olan sorumlular (İşveren/ Yönetim Kurulu Başkanı; İşveren Vekilleri/ Genel Müdür, İşletme Müdürü, İşletme Müdür Yardımcısı; Ocak Daimi Nezaretçisi; Teknik Nezaretçi; İş Güvenliğinden Sorumlu Vardiya Amirleri; İş Güvenliği Uzmanları; Ocak Havalandırma Mühendisi; Sensör Kayıtlarından Sorumlu Teknik Personel) asli kusurlu; kontrol yetkisi olan, aylık hak ediş dosyalarında işgüvenliği ile ilgili raporları denetleme ve inceleme yetkisine sahip olan ruhsat sahibi TKİ- ELİ görevlileri (Kontrol Başmühendisi, Kontrol Mühendisleri) asli kusurludur. (Bilirkişi Heyeti Raporu Eylül/ 2014, s. 119)

IX. TAHLİSİYE (ARAMA, KURTARMA, TAHLİYE) SORUNLARI YÖNÜNDEN

1. TAHLİSİYE

1.1. Çok sayıda yaşam kaybına yol açan nedenlerin yorumlanmasında, olaya yol açan etkenler kadar, meydana geldikten sonra tahlisiye sürecindeki (arama, kurtarma tahliye) müdahalelerin ve yapılan çalışmaların da önemi bulunmaktadır. Çünkü yaşanan bazı örneklerde kayıpların, olay anından çok, olaydan sonra gerçekleşen müdahaleler sırasında oluştuğu ya da büyüdüğü bilinmektedir. Uzmanların olayla ilgili olarak da bu doğrultuda değerlendirmeleri vardır.

1.2. Somut olayın kaynağında yer alan "yangın"la mücadele, çıkmasının engellenmesi ile başlamakta, büyümesinin önlenmesi ile devam etmektedir. "Türkiye 19. Kömür Kongresi"nin sonuç bildirgesinde, tahlisiye konusunda değerlendirmelere de yer verilmiştir:[132]

> "Bütün kömür ocaklarında karşılaşılabilecek bu olay öngörülebilir, önlenebilir ve kontrol edilebilir bir durumdur. Kömürün kendiliğinden yanmasını başlangıç aşamasında tespit ederek, tehlikeyi bertaraf etmek bütün kömür ocaklarında bilinen ve uygulanan bir yöntemdir. Kendiliğinden yanma ya da diğer yangın ve

[132] 03.06.2014 tarihinde TMMOB Maden Mühendisleri Odası Zonguldak Şubesi tarafından gerçekleştirilen "Türkiye 19. Kömür Kongresi"nin sonuç bildirgesinden.

> gazlarla mücadele konusu proje aşamasında başlar ve ocak bu parametreler dikkate alınarak tasarlanır. Bu parametreler her maden sahası için farklılıklar gösterir. Proje, bu verilerin doğru değerlendirilmesine bağlı olarak üretim ve güvenlik ile birlikte değerlendirilir ve her zaman güvenlik belirleyici etken olur. Yani güvenlik öngörülemiyor ve projelendirilemiyorsa üretim de projelendirilemez… Ocağın projesi, tasarımı, üretim planlaması ve havalandırma sistemleri bilimsel verilere uygun olarak düzenlenmemiş, kullanılan ekipmanlar da uygun niteliklerde seçilmemiştir. Bu konular gerektiği gibi denetlenmemiştir. Olayın başından itibaren kriz yönetimi tam bir karmaşa ve panik ortamında bilinçsizce sürdürülmüş, Türkiye Taşkömürü Kurumu tahlisiye ekibinin koordinasyonu üstlenmesiyle bu durumun sevk ve idaresi normalleşmeye başlamıştır. Burada değinilen teknik konular sorunun ana kaynağı olan özelleştirme ve taşeronlaştırma uygulamaları unutulmadan değerlendirilmelidir. Aksi halde, işletmede çalışan ve 5'i meslektaşımız maden mühendisleri olan alt düzey çalışanlar da günah keçisi olarak suçlanacak, bu olay da mahkemelerin labirentlerinde kaybolup gidecektir."[133]

1.3. Konu "Maden İşyerlerinde İş Sağlığı ve Güvenliği Yönetmeliği"nde düzenlenmektedir.[134] "Arama, kurtarma ve tahliye" başlığı altında (m. 14) acil durumdaki davranışları konusunda *çalışanların eğitilmeleri*, bu durumlarda çalışacak yeterli sayıda *destek elemanının görevlendirilmesi ve eğitimleri*, bu çalışmalarda kullanılacak *ekipmanın uygun yerlerde kullanıma hazır durumda bulundurulması ve işaretlenmesi* zorunluluk olarak düzenlenmiştir. (m. 14.1) Düzenlemenin devamında "Solunum cihazları (M. 14.2)", "Kurtarma İstasyonları (m. 14.3)" , Güvenlik Tatbikatları (m. 15) , İlk Yardım Ekipmanları (m. 16)

---

133 03.06.2014, GAZETEPORT

134 19.09.2013, Resmî Gazete Sayı : 28770, Düzenlemeler Yönetmelik Ek- 1'de "Sondajla Maden Çıkarılan İşlerin Yapıldığı İşyerleri ile Yeraltı ve Yerüstü Maden İşlerinin Yapıldığı İşyerlerinde Uygulanacak Asgari Genel Hükümler" başlığı altında yer almaktadır.

2. KRİZ YÖNETİMİ VE EKİPLERİ

2.1. Yönetmelik, kurtarma ve tahliye konusunda *yeterli sayıda destek elemanı görevlendirilmesini* (m. 14.1) ve arama, kurtarma, tahliye ekiplerinin hızlı ve etkili bir şekilde müdahale edebilmesi için *uygun bir kurtarma istasyonu kurulmasını* (m. 14.3) zorunlu kılmaktadır.[135]

2.2. Olay sürecinde maden ocağında düzenlemeye uygun eğitimli ve deneyimli tahlisiye ekibi/ ekiplerinin bulunduğu izlenimi edinilmemiştir. Tanıkların ortak gözlemleri, yanma ve zehirlenme riskleri açısından zamanın çok değerli olduğu ilk birkaç saatlik zaman aralığında, *"olay mahallinde çalışan bir acil durum/ kriz yönetim sisteminin varolmadığı gibi ortama tam bir karmaşanın egemen olduğu"* yönündedir.

2.3. Olaydan dört saat kadar sonra olay mahalline ulaşan bir **Manisa AFAD Üyesi** *"… sahaya en yakın ve ehil arama kurtarma birliği olan İzmir Sivil Savunma'nın (100 personel) 3 saat mesafede olduğunu"* söylemekte ve *"… Demek ki kimsenin aklına böyle bir kazaya anında müdahale edecek uzman bir ekibi, maden sahasında konuşlandırmak gelmemiş!… Kriz en başından sonuna yanlış ve eksik yönetildi… her anında kafası kopmuş tavuklar gibi oraya buraya koşan kişilerden ve siyasadan doğan yetki karmaşası yönetmeyi o kadar zorlaştırdı ki ilk iki saat boyunca başına bareti alan madenden içeri girdi…"* demektedir. [136] Önceki **MMO Başkanlarından Mehmet Torun**; *"Kazanın ilk saatlerinde önüne gelenin ocağa girip çıktığını… Bu kişilerin hiçbirinin deneyimi olmadığını… Yer altını bilmeden iyi niyetle ocağa girenlerin çalışmaları aksattığını, kendilerinin de büyük tehlike atlattıklarını… Zonguldak'tan gelen uzman ekibin, maden ocağına ancak 8 saat sonra ulaşabildiğini… Organizasyon ve koordinasyon bozukluğunun had safhada olduğunu ve*

---

[135] Yönetmeliğe göre "yarıçapı en çok 50 kilometre olan alan içinde bulunan maden işyerleri, merkezi bir yerde, ortaklaşa bir kurtarma istasyonu kurabilirler. Bu hüküm, aynı işyerinin çeşitli ocakları için de geçerlidir. İşyerleri, bu istasyonun kuruluş ve yönetim giderlerini, çalıştırdıkları çalışanların sayısına göre aralarında paylaşırlar."

[136] Mehmet Yılmaz, (22.05.2014, Hürriyet)

çok acemice yürütüldüğünü…" söylemiştir.[137] **AKUT Başkanı Nasuh Mahruki**'de aynı konuda *"En büyük problem etkin çalışan acil durum yönetim sisteminin olmamasıydı. İşçisinden amirine herkesin böyle olağanüstü bir durum olduğunda hangi adımları atması gerektiği konusundaki böyle bir prosedürden haberdar olmadığı anlaşıldı… Üst üste yanlışlar yapıldığı için bu kadar büyük bir facia yaşandı… İlk bir saatte üst üste kritik hatalar yapılmasa 300 insanımızı kaybetmezdik…"* demiştir.[138] **19. Maden Kongresi Sonuç Bildirgesi**'nde de *"Olayın başından itibaren kriz yönetiminin tam bir karmaşa ve panik ortamında bilinçsizce sürdürüldüğü, Türkiye Taşkömürü Kurumu tahlisiye ekibinin koordinasyonu üstlenmesiyle bu durumun sevk ve idaresinin normalleşmeye başladığı"* yazılıdır.

2.4. Gözlemler, ocağın büyüklüğüne ve koşullarına uygun tip ve kapasitede yangınla mücadele personel/ ekipmanın işletme tarafından hazır bulundurulmaması ve yazılı güvenlik politikaları geliştirilmemesinin olayda kayıpların büyümesine neden olduğu doğrultusundadır. Uzman niteliği kabul edilen TTK tahlisiye ekibinin Zonguldak'tan gelebilmesi için geçen süre (8 saat olduğu söylenmektedir) göz önüne alındığında uzman müdahalesinde gecikme unsuru daha da önem kazanmaktadır. Bu açıdan konuya ilişkin incelemede şu soruların yanıtlanması öncelikle önem kazanmaktadır: ***i)*** *Yangının başlamasından itibaren Zonguldak'taki tahlisiye ekibi sahaya geline kadar civar madencilik işletmelerinden kaç tahlisiye ekibi arama kurtarma için çalışmış, bu ekipler işletme tarafından ne zaman talep edilmiştir?;* ***ii)*** *Ocağın tahlisiye ekibi kaç kişidir ve bunların kaçı çalışmalara katılmıştır?;*

3. YANGINA MÜDAHALE

3.1. Yangına müdahale için - alanın oksijensizleştirilmesi amacı ile - *ana havalandırma galerisinden hava verilmesi kesilmiş ve diğer galerilerden hava* verilmiştir. Bu karar çeşitli değerlendirmelere ve soru işaretlerine yol açmıştır.

---

137 14.05.2014, Bugün; 18.05.2014, Radikal

138 19.05.2014, t24

Bir görüşe göre havalandırma tek giriş-çıkış olunca ve yangın girişe yakın mahalde oluşunca anında karbonmonoksit zehirlenmesi başlamış, ters yönden temiz hava verilmesinde geç kalınınca kayıp sayısı artmıştır.[139]

Bir diğer görüş, bu kararın kayıplar açısından alternatif bir maliyetinin olabileceği şeklindedir. Bu yönden şu soruların yanıtları önemlidir: ***i)*** *Havanın kesildiği bu ana galeriden hava alan panolar var mıydı? ii) Bu panolarda kaç kişi vardı?* ***iii)*** *Kayıpların kaçı bu bölgede gerçekleşti?* ***iv)*** *Havalandırmanın ana galeriden kesilmesinden başka alternatif yok muydu?* ***v)*** *Bu karar alınırken kaç kişinin temiz hava ihtiyacından vazgeçildi?*

Bundan ötürü somut mühendislik hesaplarıyla bu kararın, ocağın havalandırma sisteminde ne tür değişikliklere neden olduğunun tespit edilmesi gerekmektedir. Yine kararın doğruluğunun ve etkinliğinin belirlenebilmesi için; *yangınla mücadele önlemlerinin kronolojik olarak tespiti* (kararın saat kaçta alındığının bilinmesi vb.) önem taşımaktadır.[140]

3.2. Uzman değerlendirmelerinde *"… Böyle durumda aşağıda yangın yeri örülerek kapatılmalı, yangının oksijensiz bırakılarak sönmesi sağlanmalıdır. Ancak ışığın olmadığı bir yerde bu duvarı örmek de güçtür"* denilmektedir.[141] Bir başka değerlendirmeye göre *"yangın geç fark edildiği için müdahale de gecikmiş; baraj kurulmadığı için yangın genişlemiş; kalanlara ulaşılamayan o bölgenin kalanlarla birlikte kapatılması gündeme gelmişse de çok tepki alacağı düşüncesiyle bundan vazgeçilerek gün boyunca soğutma yapılmıştır. (Kaç saattir ölü/yaralı gelmemesi bu yüzdendir.)"*[142]

Maden ocaklarında bu tür bir yangınla bilinen mücadelede yönteminin *"barajla yangın alanının kapatılarak kontrol altına alınması"* olduğu göz önüne alındığında, yangın çıkar çıkmaz bu uygulamaya gidilmemesinin nedeninin tecrübesizlikten, olayın yanlış analizinden, pratik güçlüklerden ya da başkaca

---

[139] 16.05.2014, Vatan

[140] Prof. Dr. Şebnem Düzgün, age s. 8, 9

[141] Prof. Dr. Ahmet Ercan- İTÜ Maden Fakültesi Jeofizik Mühendisliği Bölümü, (14.05.2014, Cumhuriyet)

[142] 16.05.2014, Vatan

bir nedenden kaynaklanması olasıdır. Bu açıdan yangının tecridinde gecikme olasılığına ilişkin nedenlerin irdelenmesi gerekliliği bulunmaktadır.

3.3. Yangına müdahale yöntemlerinin ve sorumluluklarının belirlenmesi yönünden şu soruların yanıtları da önem taşımaktadır: ***i)*** *Yangın başlatıldığında ilgili mücadele kim ya da kimler tarafından başlatılmıştır?* ***ii)*** *İşletme ve ocak yöneticilerine yangın haberi ne zaman verilmiştir?* ***iii)*** *Haberi alan yöneticiler hangi kararları almışlardır?* ***iv)*** *Ocağı boşaltma kararı ne zaman alınmıştır?*[143]

4. EĞİTİM VE GÜVENLİK TATBİKATLARI

Eğitim Yönünden

4.1. Madencilik sektöründe işçilere yeterli mesleki eğitimin verilmemesi, kazalarda önemli bir etken olarak ortaya çıkmaktadır. Yeraltı madenciliğindeki yüksek risk oranı, işletmelerde - maliyet açısından - niteliksiz işçilerin tercih ediliyor olması göz önüne alındığında, hem *işbaşı eğitiminin* hem de *meslek içi eğitimin* önemi daha da artmaktadır. Ancak uygulamada işgüvenliği standartları açısından olduğu gibi mevzuat açısından da (Y. m. 14.1) zorunlu kılınan işçi eğitimleri için, gerekli altyapı oluşturulmadığı gibi bu gereklilik çoğunlukla işverenlerce, zaman kaybı ve gereksiz yere katlanılan bir maliyet olarak görülmektedir.[144]

4.2. Soma'da çok büyük ölçüde, tarımda yaşamını sürdüremeyen işgücü, bir ekmek kapısı olarak yeraltının güç koşullarında çalışmak zorunda kalmaktadır. Bu özelliği nedeniyle niteliksiz işgücünün eğitimi yerelde hem "farkındalık sağlamak" hem de "mesleksel niteliği yükseltmek" açısından son derece önemlidir. Ancak, olaya ilişkin tanık anlatımları, yeni işbaşı yapan işçiler de dahil olmak üzere işyerinde, eğitim sayılabilecek nitelikte bir faaliyetin olmadığını ortaya koymaktadır.[145]

---

[143] Prof. Dr. Şebnem Düzgün, age s. 8, 9
[144] DDK Raporu
[145] Türkiye Maden-İş Sendikası Disiplin Kurulu Raporu

Arafat Özdemir, soruşturma aşamasındaki anlatımında "… *Ben işe alındığımda bir günlük eğitim ve kurs aldım. Bu eğitim de iş güvenliğine ilişkindi. Bu eğitimde, içeride neler yapılmayacağını ve gaz maskesinin nasıl kullanılacağını anlattılar. İki işçi arkadaş nasıl takılacağını gösterdi. Biz, diğer işçiler de bakarak anlamaya çalıştık…"* demektedir.

4.3. Somut olayın kaynağında da yer alan "yangın"la mücadele, çıkmasının engellenmesi ile başlamakta, büyümesinin önlenmesi ile devam etmektedir. Bu mücadelenin altyapısına, teknik ekipman kadar çalışanların eğitimi de dahildir. Eğitim programları, yangının özelliklerini, yangından kaçış yolarını, acil durumlarda ocağı boşaltma planı gibi konuları da içermeli ve periyodik olarak tekrarlanmalıdır. Ayrıca bu eğitim programlarında söndürücülerin ve kişisel koruyucu malzemelerin nasıl kullanacağı uygulamalı olarak öğretilmelidir.

4.4. Oysa olayda çok sayıda işçinin zehirli gazın varlığından ve aşamalardaki sonuçlarından dahi bilgileri bulunmamaktadır. Bu nedenle çoğu zehirlendiğini dahi anlayamadan çıkarken, otururken, bant-konveyörlerde yaşamını kaybetmiştir. Yine anlatımlara göre kimi işçiler kaçış yollarını bilmedikleri için ya oldukları yerde beklemişler ya tehlikenin üzerine gitmişler ya da zaman kaybına uğrayarak yaşamlarını kaybetmişlerdir. Kimisi gaz maskesini kullanmasını bile bilmemektedir, kimisinin ise maskeleri işlevsizdir.[146]

Güvenlik Tatbikatları Yönünden

4.5. Yeraltı maden işletmeciliğinin ve özellikle olayın meydana geldiği ocağın yanma özelliklerinin biliniyor olması nedeniyle, acil durum ekipmanının kullanılması veya işletilmesi dahil acil durumlarda özel görevi bulunan çalışanların eğitim ve becerilerinin kontrol edilmesi için güvenlik tatbikatlarının düzenli aralıklarla yinelenmesi gerekmektedir. (Y. m. 15) Ancak işçilerin anlatımında işyerinde bu türden tatbikat uygulamalarına gidilmediği yer almaktadır.

---

[146] Mehmet Yılmaz, (22.05.2014, Hürriyet); Kurtarma çalışmalarına katılan Manisalı bir AFAD görevlisinin gözlemlerinden aktarılmıştır.

4.6. Konuya ilişkin olarak şu soruların yanıtları önem taşımaktadır: ***i)*** *İşletmenin güvenlik tatbikatları ne sıklıkta ve ne ayrıntıda yapılmıştır?;* ***ii)*** *Tatbikatta aksayan pratikler not edilerek ne tür önlemler alınmıştır?;* ***iii)*** *Mevzuatta tatbikatın nasıl yapılacağı tanımlanırken tatbikatın etkinliğinin kayda geçmesi ve buna istinaden önlemler alınması gibi bir yaklaşım neden benimsenmemiştir?;* ***iv)*** *Mevzuatın bu şekilde düzenlenmesi sözkonusu tatbikatların yapılmış gibi gösterilmesi, yapılsa bile ölçme değerlendirme kriterinden yoksun bir tatbikatın içselleşmeyeceği gibi sorunlara yol açacağı neden öngörülerek ilgili hususlar dikkate alınmamıştır?*[147]

(Ceza soruşturması kapsamında hazırlanmış olan **Bilirkişi Heyeti Raporu**'na göre; *"Çalışanlara işe başlamadan önce verilmesi gereken en az 32 saatlik mesleki eğitim, işe başlamadan önce verilmesi ve her yıl tekrarlanması zorunlu 16 saatlik İş Sağlığı ve Güvenliği Eğitimleri tam olarak verilmemiştir. Yine tanık ifadelerinden, sözkonusu eğitimlerin gerçek anlamda yaptırılmadan belgelendirildiği, tekrarlama eğitimlerinin ise yaptırılmadığı kanaatine varılmıştır."*[148]*)*

5. TEKNİK EKİPMANLAR

5.1. Arama, kurtarma ve tahliye için *yapılacak işin özelliğine uygun nitelikteki ekipmanların, yeterli sayıda ve kolayca ulaşılabilecek uygun yerlerde kullanıma hazır durumda bulundurulması* gerekmektedir. (Y. m. 14.1)

Haberleşme Altyapısı Yönünden

5.2. Risk kaynağı olan ocak gazlarının izlenmesi ve tehlikeli gazlara karşı önlem alınabilmesinin yolu sistematik olarak sürdürülecek gaz ölçümlerinden geçmektedir. *Merkezi gaz izleme sistemlerinin*, sadece gaz yoğunlaşmalarının seyrini izlemek üzere kurulmaması, "erken uyarı" işlevi görecek biçimde, yeraltında çalışanları acil bir durumda doğrudan uyarma ve

147 Prof. Dr. Şebnem Düzgün, age s. 12

148 Rapora göre bu durumdan (işveren ve işveren vekilleri) asli kusurludur. (Bilirkişi Heyeti Raporu, Eylül/ 2014, s. 125)

çalışma yerlerinden zamanında tahliyelerini sağlamak konusunda yeterli güvenlik özelliklerini de taşıması gerekmektedir. Bunu sağlamak için merkezi gaz izleme sistemleri ile uyumlu çalışacak *haberleşme altyapısının da* kurulması önem taşımaktadır.[149] Bu sistem yerüstünde alınan kararların aşağıya iletilmesi ya da yeraltından durum bilgisi alınması için elzemdir. Ancak yaygın tanık anlatımlarına göre olayda haberleşmeye ilişkin olarak yaşanan çok sayıda sorun vardır.

5.3. Bir değerlendirmeye göre haberleşme sorunları nedeniyle bölgelerdeki tüm işçilerin çok kısa sürede bilgilendirilmeleri ve yönlendirilmeleri sağlanamamıştır: *"Ocağı tanıyan işçiler hemen temiz hava olan yerlere kaçmaya çalışmışlar ancak hava yönünün değiştirilmesi sonrasında nasıl hareket etmeleri gerektiği konusunda şaşırmışlardır."*[150] Bir başka değerlendirmede, sistemin yetersizliği olasılığı üzerinde durularak, Batı ülkelerindeki madenlerde işçilerle haberleşmenin *"GPS – GPRS üzerinden sağlandığı ve yer altındaki konumlarının 3 boyutlu koordinatlarla belirlenebildiği…"* aktarılmaktadır.[151]

5.4. Madende elektrik ustası olarak çalışan **Abdulhakim Bilen** savcılık ifadesinde konuya ilişkin olarak; *"Faciadan önce müfettişler için ev tipi telefonların kaldırılarak yerine işlevsiz 'anti grizu' tipi telefonların yerleştirildiğini… Anti grizu telefonların ise altyapı olmadığından ve yanlış yere kurulumu yapıldığından çalışmadığını… Bu yüzden panolarla haberleşmenin kesildiğini… Bu kesintinin olay anında da yaşandığını..."* belirtmiştir.

Milletvekili Özgür Özel, aynı konuda şunları söylemiştir: *"Maden devralındığında duvarlarda megafon sistemi varmış. Bu sistem, hem tek düğmeyle kontrol kısmına ulaşmaya hem de her yeri kontrol eden bütün bilgilerin geldiği kontrol odasının bütün yerlerden anons yapmasını sağlıyor. İşçiler, bana, 'Doğu Alman modeli bir cihazdı ve çok iyi çalışıyordu' diyor. Sökülme nedeni maç skoru sorulmasıymış. İşçiler, 'Yukarıda derbi varsa gidiyorduk kaç kaç oldu diye*

---

149 DDK Raporu s. 60

150 Prof. Dr. Bahtiyar Ünver

151 Prof. Dr. Ahmet Saltık (http://ahmetsaltik.net/2014/06/02/prof-dr-bahtiyar-unver-soma-faciasi-raporu-ve-ivedi-onlemler/)

soruyorduk' diyorlar. Komple sökülmüş ama yerleri duruyormuş. İşçiler, 'O cihaz varken zaman zaman çok sıcak oldu, terliyoruz, nefes alamadık" diye bilgi verdiklerini söylüyorlar…" [152]

5.5. Sonuç olarak; tahlisiyede bir sorun olarak ortaya çıkmış olabilecek haberleşme altyapısına ilişkin olarak şu soruların yanıtları önem kazanmaktadır: ***i)*** *Yangın, yeraltındaki ilgililere nasıl iletilmiştir?;* ***ii)*** *Haber işçilere ulaşabilmiş midir?;* ***iii)*** *Ocağın boşaltılması için çıkış yolları ilgililere nasıl bildirilmiştir?*

(Raporumuzdan sonra ceza soruşturması kapsamında hazırlanmış olan **Bilirkişi Heyeti Raporu**'na göre; *"Kaza esnasında olay yerindeki haberleşme cihazlarının çalışmadığı ifadelerden anlaşılmaktadır. Haberleşme cihazlarının ve aksesuarlarının yeraltı standartlarına uygun olmadığı belirlenmiştir. Elektrik panolarında kablo eklerinin standart dışı bakırların birbirlerine sarılması ile yapıldığı, plastik bantlarla sarıldığı tespit edilmiştir. Olay yerinin boşaltılması için haberleşme en önemli unsurdur. Haberleşme cihazlarının çalışmaması ve merkezi alarm sisteminin bulunmaması, tahliyenin gecikerek olayın büyümesi hususundaki en önemli unsurlardan birisidir."*[153]*)*

Solunum Cihazları Yönünden

5.6. Yönetmelik düzenlemesine göre: *"Kaçışın zor olduğu, zaman aldığı veya sağlığa zararlı havanın solunabileceği veya oluşabileceği yerlerde, temiz hava sağlayan taşınabilir solunum cihazları bulundurulur. Bu cihazlar en kısa sürede ve kolaylıkla ulaşılabilir ve kullanıma hazır şekilde muhafaza edilir. (m. 14.2)"*

Ancak olaya ilişkin çok sayıda anlatımda, *"işyerinde bulundurulan gaz maskelerinin niteliksiz olduğu ve kullanımları konusunda işçilerin bilgilendirilmediğine"* değinilmektedir. Bunlardan birisinde, kurtarma ekiplerinin ölen bazı madencilerde 2 gaz maskesi görmüş olmasının nedeninin "ölen arkadaşlarının

---

[152] 22.05.2014, T24

[153] Rapora göre, gerekli tedbirleri almamış olan (işveren, işveren vekilleri); projeleri kontrol etmeyen ve denetim görevini yapmayan (ÇŞGB İş Teftiş Kurulu İş Müfettişleri ve yetkili MİGEM kontrol ve denetleme elemanları) asli kusurludur. (Bilirkişi Heyeti Raporu, Eylül/ 2014, s. 124)

maskesini alarak hayatta kalmaya çalışmalarından kaynaklandığı" belirtilmektedir.[154]

5.7. Zonguldak'ta 31 yıl maden işçiliği yapan **Ahmet Öztürk**, ocakta kullanılan gaz maskeleri konusunda şu değerlendirmelerde bulunmaktadır: *"İki tür maskeden ocakta kullanılan 'Filtreli Tip Ferdi Kurtarıcılar (FFK)' tipindedir. Bu tip maskeler, yalnızca dışarıdaki havayı alarak temizleyip içeri vermeye yaradıkları için yüzde 18'den az oksijen ya da yüzde 1,5'ten fazla karbonmonoksit gibi boğucu gazların bulunduğu ortamlarda kullanılamazlar. Soma'daki gibi bir ortamda 'Oksijenli Tip Ferdi Kurtarıcılar (OFK)' tipinin tercih edilmesi gerekmektedir. Çünkü bu tip maskeler kapalı devre olup, içerisindeki kartuşta potasyum süperoksit (KO2) işçinin nefesini temizleyerek oksijen üretmektedir. Bu maskelerle 100 dakika hareketsiz beklenebileceği, 30 dakika da koşulabileceği için, olayda işçiler bu maskeyle ocaktan koşarak rahatlıkla çıkabilecekler ya da dışarıyla iletişime geçerek 100 dakika hareket etmeden kurtarılmayı bekleyebileceklerdi."*[155]

ABD Maden Güvenliği Komitesi Başkanı **Randall Harris**'de kendisiyle yapılan röportajda; *"Somalı madencilerin kullandığı gaz maskelerinin, kömür madenleri için kesinlikle uygun olmadığını… ABD'de bu tür ürünlerin kullanımına izin vermediklerini… Bu maskelerin, kömür madeni dışındaki madenlerde kullanıldığını ve sanılanın aksine 45 dakika değil, sadece 15-16 dakika kadar idare edebildiklerini… Ayrıca söz konusu cihazlar, havadaki pis dumanı filtrelediği için oksijen oranının yüzde 20'den düşük olduğu ortamlarda hiçbir işe yaramadıklarını… ABD'de kullanılan 700 dolarlık maskenin dışarıdaki hava ile hiçbir şekilde temas etmediğini… Madenlerde her 30 dakika mesafede, bunlardan kasalarca olduğunu… Eğer bu maskelerden bir tanesi yanda taşıyorsa ve maden içinde yürünüyorsa yenisine sadece 30 dakika içinde ulaşarak yeni maskenin yedek olarak yana alınabileceğini… Bu sayede madenden dışarı çıkmak için her zaman yeterli oksijen edinilebileceğini…"* söylemektedir.[156]

---

[154] 16.05.2014, Vatan
[155] 16.05.2014, t24
[156] 21.05.2014, Cumhuriyet

Dikkat çekici bir başka nokta, 1992'de Kozlu'da yaşanan maden kazasının ardından aynı sorunun gündeme gelmiş olmasıdır. O tarihte de, olaydan sonra oksijenli ferdi koruma sağlayan maskelerin gümrükte olduğu, kazanın birkaç gün sonra yaşanması halinde 263 kişinin ölmeyeceği ileri sürülmüştür.

5.8. Aynı şirketin Atabacası ocağında işçi olarak çalışan **Barış Kılıç** kullandığı maskeyle katıldığı TV programında; "*Maskenin kullanılması konusunda kendilerine herhangi eğitim verilmediğini… bir kere açıldığında maskelerin ömrünün bittiğini… birkaç yıl önce üzerindeki maskeyi kazayla düşürdüğünü ve ücretinin maaşından kesildiğini…"* söylemiştir. Programda maskeyi inceleyen uzmanlar; "*Raf ömrü bile en çok 5 yıl olan gaz maskesinin 1993 yapımı olduğunu… Çin'den ithal edilen ve maskelerin, sadece oksijen oranının yüzde 18'e düştüğü ortamlarda kullanıma uygun olduğunu… Açık havada, normal koşullarda solunan havadaki oksijen miktarının yüzde 21 olduğu için işçilerin bu gaz maskeleri ile madene gönderilmesinin cinayet olduğunu"* belirtmişlerdir.[157]

5.9. Kurtarma çalışmaları sırasında ocağa arkadaşlarını almak üzere giren işçiler açısından da aynı nedenle kayıplar yaşandığı da ileri sürülen iddialar arasındadır. Kurtarmaya katılan bir gönüllünün verdiği bilgiler basına şöyle yansımıştır:

> "Tahlisiyede CO zehirlenmesi zor, müdahale şansınız gaz konsantrasyonu yükseldikçe az olan, elinizdeki zamanı çok profesyonelce kullanmanız gereken bir zehirlenme tipidir, ancak temiz hava desteği ile çözülür. Bu yüzden yanımıza solunum cihazı ve yedek tüp aldık, ilkyardım çantasına dahi ihtiyaç duymadık, fakat yolda maskesiz, tüpsüz, dedektörsüz o kadar çok ölü madenci vardı ki! Teçhizatsız, dedektörsüz, maskesiz, eğitimsiz ve karşılaştığı tehlikeyi kurtarmacı yaklaşımı olmadan, delikanlıca ama acemice gögüsleyen o insanların diğer arkadaşlarını almaya gönderilmeleri ve böyle ölmeleri ayrı cinayet davasıdır bizce.

[157] 21.05.2014, CNN

> Maskelerinin yardımı olamaz çünkü 1 km gidiş geliş boyunca kaybedecekleri süre 2 saate yakın, bu maske 20-30 dk kullanılabilir, 100 ppm'i aşan monoksit konsantrasyonuna ya kanisterli ve tam yüz maskeli temiz hava tüpüyle ya da dışarıdaki havayı siz çekerken minik bir reaktörde (soda lime) temizleyen kapalı devre solunum sistemiyle inmeniz lazım. Tavşanlı ve Zonguldak'tan gelen bütün tahlisiyecilerin sırtında kapalı devre solunum seti vardı, ilk anda kurtarmaya gönderilen ve kurtarılacak duruma gelmeden hayatlarını kaybeden madenci kardeşlerimizin maskeleri bu kadar yüksek konsantrasyonda bir monoksiti süzemez." [158]

(Önceki Raporumuzdan sonra hazırlanan **Bilirkişi Heyeti Raporu**'nda; *"Çalışanların kullanımına verilen ve yangın esnasında işçilerin güvenli bölgeye kaçışlarına yardımcı olacak CO gaz maskelerinin kontrol kayıtlarının düzenli tutulmadığı ve rutin kontrollerin düzenli olarak yapılıp yapılmadığı anlaşılamamıştır. Tanık ifadelerinden, olay esnasında bazı CO maskelerinin işlevini yerine getirmediği, çalışanların zimmetinde bulunan maskelerin kontrollerinin uzun süre yapılmadığı anlaşılmıştır" denilmektedir.[159])*

Yaşam Odaları Yönünden

5.10. Soma Holding Yönetim Kurulu Başkanı Alp Gürkan'ın bir yıl kadar önce verdiği bir röportajda, *"herhangi bir kaza anında 500 işçinin 20 gün süreyle yeraltında yeme içme ihtiyacının karşılanacağı ve dışarıyla oksijen bağlantısının kurulacağı yaşam odaları oluşturdukları"*nı söylemesine karşın, facianın ardından bu türden bir önlemin varolmadığı anlaşılmıştır.

---

158 Mehmet Yılmaz (22.05.2014, Hürriyet)

159 Rapora göre, CO gaz maskelerinin kontrol kayıtlarını denetlemekle görevli olan ve yaptırım gücünü uygulamayan (ÇSGB İş Teftiş Kurulu İş Müfettişleri) asli kusurlu; Şirket içi kontrolleri yapmayan veya yaptırmayan (İşveren, İşveren Vekilleri, Teknik Nezaretçi, İş Güvenliği Uzmanları) asli kusurludur. (Bilirkişi Heyeti Raporu, Eylül/ 2014, s. 122)

5.11. MMO, Kozlu kazasından (1992) sonra madenlerdeki örneklere dayanarak Bakanlığa bir sığınma odaları konusunda öneri getirerek raporunda; *"… betondan sızdırmaz odaların yapılabileceğini ve kimyasal yalıtım, temiz hava sistemi sağlanarak içine geçerli teçhizatın konabileceğini"* belirtmiştir. Yine Çalışma Bakanlığı İş ve Teftiş Kurulu yaptığı bir çalışmada maden işletmelerine güvenlik için önerilen konular arasında *"kaçış odaları"*na yer vererek; *"Kaçışlarda düz galerilerde 5 km/sa, desandrelerde 3 km/sa hız kaçış hızı olarak alınmalı ve buna uygun olarak ferdi kurtarıcı değiştirme veya bekleme odaları tesis edilmelidir"* demektedir. [160]

5.12. Başta işveren olmak üzere yapılan kimi değerlendirmelerde yönetmelik mevzuatı açısından *"yaşam odalarının zorunlu olmadığı"* iddia edilmektedir. Oysa sektörde yukarıda değinilen riskler ve 6331 SY (m. 4) düzenlemesinin işverene yüklediği "her türlü tedbiri alma yükümlülüğü" göz önüne alındığında bir facia sırasında sığınılabilecek yeterli teknolojide ve sayıda yaşam odasının olması gerekliliği öncelikli önlemler kapsamında açıktır.[161]

---

160 "Yeraltı ve Yerüstü Maden İşletmelerinde İş Sağlığı ve Güvenliği" isimli bir rehber çalışmasından. (17.05.2014, Hürriyet)

161 "Sığınanların 30 günün üzerinde yaşayabildikleri ve içinde su, yiyecek, oksijen, sağlık çantaları ve telefon gibi ihtiyaçların bulunduğu 40 kişi kapasiteli yaşam odalarının fiyatı yaklaşık 250 bin dolardır. Bir başka deyişle 5 milyon dolara 20 oda kurulmuş olsaydı, Soma'da madenciler kurtulacaktı" (16.05.2014, Cumhuriyet)

X. DENETİM SORUNLARI YÖNÜNDEN

1. RAPOR VE DEĞERLENDİRMELERİN ETKİSİZLİĞİ

1.1. Türkiye'de *uzmanların, meslek odaları ve sendikaların, kimi devlet kurumlarının* tüm uyarılarına karşın devam eden maden kazaları zincirinin son halkasını Soma Maden Faciası oluşturmuştur. Yakın zamanda gerçekleşip, etkili olabilselerdi faciasının meydana gelmesini engelleyebilecek kurumsal uyarılardan yalnızca birkaçı şunlardır:

* TMMOB Maden Mühendisleri Odası, "*Madencilik Sektörü ve Politikaları Raporu 2002- 2010 (Mart/ 2011)*"; * DİSK/ SOSYAL-İŞ Sendikası, "*Türkiye'de İşçi Sağlığı ve İş Güvenliği Raporu -Madencilik Sektörüne İlişkin Temel Veriler- (25.02.2010)*"; * Meclis Araştırması Komisyonu, "*Madencilik Sektöründeki Sorunların Araştırılarak Alınması Gereken Önlemlerin Belirlenmesi Hakkında Rapor (Mayıs/ 2010)*"; * Devlet Denetleme Kurulu, "*Türkiye'de Madencilik Sektöründeki İş Sağlığı ve Güvenliği Araştırma ve İnceleme Raporu (08.06.2011)*"; * TEPAV Türkiye Ekonomi Politikaları Araştırma Vakfı, "*Madenlerde Yaşanan İş Kazaları ve Sonuçları Üzerine Bir Değerlendirme (Temmuz/ 2010)*"

1.2. DDK Raporunda kazaların nedenleri arasında yer alan madenlerin denetimi sorununa değinilirken; "*Çalışmanın ortaya çıkardığı önemli sonuçlardan birisi de kamu denetim sisteminin, gerek görev ve yetki tanımlamaları gibi alanlardaki tasarım sorunları gerekse görevli birimlerin uygulamalarında izlenen yöntem ve*

süreçlerdeki yaşanan sorunlar nedeniyle etkinlikten uzak ve ciddi bir zafiyet alanı oluşturduğuna ilişkindir" denilmektedir.

1.3. Aynı raporda, meslek kuruluşları ve uzmanların yıllardır savunduğu gibi, mevzuat kapsamında, madencilik sektöründe iş sağlığı ve güvenliği standartları açısından Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) sözleşmeleri ve uygulama kılavuzlarının Türkiye'deki iç düzenlemelere ve madencilik faaliyetlerine kazandırılmasını önerilmektedir. Bu bağlamda kuşkusuz ILO'nun **176 sayılı "Madenlerde Sağlık ve Güvenlik Sözleşmesi"**nin onaylanması başta gelmektedir.

Onay, maden ocaklarında iş güvenliği açısından sıkı bir denetim sisteminin oluşması ve uluslararası denetime açılması sonucu açısından önem taşımaktadır. Ancak 1995 tarihli bu sözleşmenin onaylanmasına - getireceği denetim standartları ve maliyet arttırıcı özelliğinden ötürü olsa gerek - yanaşılmamaktadır. (AB mevzuatı ile uyum sağlanması açısından, hükümetin AB görüşmelerinde "sosyal politika" faslını müzakerelere açmaktan kaçındığı da gözlenmektedir.) Yapılan resmi açıklamalarda mevzuatımızda bu sözleşme içeriğini karşılayan yönetmelik düzenlemelerinin varolduğu ileri sürülse de uygulama bunu doğrulamamaktadır.[162] Kaldı ki Türkiye 192 adet Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) Sözleşmesinden yalnızca 56 tanesini imzalamış olup, uygulamada imzalananların dahi ilkelerine ne yazık ki uyulmamaktadır.

1.4. *Yasama organının işleyişi* açısından da, uzmanların uyarılarına benzer bir tutum sergilenmektedir. Yakın geçmişte maden kazaları konusunda ve hatta Soma madenlerine ilişkin olarak muhalefet partileri tarafından verilen önergeler yasama denetimi açısından işlevsiz kalmışlardır. Bunlardan Soma Darkale köyünde süregiden maden kazalarından hareketle *"Soma'daki tüm maden ocaklarında yaşanan kazaların kurulacak bir komisyonca araştırılması"* istemiyle 23.10.2013 tarihinde

[162] Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı İş Teftiş Kurulu Başkanlığı "Maden İşletmelerinde İş Sağlığı ve Güvenliği 2012 Programlı Teftişleri Sonuç Raporu"

CHP tarafından verilen bir araştırma önergesi TBMM'nde iktidar partisi çoğunluğu tarafından faciadan kısa bir süre önce (29.04.2014) reddedilmiştir.

Önergelerin konusu ne denli yaşamsal olursa olsun meclis çoğunluğuna sahip olan siyasi partilerin "gurup disiplini" adına, başka siyasi partilerin önergelerini reddetme eğilimi içerisine girdikleri gözlenmektedir. Bir araştırmaya göre TBMM'nde (28.03.2012- 18.03.2013) tarihleri arasında (440 gün) verilen 216 araştırma önergesinin parti guruplarına dağılımı şöyledir: AKP (50), CHP (103), MHP (59), BDP (54). Araştırmaya göre bunlardan AKP önergelerinin tamamı (50) kabul edilirken, diğer parti guruplarının tüm önergeleri reddedilmiştir.[163]

1.5. Sonuç olarak yasama organı ve devletin denetim kurulları da dahil olmak üzere uzman kişi, kurum ve kuruluşların yapıcı uyarı ve önerilerinin göz önüne alınmadığı bir idari yapının bünyesinde oluşturduğu denetim sisteminin de sağlıklı çalışmasına olanak bulunmamaktadır.

Maden işyerlerindeki iş güvenliği mevzuatı denetim sistemine göre; ***i)*** *Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı,* ***ii)*** *Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı,* ***iii)*** *Türkiye Kömür İşletmeleri (TKİ),* ***iv)*** *Şirket denetim organları ve elemanları* denetim görevlerini ayrı ayrı yerine getirmekle görevlidirler. Somut olay açısından denetim sistemine ilişkin gözlem ve değerlendirmelerimiz aşağıdadır:

2. ÇALIŞMA VE SOSYAL GÜVENLİK BAKANLIĞI DENETİMİ

2.1. Maden işyerlerinin iş sağlığı ve güvenliği yönünden denetimi temel olarak; "20.06.2012 T. 6331 S. İş Sağlığı ve Güvenliği Kanunu" ve "Maden İşyerlerinde İş sağlığı ve Güvenliği Yönetmeliği" ile düzenlenmiştir.[164] Yasanın 24/2 maddesi

[163] 16.05.2014, Radikal

[164] 20.06.2012 T. 6331 S. İş Sağlığı ve Güvenliği Kanunu; 19 Eylül 2013 T. 28770 S. Resmî Gazetede yayınlanan "Maden İşyerlerinde İş sağlığı ve

uyarınca; Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı *"işyerlerinde iş sağlığı ve güvenliği konularında ölçüm, inceleme ve araştırma yapmaya, bu amaçla numune almaya ve eğitim kurumları ile ortak sağlık ve güvenlik birimlerinde kontrol ve denetim yapmaya"* yetkilidir. Aynı yasanın 24/1 maddesi uyarınca; *"Bu Kanun hükümlerinin uygulanmasının izlenmesi ve teftişi, iş sağlığı ve güvenliği yönünden teftiş yapmaya yetkili Bakanlık iş müfettişlerince"* yapılmaktadır.

Bakanlık adına denetim görevi "Bakanlık İş Teftiş Kurulu" tarafından yürütülmektedir. İş müfettişleri rutin olarak yılda iki raporlama yapmakta olup, resen rutin dışı incelemeler yoluna da gidilebilmektedir. *Eynez Karanlıkdere Yeraltı Kömür İşletmesi*'nin Bakanlık adına denetimi İş Teftiş Kurulu İzmir Grup Başkanlığı tarafından yürütülmektedir.

2.2. İş Teftiş Kurulu Başkanlığı Raporuna göre; 2012 yılında - olayın yaşandığı ocağın içerisinde olduğu - Soma, Akhisar, Gördes/ Manisa Bölgesinde yapılan iki incelemenin *birinci aşamasında*, çalışır durumdaki *8 işletmeden 7'sinde 84 adet mevzuata aykırılık* saptanmıştır. Ancak bu aykırılıklar nedeniyle verilen bir *kapatma cezasına rastlanmamakta* olup, idari para cezası uygulaması ile yetinildiği görülmektedir. *İkinci aşama* teftişlerde ise 34 mevzuat aykırılığına rastlanılmışsa da yine herhangi bir kapatma cezası verilmemiştir.[165] Bölgede çeşitli tarihlerde kapatma kararı verilen az sayıda örnekte ise, 15 gün ya da 1 ay kadar sonra kararın kaldırıldığı görülmektedir.[166] Maden ocaklarında yaşanan çok sayıda önemli sorun içerisinde sözkonusu eksiklikler nedeniyle uygulanan geçici kapatma yaptırımları, Bakan'ın açıklamalarının aksine hem konu hem de etkinlik yönünden koruyucu ve önleyici özellikte değildir.

Güvenliği Yönetmeliği"

165 Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı İş Teftiş Kurulu Başkanlığı'nın "Maden İşletmelerinde İş Sağlığı ve Güvenliği, 2012 Programlı Teftişleri Sonuç Raporu"

166 Bölgedeki bir maden ocağında 20.10.2013 tarihinde yaşanıp bir işçinin yaşamını kaybettiği göçüğe konusundaki soru önergelerine (CHP Milletvekili Sezgin Tanrıkulu, BDP Milltevekili Ayla Akat Ata) altı ay kadar sonra (09.04.2014 ve 18.04.2014) verilen yantlardan. (21.04.14, Bianet)

2.3. Bölgedeki maden ocaklarında yaşanan çok boyutlu sorunlar göz önüne alındığında, teftişlerdeki bu toleranslı tutumun genel politikanın parçası olarak ortaya çıktığı görülmektedir. Çalışma Bakanı Faruk Çelik genel kömür madeni politikasına paralel seyreden "yaptırımsızlık" politikasını yakın zamanda şöyle dile getirmiştir: "*Bu yasa (İş Sağlığı ve Güvenliği) Türkiye'nin eksiğiydi, çıktı. Bu yasa için 2014'ü uygulama yılı ilan ettik. Yani 'geldim, baktım, cezayı yazdım anlayışı yok'. İş sağlığı ve güvenliği bilincini hem işyerlerimizde hem de işçimizde oturtmak için 2014 rehberlik yılı olacak. Siz ve işçi kardeşlerim eksikliklerini giderecek, 2014 yılında herhangi bir sorun yaşanmadan iş sağlığı ve güvenliği açısından bütün sistemi işyerlerinde oturtmuş olacağız. 2015'ten sonra biraz daha müeyyideler gündeme gelecek. Onun için bir yıllık süre önemli.*" [167]

Olaydan bir gün sonra ise Bakan Faruk Çelik, facianın meydana geldiği madenle ilgili olarak; "*… Sözkonusu madende sürelerinde yapılan 8 programlı teftişin dışında, gelen 8 şikâyet üzerine inceleme yapıldığını ve sorunların giderilmiş olduğunu… Madenlerin canlı organizma olması nedeniyle teftiş yapıldıktan bir saat sonra durumun farklı olabileceğini… İşyerinde 13 iş sağlığı güvenliği uzmanı, 4 iş yeri hekimi olduğunu… Ayrıca sendika temsilcileri olduğunu… Özveri ile yapılan teftişe de haksızlık yapılmamasının gerektiğini… İşçi kardeşlerinin gördükleri eksikleri daha önce dile getirmemelerine hayret ettiğini… Alo 170 hattını bu tür şikâyetler için kurduklarını…*" açıklamıştır.[168]

2.4. İş Teftiş Kurulu müfettişleri olaydan bir ay kadar önce (13- 18.03.2014) sözkonusu ocakta "programlı teftiş" yapmışlardır. İlgili tutanağa göre; "*Teftişin yapıldığı tarihte işyerinde 4 kadın ve 2944 erkek olmak üzere 2948 çalışanın istihdam edilmekte olup, bunlardan 2938 erkek çalışan 'çok tehlikeli' sınıfta yer alan iş-*

[167] Çalışma Bakanı Faruk Çelik'in 2012 yılında çıkarılan ancak önemli maddeleri 1 Ocak 2014 tarihi itibarıyla yürürlüğe giren 6331 sayılı İş Sağlığı ve Güvenliği Yasası ile ilgili şubat ayında sanayici ve iş adamlarıyla Şanlıurfa'da yaptığı toplantıda bu doğtultuda verdiği "yaptırımsızlık" mesajları uzmanlarca eleştirilmiştir. (19.05.2014, Cumhuriyet)

[168] Utku Çakırözer (14.05.2014, Cumhuriyet)

lerde çalışmaktadır. İşyerinde İşletme Müdürü ile görüşülmüş… yapılan programlı teftişte noksan husus tespit edilmemiştir."[169]

Tutanak içeriği incelemenin yüzeyselliği konusunda yeteri kadar bilgi vermektedir. Öte yandan sözkonusu rutin denetimde imzası bulunan iki müfettişten İş Başmüfettişi Emin Gümüş'ün, işletmede görev yapan isimlerden birinin yakın akrabası olması kamuoyunda eleştiri konusu olmuştur.[170] İş Teftiş Kurulu Başkanlığı'ndan bu durumun "yasal sakınca yaratmadığı" yolunda bir açıklama yapılmışsa da, varolan açık *etik sorun* karşısında bu açıklamanın tatmin edici olduğu söylenemez.

Çalışma Bakanlığı Teftiş Kurulu eliyle yürütülen incelemelerin Bakanlık politikası gereği olduğu gibi, siyasi nedenlerle de etkisizleştiği ve işlevsiz kılındığı doğrudan çok sayıdaki işçi anlatımında açık olarak yinelenmektedir.

(Soruşturmayı yürüten Soma C. Başsavcılığı, denetim sorumlulukları nedeniyle bakanlıktan İş Teftiş Kurulu İş Müfettişleri hakkında "soruşturma izni" istemişse de, istem Bakanlık tarafından reddedilmiştir. Oysa "Bilirkişi Heyeti Raporu Eylül- 2014"nda çeşitli nedenlere bağlı olarak denetim sorumlulukları nedeniyle ilgili iş müfettişlerine birçok yönden asli/ tali kusur izafe edilmiştir.)

2.5. DDK Raporunda da Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı çalışmalarına ilişkin olarak yapılan değerlendirmeler arasında *"alt işverenlik"* (taşeronluk) uygulamasına ilişkin olanlar dikkat çekicidir: Raporda *"ülkemizde giderek yayıldığı söylenen alt işverenlik uygulamasının olduğu sektörlerde iş sağlığı ve güvenliği sorunlarının devam ettiği"*nin altı çizilmekte; sektörlere yönelik *"eğitim, inceleme ve denetimlere ağırlık verilerek çalışmaların izlenmesi gerektiği"* vurgulanmaktadır.

---

169 Tutanakta ayrıca, "Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı İş Teftiş Kurulu İzmir Grup Başkanlığı'nın 03.03.2014 tarih ve 388 - T2014002006 sayılı görev yazısı uyarınca" madende yapılan teftişte işletmenin müdürü Akın Çelik ile görüşüldüğü belirtilmektedir. (14.04.2014, Cumhuriyet)

170 Baş Müfettiş Emin Gümüş, şirkette Maden Projelendirme ve Etüd Müdürünün kız kardeşi ile evlidir. (26.05.2014, Hürriyet)

Madencilik sektöründe *"alt işverenlik uygulaması ile iş kazaları arasında doğrudan veya dolaylı bir illiyet bağı konusunda bilimsel araştırmalar, sahada deneysel araştırma ve analizlerin yapılması"* önerilmekte; Çalışma Bakanlığının ilgili birimlerince *"bu konuya yönelik bir proje çalışmasının başlatılması"*nın yararlı olacağı değerlendirilmektedir.[171] Ancak genel kömür madeni politikalarının yüksek kârlılık ve aşırı üretim hedeflerinin, DDK tarafından yapılan bu uyarılarla örtüşmediği açıktır.

3. ENERJİ VE TABİİ KAYNAKLAR BAKANLIĞI DENETİMİ

3.1. *Maden Kanunu "Faaliyetlerin Denetimi"* başlığı altında yer alan m. 11/1 uyarınca; *"Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı, maden hakları ile ilgili bütün faaliyetlerin yürütülmesini ve vecibelerin yerine getirilmesini kontrol ve denetimini yapmak ve yönlendirmek için teknik ve mali konuları yerinde incelemek maksadıyla ihtisaslaşmış diğer Devlet kuruluşlarından da yararlanarak inceleme raporu hazırlatır."*

Maden Kanunu Uygulanması Yönetmeliği'ne göre (m. 64), Enerji Bakanlığı adına madenlerin denetimden sorumlu kurum kendisine bağlı olarak çalışan Maden İşleri Genel Müdürlüğüdür. MİGEM, mevzuat kapsamında en az 3 kişiden oluşan (maden mühendisi, jeoloji mühendisi ile işin özelliğine göre jeofizik mühendisi, haritacı, mali uzman, hukukçu) denetleme heyetleri ile maden işletmelerini denetlemektedir. (m. 65)

3.2. MİGEM projenin uygunluğu ve maden üretim faaliyetlerinin projesine uygun yürütülüp yürütülmediği hususlarında da denetim yapmaktadır. Sahaya uygun olmayan projeler ve projesine uygun olmayan maden işletmeleri en başta iş sağlığı ve güvenliği açısından tehlike oluşturmaktadır. Bu açıdan proje denetimi ile iş sağlığı ve güvenliği denetimi arasında kuvvetli bir bağ olmasına karşın; MİGEM tarafından saha incelemeleri için oluşturulan tetkik heyetlerde yer alan görevlilerin

[171] "Bakanlığın mevzubahis Politika Belgesindeki (2009 – 2013 dönemi İş Sağlığı ve Güvenliği Politika Belgesi-II) tespit ve değerlendirmelerin bazıları irdelenmeye muhtaçtır." (DDK Raporu)

iş güvenliği konusunda yeterli donanıma sahip olmamaları sonucunda, yeraltı madenlerinde yeterince inceleme yapılmaksızın raporlar düzenlenmektedir.

3.3. DDK Raporunda *"personel sayısı ve yapısı incelendiğinde 70'i maden mühendisi olmak üzere 370 personele sahip Genel Müdürlüğün, Türkiye çapında yaklaşık 6000 civarındaki maden işletmesinde iş sağlığı ve güvenliği denetimleri gerçekleştirmesinin mümkün olmadığı… Kaldı ki, Genel Müdürlüğün son bir yıla kadar bu yönde bir görevi gerçekleştirmeye yönelik kayda değer bir çaba ve gayretinin de olmadığı"* değerlendirilmektedir.

Rapor, *"bunun temelinde bu görevin münhasıran Çalışma Bakanlığı İş Teftiş Kurulu Başkanlığına ait olduğu yönündeki algılamanın yatmakta olduğunu"* söylemektedir. DDK Raporu'nda bu bağlamda MİGEM eliyle yürütülen teftişlerle, iş müfettişlerinin sahada yaptıkları teftişler arasındaki yetki ve görev karmaşasına dikkat çekilmektedir. [172] Öyle ki bu karmaşa sonucunda aynı ocakta inceleme yapan MİGEM ve İş Teftiş Kurulu denetim ekiplerinin raporları, eksikliklerin tespiti, kararları ve yaptırımlar gibi konularda farklı uygulamalar olabilmektedir. Değerlendirmeler denetimsizliğin kurumlara ilişkin subjektif nedenlerine işaret etmektedir.[173]

Nitekim sözkonusu sorun olayın ardından Çalışma Bakanı Faruk Çelik'in açıklamalarına da yansımıştır: *"Siyasi sorumluluk varsa bu oturulup konuşulabilir. Kimin ne kadar sorumlu olduğu konuşulabilir. Maden ocakları benimle ilgili değil. Madenler konusunda bizim bakanlığımızın görevi teftiş ile sınırlı. Ocaklar, ruhsatlar ve işleyiş ise tamamen Enerji Bakanlığı'na bağlı."*[174]

Olay Yönünden

3.4. Olaydan sonra yapılan değerlendirmelerde, Enerji Bakanı Taner Yıldız'ın 10.07.2013 tarihinde, olayın meydana geldiği madeni ziyaretinde dile getirdiği *övgüler* anımsatılarak

[172] DDK Raporu, s. 182
[173] DDK Raporu, s. 253, 254
[174] 21.05.2014, Samanyolu Haber

eleştiri konusu olmuştur. Bakan tarafından yapılan değerlendirmelerde; *"… örnek alınacak niteliklere sahip ocağın işçi güvenliğini ön planda tuttuğu… güvenlikle ilgili sistemlere para harcandıkça, işçilerin kaygıları giderildikçe verimin arttığını gördükleri… madencilikte artık ithal sistemlerin yanında yerli üretimin de payının arttığı… bunun madenciliğin diğer alanlarında da yaygınlaşmasını planladıklarını… madencilikte en önemsedikleri konunun işçi sağlığı olduğu, bir işçinin can güvenliğinin ülkenin tüm madenlerinden daha önemli olduğu… Soma Holding gibi köklü bir, madencilikte uzman yatırımcı şirketlerin yeni yatırımlarını çok önemsedikleri… Ülkemize ve Soma halkına hayırlı olmasını diledikleri…"* ibareleri yer almıştır.

3.5. Sözkonusu açıklama; ***i)*** *gerçekle bağlantıları açısından olduğu kadar,* ***ii)*** *denetimde yaratacağı riskler* açısından da son derece sorunludur. Nitekim devam eden süreçte hem Enerji Bakanlığı hem de Çalışma Bakanlığı denetim birimleri tarafından yürütülen incelemelerde, önyargılara, çekingenliklere ve ağır ihmallere bağlı olarak bu riskler ne yazık ki gerçekleşmiştir. İncelemelerin kendisinden birkaç örneğe aşağıda değinilmektedir:

3.5.1. MİGEM tarafından Soma mevkiindeki ocaklar grubunda 2011 yılı sonlarında yapılan denetimlerde, çalışma sahalarındaki karbonmonoksit gazının - 50 ppm kritik eşiğin çok üzerinde - (98 ppm) değerde çıkması üzerine tutanak tutulmuş; tutanakta ayrıca alt ve üst hava giriş ve dönüş yollarının kapalı olduğu tespitine de yer verilmiştir. Soma Maden İşletmelerine ait ocaklardaki risk raporlaştırılarak Çalışma ve Enerji Bakanlıklarının yanı sıra ve Türkiye Kömür İşletmeleri'ne (TKİ) rapor edilmiştir (14.11.2011).[175] Ancak bu tespitlerin, sonradan yapılması gereken risk değerlendirmelerinde göz önüne alındığına dair hiçbir belirti bulunmamaktadır.

3.5.2. MİGEM tarafından olayın meydana geldiği maden ocağında 2014 yılının Şubat ayında bir denetleme yapılmış olduğu kamuoyuna yansımış; Enerji Bakanı Taner Yıldız'ın bu denetimin ayrıntılarını kamuouyu ile paylaşmaması haklı

[175] 21.05.2014, T24

olarak eleştirilmiştir. TBMM Genel Kurulu görüşmelerinde de (21.05.2014) dile getirilen, MİGEM'in *"Mahallinde Tetkik ve Değerlendirme Raporu/ 26.02.2014"* yetkililerce yalanlanmamıştır. (Bu bağlamda konu, olayın nedenlerinin ve sorumlulukların araştırılması açısından olduğu kadar kamuoyunun "bilgilenme hakkı" açısından da önemlidir.) Milletvekili Erkan Akçay tarafından yapılan değerlendirmede; *"… Soma'yla ilgili 'Mahallinde Tetkik ve Değerlendirme Raporu'nda, incelemeler sonucunda - GSM denilen telefon izni alınmamış olmasının dışında - bir kusur tespit edilmemiş olduğu"* bilgisi aktarılmıştır.[176]

3.5.4. İşletmeci firmanın temsilcilerinin facianın ardından yaptığı açıklamada *"maden ocağının her 6 ayda bir düzenli olarak devletin ilgili kurum ve kuruluşları tarafından denetlendiği… son denetimin Mart ayında gerçekleştiği ve usule aykırı bir durum tespit edilmediği… Madenin geçmiş dönemlere ait herhangi bir kapatma cezası almadığı…"* ibareleri yer almıştır.[177] Bu açıklama, -ilerdeki bölümlerde değerlendirileceği üzere - çok yönlü risklere sahip olduğu bilinen ocakla ilgili olarak denetim mekanizmasının etkin olmadığını ortaya koymaktadır.

3.5.5. Soma'da facianın ardından adı sıkça alınan aynı şirkete ait Atabacası ocağı kapatılmıştır. Soma Kaymakamı ocağın *"Çalışma Bakanlığı Teftiş Kurulu müfettişleri tarafından kapatıldığı"*nı söylemişse de, kararın, iki ay kadar önce *"Maden İşleri Genel Müdürlüğü'nün (MİGEM) yaptığı denetim raporu doğrultusunda alındığı"* anlaşılmıştır. Kararın uygulamasının iki ay bekletilerek, ancak yaşanan facianın ardından ve ocağa ilişkin sorunların kamuoyunca öğrenilmesinden sonra uygulanması, denetim kararlarının güvenilirliği ve etkinliği açısından son derece dikkat çekicidir.[178]

---

[176] Milletvekilinin MİGEM konusundaki değerlendirmeleri arasında "30.06.2010 tarihinde AB fonlarınca desteklenen (129.000 EU) 'Madencilik Faaliyetlerini Denetleyen Teknik Elemanların Bilgi Birikimini Artırmak Projesi' kapsamındaki geziye ehil olmayan kişilerin ve konuyla ilgisi olmayan iktidar partisi mensuplarının katılmış oldukları ve bu nedenle harcırah da aldıkları…" eleştirisi de yer almıştır. (21.05.2014, DHA)

[177] 14.05.2014, Cumhuriyet

[178] 27.05.2014, Odatv.com

Teknik nezaretçiler yönünden

3.6. Denetim sisteminin Enerji Bakanlığı ayağındaki bir başka sorun ***"teknik nezaretçi"*** konusuna ilişkindir. *Maden Kanunu m. 31* düzenlemesine göre; yeraltı maden üretimi yapan işletmeler üretimin nezareti altında yapılacağı en az bir maden mühendisini 'teknik nezaretçi' olarak istihdam etmek zorundadır.

"Teknik Nezaretçi" Maden Kanunu Uygulama Yönetmeliği (m. 107- 113) uyarınca, maden üretiminin denetimi açısından ürteimi durdurmak da dahil olmak üzere önemli yetkilere sahiptir. Yönetmelik hükümlerine göre "Teknik Nezaretçi"; ***i)*** *ruhsat sahibi tarafından atanacak (m. 108),* ***ii)*** *sahip olduğu inceleme yapmak ve gerekli her türlü bilgiyi alma yetkisinin kullandırılmamasından ruhsat sahibi sorumlu olacak (m. 111/a),* ***iii)*** *onbeş günde en az bir defa denetim yapacak, tespit ve önerilerini teknik nezaretçi defterine not edecek (m. 111/b),* ***iv)*** *eksiklik ve aksaklıkların, öneri ve önlemlerin rapor edilmemesinden teknik nezaretçi, bunların yerine getirilmemesinden ruhsat sahibi sorumlu olacaktır.*

3.7. Maden Kanunu m. 31 ve Yönetmelik m. 108 uyarınca teknik nezaretçinin ruhsat sahibi tarafından atanması gerekirken, Enerji Bakanlığı, ruhsat sahibi olduğu ve rödövans yoluyla işletmesini özel sektöre devrettiği işletmelere teknik nezaretçi görevlendirmemekte inisiyatifi işletmeye bırakmaktadır. Somut olayda da ocak işletmesi ruhsatı kendisinde olduğundan teknik nezaretçi atanması yetkisi ve buna bağlı sorumlulukların Bakanlığa ve bağlı olarak TKİ'de olması gerekmektedir. Ancak yasal düzenlemeye aykırı uygulama sonucunda, nezaretçi işletici şirket tarafından atanmıştır. Olayda teknik nezaretçinin şirketin kendi çalışanı olması nedeniyle bağımsız ve etkin bir denetim yapması olanaklı değildir. (Teknik nezaretçi de ne yazık ki olayda yaşamını kaybetmiştir.)[179] Belirtilen nedenlerle lafzen ve ruhen yasal düzenlemeye açıkça aykırı uygulamada, denetimde yaratılan zafiyet yönünden idarenin ciddi kusuru olduğu düşünülmektedir.

[179] Aziz Çelik (21.05.2014, T24)

3.8. Olayın ardından düzenlenen Ön Raporda, teknik nezaretçi defterine ocaktaki olağandışı gaz ölçümlerine ilişkin gelişmelerin kaydedilmemiş olduğu tespit edilmektedir Raporda *"İşletmeye ait teknik nezaretçi defterine ait 2014 kayıtlar incelendiği, sadece 24 Şubat 2014 tarihinde H panosu yarı mekanize ayaktaki karbonmonoksit gazı artışı nedeniyle, ayağın barajlandığı ve kül verme işlemine başlandığı; 10 Mart 2014 tarihinde kül verme işleminin devam ettiği; 9 Mayıs 2014 tarihinde de tekrar açılmak üzere temizlenmeye başlandığı notu dışında, herhangi bir uyarıya ver verilmediği; ayrıca 09 Nisan 2014 terihinde yer üstünde yeni konacak fan için bir irtibat bacasına başlandığı notu ile ocakta bir hava sıkıntısı olduğu anlaşılmakta olduğu"* belirtilmektedir.

TKİ Yeraltı Kontrol Şube Müdürlüğü ve İşçi Sağlığı ve Güvenliği Şube Müdürlüğü Yönünden

3.9. TKİ ile ilgili olarak Sayıştay 2012 Yılı Denetim Raporu'nda; aralarında *"Yeraltı Kontrol Şube, İşçi Sağlığı ve Güvenliği Şube Müdürlükleri"*nin de yeraldığı ana statü dışındaki 10 şube müdürlüğünün - kadroları dahil olmak üzere - personel mevzuatına uygun olmadığı belirlenmektedir. Raporda *"bazı şube müdürlüklerinin Genel Müdürlük veya Müessese Müdürü oluru ile 'yürütme' adı altında görevlendirme ile tedvir edilmesinin görevin ifasında ve sorumluluk yüklenilmesinde çeşitli olumsuzluklara neden olduğu"*na vurgu yapılmaktadır.

Yerelde edinilen bilgiler de, sözkonusu müdürlüklerde kontrolör olarak görev yapan kişilerin madene çok nadir uğradıkları ve ilgili denetim mekanizmasının işlevli olmadığı yönündedir.[180]

(Nitekim Raporumuzdan sonra ceza soruşturması kapsamında hazırlanmış olan 18.09.2014 havale tarihli **Bilirkişi Heyeti Raporu**'nda; *"ölçüm anomalilerinin gözlenmeye başladığı 2014 yılının başından itibaren yapılması gereken ölçümlerin kayıt altına alan teknik nezaret defterlerinin rastgele tutulduğu" belirtilmektedir: "Teknik nezaretçi defterinin düzenli tutulmadığı, son 4 kaydın*

[180] 22.05.2014, Taraf; 25.05.2014, Bugün; 30.05.2014, Aydınlık

nüshalarının defterde kaldığı, tehlike sınırlarının aşılmış olmasına rağmen, tehlikeli gaz değerleri için defterde herhangi bir ibareye rastlanılmamıştır. Gaz ölçüm defterinden elde edilen veriler ile sensörlerden elde edilen verilerin birbirlerini tutmaması nedeniyle kayıtların rastgele tutulduğu tespit edilmiştir."[181])

4. ŞİRKET DENETİMİ

4.1. Mevzuat gereğince yeraltı işletmesi yapan işletmelerin A grubu sertifikalı denetim elemanları çalıştırmaları gerekmektedir. Bu denetim elemanları da şirket adına madeni denetlemekle görevlidir. Ancak denetledikleri işletmenin işvereni tarafından istihdam edilmiş olmaları denetim faaliyetlerinin objektifliğini tartışılır kıldığı gibi; iş güvenliği uzmanlığının uygulamadaki yeterlilik ölçütleri ve süreci de son derece tartışmalıdır.[182] Ancak uygulama tümüyle işyeri sahibinin iyi niyetine bırakılmış durumdadır. Birçok uzman, iş bulma pahasına hukuksal sorumluluğun altına girebilmekte ya da sadece imza yetkisi karşılığında işverenlerle anlaşarak işyerine dahi uğramayabilmektedir.[183] Sonuç olarak, bu denetim yöntemi de uygulamada işlevsiz ve etkisizdir.

Raporumuzdan sonra ceza soruşturması kapsamında hazırlanmış olan 18.09.2014 havale tarihli **Bilirkişi Heyeti**

---

[181] Rapora göre, ölçüm anomalilerinin gözlenmeye başladığı 2014 yılının başından itibaren defterlerin tutulmasından, ölçümlerin yapılması ve kayıt altına alınmasından sorumlu (İşveren, İşveren Vekilleri, Teknik Nezaretçi, İş Güvenliği Uzmanları, Ocak Havalandırma Mühendisi, Gaz Ölçümlerinden Sorumlu Mühendisler, İş Güvenliğinden Sorumlu Vardiya Amirleri) asli kusurludur. (Bilirkişi Heyeti Raporu, Eylül/ 2014, s. 122)

[182] İş Güvenliği uzmanı olmak isteyenler, 180 saat teorik, 40 saat pratik eğitim almakta olup, teorik eğitimin 90 saati uzaktan eğitim olarak verilmektedir. Tanımlamaya uyanlar ilk başvurularının ardından sınavı geçmeleri halinde (C) sınıfı sertifika alabilmekte ve bu sertifika ile az tehlikeli işyerlerinde görev yapılabilmektedirler. (C) tipi sertifika ile 4 yılı tamamlayan uzman, bu kez yeniden sınava girerek (B) tipi sertifika alabilmektedir. 3 yıllık çalışmanın ardından ise yine sınavda başarılı olmak şartıyla (A) sınıfı sertifika alarak çok tehlikeli olarak tanımlanan işyerlerinde çalışma hakkı kazanılmaktadır. Bu düzenlemeye göre bir gıda mühendisinin, yedi yıllık hizmetin ardından (A) tipi sertifika alarak bir maden ocağında çalışması mümkün. Hatta bir maden ocağında iş güvenliği uzmanı olmak için mühendis olmak dahi gerekmiyor. (21.05.2014, Cumhuriyet)

[183] 21.05.2014, Cumhuriyet

Raporu'na göre; "*İşverenin 6331 S. İş Sağlığı ve Güvenliği Yasası ve ilgili yönetmelik hükümleri uyarınca en az biri (A) sınıfı uzman olmak üzere (3) adet İş Güvenliği Uzmanı ataması ve çalışan sayısının 3000 civarında olması nedeniyle bu kişilere İş Güvenliği dışında herhangi bir iş vermemesi gerekirdi. Bu yasal gereklilik, yeterli bilgi ve deneyimi olmayan iş güvenliği uzmanlarına görev verilerek yerine getirilmiş ve bu kişiler ek farklı işlerde görevlendirilmiştir.*"[184]

4.2. Sendikal denetim mekanizmasının da ilgili bölümde açıklan nedenlerle işlevli olmadığı görülmektedir. (III.5.)

Sonuç olarak;

Aralarında facianın meydana geldiği ocağın da yer aldığı işletmeler, proje aşamasından başlayarak, üretim süreçlerinde iş sağlığı ve güvenliği standartlarına uygun olmayan çok sayıda yanlışlık ve eksiklikle üretimlerini sürdürmüşlerdir. Bu olgu, varolan denetim mekanizmalarının işlev ve etkinlikleri konusunda önemli bir ölçü oluşturmaktadır.[185]

Devletin, taşeronlaşmayı ve aşırı üretimi beraberinde getiren kömür madeni politikasının kendisi denetim sorununun merkezinde yer almaktadır. (Denetim sisteminin etkisizliği yanında yapısal sorunlarının da olduğu bir başka gerçektir.)

Olayın nedenlerinin ve sorumlularının belirlenmesi için gelinen noktada, maden işletmesine ilişkin resmi ve özel tüm denetleme raporlarının kamuoyuna açıklanması ve yargı sürecinde irdelenmesi gerekmektedir.[186]

---

184 Rapora göre bu durumdan (işveren ve işveren vekilleri) asli kusurludur. (Bilirkişi Heyeti Raporu, Eylül/ 2014, s. 125)

185 DDK Raporu, s. 444, 445

186 Bu değerlendirmenin ardından basına yansıyan bir olayda; Soma'da örgütlü Türkiye Maden İşçileri Sendikası, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı'ndan maden teftiş raporlarının bir örneğini istemişse de bu istem, "ticari sır ve gizlilik" gerekçesiyle reddedilerek ilgili "bilgilerin işverenden talep edilebileceği" belirtilmiştir. (http://www.cumhuriyet.com.tr/haber/turkiye/90855/_Biz_vermeyiz__ patrondan_alin_.html)

XI. YASAL SORUMLULUKLAR YÖNÜNDEN

1. CEZA SORUMLULUĞU YÖNÜNDEN

1.1. Olguların belirginleşmesinden sonra tartışılabilecek ilk olasılık "olası kasıt" ya da "muhtemel kastın" söz konusu olup olmadığıdır. "Olursa olsun" kastı olarak da adlandırılan bu kasıt türüne göre, gerçekleşmesine muhtemel ya da mümkün gözüyle bakılabilen sonuçlar bakımından failin ya da faillerin rıza göstermiş olmaları, yani bu sonuçların gerçekleşmesine engel olabileceği kanaati bulunmaksızın, bunları göze alarak hareket etmeleri söz konusudur. Mevcut bir kömür damarı yangınına karşın muhtemel bir yangını ve bundan kaynaklanacak ölümleri göze alarak faaliyeti sürdürmenin olası kasıt kapsamında değerlendirilmesi ihtimali vardır (TCK m. 21/f. 2).

1.2. Yine olguların değerlendirilmesi suretiyle taksirli sorumluluğun bulunduğu sonucuna varılacak olursa, taksir türleri arasında bir tercih yapılmalıdır. Tehlikeli faaliyetin zararlı sonuçlarından gerçekleşmesi muhtemel ya da mümkün olanlara engel olunabileceği kanaatiyle hareket edilmiş, ancak dikkat ve özen kurallarına uyulmamışsa, bilinçli taksirin varlığından bahsedilecektir (TCK m. 22/ f. 3).

1.3. Bu son durumda, ilgililerin sorumluluklarının ayrı ayrı belirlenmesi gerekir. TCK'nun 22. maddesinin beşinci fıkrası uyarınca kusurun paylaştırılması yöntemi terk edilmiştir.

1.4. Bu durumda ilk kural, her bir aktörün, muhatabı bulunduğu dikkate ve özene ilişkin kurallara uygun davranıp davranmadığının belirlenmesidir. Mühendisler, "çavuşlar", "iş güvenliği mühendisleri" gibi faaliyet ekibinin farklı üyelerinin sorumluluğu, muhatabı oldukları dikkat ve özen kurallarına uyup uymadıklarına göre belirlenecektir.

1.5. Hiyerarşik yetkiye sahip olanlar, hiyerarşinin tepesinde bulunanlar, olayda özel hukuk tüzel kişisinin yöneticileri, zararlı sonuçları engellemeye yönelik tebdirleri almakla, bu tedbirlerin alınmasına ilişkin talimat vermekle, talimatın yerine getirilip getirilmediğini denetlemekle yükümlüdür. Denetim ve gözetim yükümlülüğü, yöneticilerin taksirli sorumluluğunun kapsamının, sınırlı dikkat ve özen yükümlülüğü altında bulunan, örneğin "çavuşların", "dayıların", "mühendislerin"kine göre daha geniş olmasına yol açar. Hiyerarşik konumda bulunanlar, faaliyeti yönetenler, olayda şirket yöneticileri, alt kademelerdekilerin de işlerini gereği gibi yapıp yapmadıklarını gözetmek ve denetlemek zorundadırlar.

1.6. Çalışma ya da Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı müfettişleri, fiilleri ayrıca bir suça vücut vermediği taktirde (rüşvet gibi), teftiş sırasında yapmaları gerekeni yapmamış iseler, TCK m. 257 uyarınca görevi ihmalden sorumlu tutulabilirler. Ölüm sonucundan bunları sorumlu tutmak, başkasının fiilinden sorumlu tutmak anlamına gelir. [187]

2. İDARENİN SORUMLULUĞU YÖNÜNDEN

2.1. Türk idare hukukunda idarenin sorumluluğu, idarenin eylem ve işlemleri ile bireylere verdiği zararları karşılaması anlamını taşımakta; kusurlu ve kusursuz sorumluluk olmak üzere iki nedene dayandırılmaktadır[188].

---

[187] Doç Dr. Tuğrul Katoğlu, TBB İnsan Hakları Merkezi Yürütme Kurulu Üyesi, "Soma Maden Faciası- Ceza Sorumluluğu Bakımından Bazı Temel Kavramlar" başlıklı değerlendirme notu.

[188] Şeref GÖZÜBÜYÜK- Turgut TAN, İdare Hukuku Cilt I, Genel Esaslar, Turhan Kitabevi, Güncelleştirilmiş 9. Bası, Ankara 2013, s. 720-774; Metin

Kusur sorumluluğu yönünden

2.2. İdarenin kusur sorumluluğu, genel olarak "idarenin kusurlu eylem ve işlemleriyle yol açtığı zararı tazmin etmesi yükümlülüğü" olarak tanımlanmaktadır[189]. Kusur sorumluluğunun şartları ise, kusurlu bir idari faaliyet, zarar, zarar ile idari faaliyet arasında illiyet bağı olarak sıralanabilir. İdare hukuku doktrin ve içtihadında kusur sorumluluğu, hizmet kusuru olarak ifade edilmektedir. Hizmet kusuru sayılan haller arasında hizmetin kötü işlemesi, hizmetin geç işlemesi ve hizmetin hiç işlememesi sayılmaktadır.

2.3. *Hizmet kusurundaki* kusurun, özel hukukun aksine kasıt, ihmal gibi öğelerin varlığı aranmaksızın nesnel nitelikli olduğu, dolayısıyla kamu görevlisinin kusurunun saptanmasının önemli olmadığı belirtilmektedir[190]. Hizmet kusuru kavramının kullanılması, kusurun anonimliğine atıf, dolayısıyla da bunu kişisel kusurdan ayırma amacından kaynaklanabilir. Ancak unutmamak gerekir ki, idarenin sorumluluğuna yol açan idari eylem ve işlemler de idarenin görevlileri tarafından yerine getirilmektedir.[191]

2.4. Burada ayrıca idarenin kusur sorumluluğuna hükmedilebilmesi için *ağır kusur* şartının arandığı durumlar ve buna ilişkin eleştirilere de yer vermek gerekmektedir. Gerçekten özellikle geçmiş tarihli kararlarına bakıldığında Fransız

---

GÜNDAY, İdare Hukuku, İmaj Yayınevi, Güncellenmiş 10. Baskı, Ankara 2011, s. 369-383; Kemal GÖZLER, İdare Hukuku Cilt II, Ekin, Güncelleştirilmiş 2. Baskı, Bursa Ekim 2009, s. 1057- 1329; Ender Ethem ATAY, İdare Hukuku, Turhan Kitabevi, Güncelleştirilmiş 2. Baskı, Ankara 2009, s. 677-740.

189 GÖZLER, 2009, s. 1057.

190 GÜNDAY, 2011, s. 368-374.

191 "Hizmet kusurundan kastedilen şey, "kamu hizmetinin ifasında işlenilen kusur"dan başka bir şey değildir. Hizmet kusuru kavramını başka bir anlamda kullanmamak gerekir. Çünkü "kusur" denen şey, "hizmet" tarafından değil, bu hizmette kullanılan kişiler tarafından işlenebilir. Bu nedenle "hizmet kusuru" diye bir şey olamaz. Hizmetin ifasında kamu görevlilerinin işlediği kusurlar vardır. Bu kamu görevlilerinin belirli olup olmaması önemli değildir. Kanımızca da kusur bir insan fiilinin niteliğidir. Bir tüzel kişinin veya daha da soyut bir şekilde "hizmet"in kusuru olamaz. O nedenle hizmet kusurunun bir kamu hizmetinin kuruluş ve işleyişinde bozukluk olarak tanımlanması yerinde değildir." GÖZLER, 2009, s. 1059-1060.

Danıştayı'nın idarenin belirli faaliyetleri için kusur sorumluluğuna hükmederken ağır kusur şartını aradığı görülmektedir. Danıştay'ın da bazı kararlarında[192] idarenin sorumluluğu için kusurun belli bir ağırlıkta olması şartını aradığını, ancak daha yeni tarihli kararlarında bu koşula daha nadir yer verdiğini belirtmek gerekmektedir. Günday'ın da haklı olarak belirttiği gibi, "günümüzde idarenin kusursuz dahi olsa sorumlu olabileceği kabul edildiğine göre, sorumluluk nedeni olarak hizmet kusurunun ağır olması koşulunu aramak doğru değildir"[193]. İdarenin tazmin yükümlülüğünü sınırlandırmak amacıyla kullanılan ağır kusur kavramına günümüzde istisnai durumlarda başvurulduğunu; kusurun ağırlığının tazminat miktarının tespitinde dikkate alınacak bir unsur olarak düşünülmesi gerektiğini[194] ifade etmek daha isabetli olabilir.

Kusursuz sorumluluk yönünden

2.5. İdarenin herhangi bir kusuru bulunmasa dahi zararın ortaya çıktığı, idari eylem veya işlem ile zarar arasında nedensellik bağının yeterli bulunduğu durumlarda idarenin kusursuz sorumluluğundan söz edilmektedir. İdarenin kusursuz sorumluluğu (Fr. responsabilité sans faute), iki ilkeye dayanmaktadır: tehlike (risk) veya hasar ilkesi, kamu külfetleri karşısında eşitlik (fedakarlığın denkleştirilmesi) ilkesi. Özel hukuk-

---

192 2000'li yıllardan sonra ağır hizmet kusuru şartının arandığı Danıştay kararları belli başlı konularda toplanmaktadır. Bunlardan ilki şüphesiz, yargı kararlarını uygulamayan idarenin sorumluluğudur. Örneğin, Danıştay 2. D., 13.07.2007, E. 2007/1297- K. 2007/3247, http://www.danistay.gov.tr, 15.02.2012. Diğer bir örnek ise, sağlık hizmetlerinin yürütülmesinden idarenin sorumluluğudur. Örneğin, Danıştay 10. D., 03.04.2001, E. 2000/227- K. 2001/1241, Danıştay 10. D., 24.09.2007, E. 2005/3719- K. 2007/4316, http://www.danistay.gov.tr, 15.02.2012. Ayrıca bünyesinde güçlük taşıyan faaliyetler yanında kolluk faaliyetlerine ilişkin idarenin sorumluluğuna hükmedilen birkaç kararda da ağır hizmet kusuru şartının arandığı görülmektedir. Ancak bu yargısal içtihatlarda bir süreklilik bulunmamaktadır. Hatta kadro dışında çalıştırılma sonucu meydana gelen ölüm (Danıştay 5. D., 16.09.2005, E. 2001/2534- K. 2005/3655,http://www.danistay.gov.tr, 15.02.2012), mahkeme kararı olmaksızın bir siyasi partinin telefon kayıtlarının dinlenilmesi (Danıştay 10. D., 21.01.2004, E. 2002/6052- K. 2004/472, http://www.danistay.gov.tr, 15.02.2012) gibi çeşitli konulardaki kararlarında da Danıştay ağır hizmet kusurunun varlığına işaret etmektedir.

193 GÜNDAY, 2011, s. 374.

194 Şeref GÖZÜBÜYÜK- Turgut TAN, İdare Hukuku Cilt II, İdari Yargılama Hukuku, Turhan Kitabevi, Güncelleştirilmiş 7. Bası, Ankara, 2014, s.653- 655.

tan idare hukukuna geçen tehlike ilkesi, idarenin kusur şartı aranmaksızın bünyesinde tehlike taşıyan faaliyetleri[195] dolayısıyla ortaya çıkan zararların tazmini esasına dayandırılmaktadır. Kamu külfetleri karşısında eşitlik ilkesi ise, idarenin kamu hizmetleri dolayısıyla, herhangi bir kusuru olmadan, ya da bünyesinde bir tehlike taşımadan, kimilerinin zarara uğramasına neden olması halinde söz konusu olmaktadır. Bu şekilde ortaya çıkan zararın belli kişiler tarafından çekilmesi hakkaniyete de uygun düşmeyeceğinden bu ilke uyarınca zararın idare tarafından karşılanmasının kabul edildiği belirtilebilir[196].

Olay yönünden

2.6. Tüm bu açıklamalardan sonra 13.05.2014 tarihinde Manisa Soma'da meydana gelen ve 301 vatandaşın ölümüyle sonuçlanan maden ocağı faciasında idarenin sorumluluğu meselesi üzerinde durulmalıdır. Bugüne kadar yapılan tartışmalar ve açıklamalar daha çok ilgililerin hukuki ve cezai sorumluluğu ekseninde yapılmıştır. Ancak maden arama ve işletme faaliyeti mevzuat gereği özel kişilere devredilebilirse de, bu devrin yine ilgili mevzuat gereği idarenin sorumluluğunu da doğuracağı belirtilebilir.

2.7. Maden arama ve işletme faaliyetleri dolayısıyla idarenin sorumluluğu herşeyden önce 1982 Anayasası'nın 168 inci madde hükmünden dayanağını almaktadır. Buna göre, madenlerin de içinde bulunduğu tabii servet ve kaynaklar Devletin hüküm ve tasarrufu altında olup, bunların arama ve işletilmesinin devri halinde de Devlet tarafından yapılacak gözetim ve denetim devam edecektir. Nitekim Anayasa'nın 168 inci madde hükmünden dayanağını alan Maden Kanunu da bu çerçevede denetimin Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı tarafından yapılacağına 11 inci madde hükmünde[197] yer vermektedir.

---

[195] GÖZÜBÜYÜK-TAN, İdare Hukuku Cilt II , 2012, s. 666- 671; GÜNDAY, 2011, s. 379 vd.

[196] GÜNDAY, 2011, s. 382.

[197] MADEN KANUNU Faaliyetlerin denetimi Madde 11 – Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı, maden hakları ile ilgili bütün faaliyetlerin yürütülmesini ve vecibelerin yerine getirilmesini kontrol ve denetimini yapmak ve yönlendirmek için teknik ve mali konuları yerinde incelemek maksa-

2.8. Yukarıda yer verilen düzenlemelere ek olarak, idarenin sorumluluğuna işaret edebileceğimiz hükümler özellikle konuyla ilgili yönetmeliklerde yer almaktadır. Bu yönetmeliklerden kanaatimizce en önemlileri arasında, Maden Kanunu Uygulama Yönetmeliği, Türkiye Kömür İşletmeleri Kurumu Genel Müdürlüğü 4734 Sayılı Kamu İhale Kanununun 3/G Maddesi Uyarınca Yapılacak Mal ve Hizmet Alımlarında Uygulanacak Esas ve Usuller Hakkında Yönetmelik ile Madencilik Faaliyetleri İzin Yönetmeliğinde Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik sayılabilir. Bu yönetmeliklerin ortak özelliği her birinde idarenin sorumluluğunun da bulunduğuna dair madde hükümlerinin[198] yer almasıdır.

---

dıyla ihtisaslaşmış diğer Devlet kuruluşlarından da yararlanarak inceleme raporu hazırlatır.
Birinci fıkraya göre yapılan inceleme sonunda gerçek dışı ve/veya yanıltıcı beyanda bulundukları tespit edilenler hakkında 10 uncu madde hükümleri uygulanır.
İnceleme yapacakların nitelikleri, incelemenin nasıl yapılacağı ve raporların tanzimi ile diğer hususlar yönetmelikte belirtilir.

198 MADENCİLİK FAALİYETLERİ İZİN YÖNETMELİĞİNDE DEĞİŞİKLİK YAPILMASINA DAİR YÖNETMELİK Madde 30- Aynı Yönetmeliğin Ondördüncü Bölümünün başlığı "Madencilik Faaliyetlerinde İşyeri Açma ve Çalışma Ruhsatı" olarak, 77 nci maddesi ise başlığı ile birlikte aşağıdaki şekilde değiştirilmiştir.
"Madencilik faaliyetlerinin yapıldığı yerlerde aranacak genel şartlar
Madde 77- Bu Yönetmeliğin eki (Ek-1) sayılı Listede yer alan madencilik faaliyetleri için işyeri açma ve çalışma ruhsatı verilen maden üretim faaliyetleri ve/veya bu faaliyetlere dayalı olarak üretim yapılan tesislerin bulunduğu yerler aşağıda belirtilen kriterlere uymak zorundadır:
a) Çevre kirliliğine neden olmamak ve insan sağlığına zarar vermemek için ilgili mevzuatta öngörülen hükümlere uymak,
b) İş sağlığı ve güvenliği ile ilgili olarak mevzuatta öngörülen tedbirleri almak,
c) Karayolu kenarındaki madencilik faaliyetlerinin yapıldığı yerler için karayolu trafik güvenliğini sağlamak,
ç) Madencilik faaliyetleri sırasında patlayıcı madde kullanılan yerlerde 27/11/1973 tarihli ve 7/7551 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile yürürlüğe konulan Parlayıcı, Patlayıcı, Tehlikeli ve Zararlı Maddelerle Çalışılan İşyerlerinde ve İşlerde Alınacak Tedbirler Hakkında Tüzük ve 14/8/1987 tarihli ve 87/12028 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile yürürlüğe konulan Tekel Dışı Bırakılan Patlayıcı Maddelerle Av Malzemesi ve Benzerlerinin Üretimi, İthali, Taşınması, Saklanması, Depolanması, Satışı, Kullanılması, Yok Edilmesi, Denetlenmesi Usul ve Esaslarına İlişkin Tüzük hükümlerine uygun tedbirleri almak.
Yetkili idareler, işyeri açma ve çalışma ruhsatının verilmesinden sonra yapacakları denetimlerde bu hususların yerine getirilip getirilmediğini kontrol eder."
Denetim Madde 82/F- Gayrisıhhî müesseseler kapsamındaki maden üretim faaliyetleri ve/veya bu faaliyetlere dayalı olarak üretim yapılan

tesisleri, çevre ve toplum sağlığı açısından yetkili idareler tarafından denetlenir. Yapılacak denetim sonucunda toplum ve çevre sağlığı açısından uygun çalışılmadığının tespiti halinde yapılacak işlemler Genel Müdürlüğe (Maden İşleri Genel Müdürlüğü) bildirilir. Toplum ve çevre sağlığına aykırı olduğu tespit edilen madencilik faaliyetleri gerekli önlemler alınıncaya kadar durdurulur.

MADEN KANUNU UYGULAMA YÖNETMELİĞİ İnceleme ve denetim Madde 64 – Maden Kanunu gereği ruhsat veya sertifika sahibince düzenlenmiş mali ve teknik belgelerin, ruhsat veya sertifika alanındaki madencilik faaliyetlerinin, ihbar ve şikayetlerin inceleme ve denetimi Genel Müdürlük tarafından görevlendirilen elemanlarca yerinde yapılır.

Genel Müdürlük, diğer kamu kurum ve kuruluşları ile üniversitelerden inceleme ve denetimin gerektirdiği mesleki tecrübeye sahip olan elemanları da görevlendirebilir.

Yapılacak inceleme ve denetimlerde oluşturulacak heyet; maden mühendisi, jeoloji mühendisi ile yapılacak inceleme ve denetimlerin özelliğine göre jeofizik mühendisi, haritacı, mali uzman, hukukçu veya diğer meslek mensuplarından en az üç kişiden oluşur.

İnceleme ve denetimlerde, sahanın teknik nezaretçisi ve/veya ruhsat sahibinin kendisi ya da vekalet ile görevlendirdiği bir kişinin hazır bulundurulması zorunludur. İnceleme ve denetimlerde ruhsat sahibi Genel Müdürlüğe verdiği teknik ve mali belgelerin hazırlanmasına esas olan bütün belgelerin asıllarını, yapılmış hesapları talep halinde heyet üyelerine göstermek zorundadır.

Madencilik faaliyetleri ile ilgili olarak yapılan ihbar ve şikayetlerin değerlendirilebilmesi için, dilekçe ekinde şikayetçinin nüfus cüzdanı suretinin konulması gereklidir.

İnceleme ve denetimin yapılması Madde 65 – İnceleme ve denetim sırasında teknik ve mali belgeler ile bu belgelerin hazırlanmasına esas teşkil eden işletme projesinin uygulanması ile ilgili hususlar, üretim yöntemi, üretim miktarı, üretilen cevherin kullanım alanı, sevk fişleri, faturalar, satış belgeleri ve benzeri ile Kanun ve mevzuat gereği diğer belgeler incelenir.

İnceleme ve denetim sonunda düzenlenen ve mevcut durumu belirten tutanak iki nüsha hazırlanarak heyet üyeleri, ruhsat sahibi veya vekili veya sahanın teknik nezaretçisi tarafından imzalanır. Ruhsat sahibi, vekili veya teknik nezaretçi, tutanakta katılmadığı hususlara şerh düşebilir. Ancak imzadan imtina edilmesi halinde bu durum tutanakta belirtilir. Tutanağın bir nüshası ilgiliye verilir. Bu tutanakta belirtilen hususlar ruhsat sahibine tebliğ edilmiş sayılır. Ruhsat sahasında yapılan tetkiklere ait detay bilgileri içeren rapor hazırlanır. Ruhsat sahibinin talep etmesi durumunda bir örneği verilir.

Yapılan inceleme ve denetim sonucunda, ruhsat sahibinin Devlet hakkını eksik ödediği tespit edilirse, ödenmesi gereken Devlet hakkına ilave olarak bildirilmeyen miktar için hesaplanan Devlet hakkının on katı tutarında idari para cezası verilir.

TÜRKİYE KÖMÜR İŞLETMELERİ KURUMU GENEL MÜDÜRLÜĞÜ 4734 SAYILI KAMU İHALE KANUNUNUN 3/G MADDESİ UYARINCA YAPILACAK MAL VE HİZMET ALIMLARINDA UYGULANACAK ESAS VE USULLER HAKKINDA YÖNETMELİK Denetim, Muayene ve Kabul İşlemleri Madde 33 — Teslim edilen mal, hizmet, veya yapılan işin muayene ve kabul işlemleri, idarelerce kurulacak ikisi konunun uzmanı en az üç kişilik muayene ve kabul komisyonları tarafından yapılır. Mal veya yapılan iş yüklenici tarafından idareye teslim edilmedikçe muayene ve kabul işlemleri yapılamaz.

2.9. Mevzuatın genişliği ile kıyaslandığında oldukça genel olan yukarıdaki açıklamalarımız karşısında varabileceğimiz ilk sonuç, şüphesiz madencilik faaliyetlerinin denetiminde idarenin sorumluluğunun bulunduğudur. İdarenin madencilik faaliyetlerinin denetimini gereği gibi yapmadığı durumlarda kusur sorumluluğuna gidilebilir. Söz konusu kusur sorumluğu ise hizmetin kötü, geç veya hiç işlememesi şeklinde karşımıza çıkmaktadır. Ayrıca madencilik faaliyetinin bünyesinde taşıdığı risk (tehlike) dolayısıyla da ortaya çıkan zararlarda idarenin kusuru bulunamasa dahi hasar (risk) ilkesi gereği kusursuz sorumluluğundan bahsedilebilecektir. Soma maden faciasında sorumluğuna gidilebilecek idare ise şüphesiz ilk olarak Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı ile onun ilgili kuruluşu olan Türkiye Kömür İşletmeleri Kurumu (TKİ) Genel Müdürlüğü'dür.[199]

2.10. İdari sorumluluk devlet organları olarak ilgili bakanlıkları (Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı) kapsarken; somut olaya ilişkin olgular, yükümlülükler ve AİHM kararları, bizzat idarenin kendisinin yargılamada muhatap olabileceğini ortaya koymaktadır.

3. İŞVERENİN HUKUKİ SORUMLULUĞU YÖNÜNDEN

Zincirleme sorumluluk

3.1. Olay sırasında madende çalışan işçiler kayden Soma Kömür İşletmeleri AŞ işçisi olarak gözükmektedirler. Ancak maden ocağı işyerinin işletimine ilişkin sözleşme ilişkisi adı-

Ancak sözleşmesinde hüküm bulunması halinde; imalat veya üretim süreci gerektiren işler, muayene ve kabul komisyonlarının yetki ve sorumluluğunu kaldırmaması şartıyla, ihale dokümanında belirtilen kalite ve özelliklere göre yapılıp yapılmadığı hususunda, ilgili İdare tarafından belirli aşamalarda ve aralıklarla denetlenebilir.

199 Yrd. Doç. Dr. Elvin Evrim DALKILIÇ, TBB İnsan Hakları Merkezi Bilim Danışma Kurulu Üyesi, "Soma Maden Faciasının İdarenin Sorumluluğu Açısından Kısa Bir Değerlendirmesi (17.06.2014)" başlıklı değerlendirme notu.

na ne denirse densin ("taşeron sözleşmesi", "rödovans sözleşmesi" "hizmet alımı sözleşmesi") raporun ilgili bölümlerinde değinildiği üzere, sözleşmenin tarafları açısından zincirleme işveren sorumluluğunu gerektirmektedir. Sözkonusu zincirleme sorumluluk, sözleşmenin niteliğine ilişkin olarak yapılabilecek *alternatif yorumlara/ kabullere* göre de özünde değişmemektedir.

3.2. Taraflar arasındaki sözleşmeye konu iş özet olarak *"maden ocağından Soma Kömür İşletmeleri AŞ tarafından sözleşme ile belirlenen miktarlarda çıkartılacak kömürün tamamının, yine belirlenen fiyatlarla ocağın ruhsat ve altyapı sahibi olan TKİ'ne satılması işi"*dir. Sözleşme tipinin, yasaları zorlayan özelliğinden soyutlanması halinde dahi, sözleşme tarafları arasındaki ilişki, İş Kanunu m. 2/6 kapsamında *"asıl işveren- alt işveren ilişkisi"* olarak zincirleme sorumluluğu gerektirecektir.[200]

Nitekim taraflarınca da sözleşme, "hizmet alım sözleşmesi" olarak nitelenmektedir. Diğer yandan sözleşmeye göre (m. 11, 26) TKİ, sözleşme tarafı şirketin işçileri ve alt yüklenicileri üzerinde - işten çıkarma da dahil olmak – kapsamlı denetim yetkilerine sahiptir.

3.3. Öte yandan İş Kanunu (m. 2/7- son) "işletmenin ve işin gereği ile teknolojik nedenlerle uzmanlık gerektiren işler dışında asıl işin, bölünerek alt işverenlere verilemeyeceği" hükmünü taşımaktadır. Bu bağlamda *doğrudan imalat sayılan*[201] kömür üretim işinin, esas iş sahibi TKİ tarafından, uzmanlık gerektiren ya da yardımcı iş olarak, alt işverenlere verilmesine olanak bulunmamaktadır. "Hizmet alımı", "rödovans", "alım

---

[200] **İş Kanunu m. 2/6-** "… Bir işverenden, işyerinde yürüttüğü mal veya hizmet üretimine ilişkin yardımcı işlerinde veya asıl işin bir bölümünde işletmenin ve işin gereği ile teknolojik nedenlerle uzmanlık gerektiren işlerde iş alan ve bu iş için görevlendirdiği işçilerini sadece bu işyerinde aldığı işte çalıştıran diğer işveren ile iş aldığı işveren arasında kurulan ilişkiye asıl işveren-alt işveren ilişkisi denir. Bu ilişkide asıl işveren, alt işverenin işçilerine karşı o işyeri ile ilgili olarak bu Kanundan, iş sözleşmesinden veya alt işverenin taraf olduğu toplu iş sözleşmesinden doğan yükümlülüklerinden alt işveren ile birlikte sorumludur…"

[201] Sayıştay Raporunda da değerlendirme bu yönde olup, konu Kamu İhale Kanunu düzenlemelerine uygun bulunmamaktadır.

garantili rödovans" gibi çeşitli adlar verilen bu sözleşme tipi, aynı zamanda Maden Kanunu m. 4, 5 düzenlemelerindeki özelleştirmeye ilişkin sınırlamaların aşılması amacıyla çeşitli zorlamalarla araçsallaştırılmıştır.

Bu bağlamda TKİ, hem sözleşmenin özelleştirmeye/ taşeronlaştırmaya yönelen gizli/ örtülü amacı yönünden muvazaalı özelliği yönünden[202], hem de sözleşmeyi oluşturan gerçek irade açısından asıl işveren olarak zincirleme sorumluluğa sahip olabilecektir.

Kusur sorumluluğu yönünden

3.4. TBK m. 417 düzenlemesine göre işveren; iş sağlığı ve güvenliğine ilişkin olarak kanun ve sözleşme hükümlerine aykırı kusurlu davranışlarından ötürü, işçinin ölümü, vücut bütünlüğünün zedelenmesi veya kişilik haklarının ihlali konusundaki zararlardan sorumludur. Somut olay açısından olguların değerlendirmesi sonucunda belirlenecek kusur unsuruna bağlı olarak, asıl ve alt işverenlerin zincirleme olarak sorumluluğuna gidilebilecektir.

Kusursuz sorumluluk yönünden

3.5. Olayın meydana geldiği yeraltı kömür madeni işletmesi tehlikeli işler kapsamında bir işyeridir. Bu nedenle TBK m. 71 ile düzenlenen kusursuz sorumluluk ilkeleri uyarınca işletme sahibi olarak TKİ, işleten olarak Soma Kömür İşletmeleri AŞ zincirleme olarak doğan zarardan sorumlu olacaklardır.

Güven sorumluluğu yönünden

3.6. Somut olayda Soma Holding AŞ, Türk Ticaret Kanunu m. 209 ile düzenlenen "güven sorumluluğu" kapsamında diğer davalılarla beraber zincirleme olarak sorumlu olabilecektir.

---

[202] Türk Borçlar Kanunu m. 19: "…Bir sözleşmenin türünün ve içeriğinin belirlenmesinde ve yorumlanmasında, tarafların yanlışlıkla veya gerçek amaçlarını gizlemek için kullandıkları sözcüklere bakılmaksızın, gerçek ve ortak iradeleri esas alınır…"

4. ÖRNEK YÜKSEK YARGI KARARLARI

4.1. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM) Kararları

Kamuoyunda "Ümraniye Çöplüğü Patlaması" olarak bilinen olayla ilgili olarak, AİHM tarafından 30.11.2004 tarihinde verilmiş olan ***Öneryıldız- Türkiye***[203] kararı, haklar ve sorumluluklar bağlamında "Soma Maden Faciası" ile önemli benzerlikler göstermektedir. Karar, konuyla ilgilenenler için, içeriğinde yer alan ilkeler ve yorumlar açısından önemli bir kaynak niteliğindedir. Bundan ötürü karara özet olarak aşağıda değiniyoruz:

Yargılamaya konu olayda; 28.04.1993 tarihinde Ümraniye çöplüğündeki patlamanın yarattığı toprak kayması sonucunda, çevredeki gecekondu sahiplerinden Maşallah Öneryıldız'ın evi yıkılmış, ailesinden dokuz kişi yaşamını yitirmiştir.

AİHM kararından yereldeki ceza yargılaması sonucunda büyükşehir ve ilçe belediye başkanları hakkında *"görevi ihmal (TCK m. 230)"* suçlamasından verilen cezanın (üç ay hapis) paraya çevrilerek ertelenmiş oluğu; idare mahkemesindeki yargılama sonucunda - o tarihte 2,077 Euro karşılığı - manevi tazminata karar verildiği anlaşılmaktadır.

AİHM, olay mağduru ailenin yapmış olduğu başvurunun ardından verdiği kararda *yaşama hakkının korunması* bağlamında idari yükümlülüklerin altını çizmektedir:

> "…birçok farklı Türk makamının, Ümraniye belediye çöplüğünün yakınlarında yaşayan birçok insan için gerçek ve açık bir risk bulunduğunu bildiği ya da bilmesi gerektiği… Dolayısıyla, özellikle de sözkonusu riski oluşturan çöplük kendileri tarafından açıldığı ve kullanımına izin verildiği göz önüne alındığında, AİHS m. 2 uyarınca bu makamların bölgedeki bireyleri korumaya yönelik gerekli ve yeterli koruyucu işletim önlemlerini almalarını gerektiren pozitif yükümlülükleri olduğu…"

[203] AİHM Büyük Daire Kararı, Öneryıldız- Türkiye (30.11.2004 T, Başvuru No: 48939/99, Karar Sıra No: 4806)

Ayrıca Mahkeme, yerel yargıdaki suç nitelemesini; ***i)*** *fiilin insan yaşamını tehlikeye sokması göz önüne alındığında nitelemenin "görevi ihmal" ile sınırlandırılması,* ***ii)*** *bunun sonucunda da asgari hadden verilen cezanın, para cezasına çevrilip ertelenmesiyle fiilen çekilmemiş olması* nedenlerinden ötürü ***"caydırıcılık"*** açısından değerlendirmektedir:

> "Diğer taraftan, ulusal mahkemeler hiçbir şekilde hayatı tehlikeye atan suçlan cezasız bırakmamalıdır. Halkın güvenliğini ve hukukun üstünlüğüne uyumu sağlamak, yasadışı fiillere hoşgörü ya da katılımı engellemek için bu şarttır. Dolayısıyla AİHM'nin görevi, kullanılan yargı sisteminin caydırıcı etkisinin ve yaşama hakkı ihlallerinin önlenmesinde bu sistemin oynaması gereken rolün zayıflatılmaması için, mahkemelerin karara varırken 2. madde ile öngörülen dikkatli inceleme şartını yerine getirip getirmediğini ve ne kadar getirdiğini belirlemekten ibarettir."

Kararda, "*… yaşama hakkına saygı duyulmasını garanti eden iç hukuk hükümlerinin, özellikle de Ceza Kanunu'nun caydırıcı işlevinin etkin bir şekilde uygulanmasını sağladığını söylemenin mümkün olmadığı"* belirtilmekte;

> "Kısacası, sözkonusu davada, tehlikeli bir eylemin yürütülmesinden kaynaklanan ölümcül kazayla bağlantılı olarak, yaşama hakkının "kanunla" yeterince güvenceye alınamaması ve gelecekte insan hayatını tehlikeye atan benzeri davranışların caydırılmaması nedeniyle AİHS'nin 2. maddesinin usuli yönden de ihlal edildiği kararı alınmalıdır" denilmektedir.

AİHM sonuç olarak; ***i)*** *yaşama hakkının, gerekli tedbirlerin alınarak korunmaması nedeniyle esası yönünden; kanun tarafından yeterince korunamaması nedeniyle usulü yönden AİHS m. 2'nin ihlal edildiğine;* ***ii)*** *mülkiyet hakkı yönünden l no'lu Protokol'ün l. maddesinin ihlal edildiğine;* ***iii)*** *her iki hakka ilişkin olarak etkili başvuru hakkı yönünden AİHS m. 13'ün ihlal edildiğine* karar vermiştir.

AİHM 30.11.2004 tarihli kararında, ayrıca sözkonusu ihlaller nedeniyle başvurana 21,000 Euro maddi tazminat; başvuran ve hayatta kalan reşit çocuklarının (3) her birine 33,750 Euro olmak üzere toplam 135,000 Euro manevi tazminat ödenmesine ve yargılama giderlerine de karar vermiştir.

Konuyla ilgili devletin pozitif sorumluluğuna işaret eden bir başka önemli karar AİHM kararı 20 Mart 2008 tarihinde yayınlanmış olan ***Budayeva ve diğerleri / Rusya***[204] kararıdır:

Başvurucular Rusya Federasyonu'na bağlı Kuzey Kafkasya'da bulunan Kabardey-Balkar Cumhuriyeti sınırları içinde kalan 25.000 nüfuslu Tyrnauz kasabasında yaşamaktadırlar. Bölgede, on yıllardır devam eden çamur ve toprak kayma sorununu önlemek amacıyla 1960 yıllarında yapılan barajın 1999 yılında meydana gelen çamur ve toprak kaymasında büyük hasar görmüş olmasına ve konuyla ilgili resmi uyarı ve ikaz yazıları kurumlar arasında paylaşılmış olmasına rağmen, barajın tamirine ve erken uyarı sistemlerinin kurulmasına yönelik gereken tedbirler alınmadığı gibi muhtemel bir toprak kayması sırasında barajın görevini yapamayacağı hususunda halka bilgi verilmemiştir. 18-25 Temmuz 2000 tarihinde meydana gelen toprak ve çamur kayması sonucunda baraj yıkılmış ve başvurucuların yaşamakta olduğu Tyrnauz kasabası çamur tabakasıyla kaplanmıştır. 18 Temmuz 2000 tarihindeki ilk çamur ve toprak kayması sonrası, söz konusu afetin çok etkili olmaması nedeniyle halk 19 Temmuz 2000 tarihinde evlerine geri dönmüştür. Resmi makamlar tehlikenin devam ettiği hususunda halkı bilgilendirmemiş ve dolayısıyla 25 Temmuz 2000 tarihinde meydana gelen ve resmi rakamlara göre 8 gayri resmi rakamlara göre 30'a yakın kimsenin ölümlüyle sonuçlanan bir facia yaşanmıştır.

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, *tehlikenin mevcut olduğuna dair gereken bilimsel verilerin mevcut olmasına rağmen, resmi*

[204] Budayeva ve diğerleri / Rusya (20.03.2008 T, Başvuru No:15339/02, 21166/02, 20058/02, 11673/02 ve 15343/02)

makamların hiçbir önleyici ve uyarıcı faaliyet yürütmediğini, tehlikenin varlığı hususunda halkı bilgilendirmediğini belirterek devletin Sözleşme'nin 2. maddesi kapsamında pozitif sorumluluğuna aykırı davrandığını belirtmiştir. Mahkeme'nin konuyla ilgili genel değerlendirmesinin ilgili kısmı şöyledir:

> "129. Bu pozitif yükümlülük her şeyin ötesinde Devlet üzerinde, yaşam hakkına yönelik tehditlere karşı etkin bir caydırıcı olarak yasal ve idari bir çerçevenin hayata geçirilmesi yükümlülüğü yaratır (bkz diğerleri arasında, Osman / Birleşik Krallık 28 Ekim 1998 tarihli karar, *Reports* 1998-VIII, s. 3159, para.115; *Paul ve Audrey Edwards*, yukarıda atıfta bulunulan, para. 54; *İlhan / Türkiye* [BD], no. 22277/93, para. 91, ECHR 2000-VII; *Kılıç / Türkiye*, no. 22492/93, para.62, ECHR 2000-III; ve *Mahmut Kaya / Türkiye*, no. 22535/93, para 85, ECHR 2000-III).
>
> 130. Bu yükümlülük, kamusal olsun veya olmasın yaşama yönelik risk ihtiva eden her türlü eyleme uygulanabilir olarak anlaşılmak zorundadır (bkz. Öneryıldız / Türkiye [BD], no. 48939/99, § 71, ECHR 2004-XII). Bu yükümlülük özellikle endüstriyel risk veya Öneryıldız davasında olduğu gibi çöp toplama yerlerinin faaliyeti gibi "tehlikeli faaliyetler" açısından da geçerlidir (age, para.71 ve 90)."

Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi, ***Koldayenko ve diğerleri / Rusya***[205] kararında devletin malumu olduğu kronik su baskınlarına karşı başvurucuların yaşam haklarını koruyamadığı gerekçesiyle pozitif yükümlülüğün ihlal edildiğini belirterek AİHS'nin 2.maddesinin ihlal edildiğine hükmetmiştir.

İdare malumu olduğu bir takım eksikliklere rağmen madenin kurallara aykırı çalıştırılmasına göz yummuş ve bu tutumuyla işçilerin ölüm ve yaralanmasında esas pay sahibi

[205] Koldayenko ve diğerleri / Rusya, 28.02.2012 T, Başvuru No: 17423/05, 20534/05, 20678/05, 23263/05, 24283/05 and 35673/05)

olmuştur. Yukarıda kısaca atıfta bulunulan AİHM kararları Soma madeni faciasında hayatını kaybeden ve yaralananlar açısından idarenin 1. derece sorumlu olduğunu açık bir şekilde ortaya koymaktadır.[206]

4.2. Yargıtay Kararı

10.12.2009 tarihinde, Bursa ili M. Kemalpaşa ilçesinde bulunan bir yeraltı kömür ocağında meydana gelen "grizu patlaması" olayında, 19 maden çalışanı yaşamını kaybetmiştir. Taksirle öldürme fiilinden yargılanan sanıkların (7) yargılamasının temyiz incelemesinde, Yargıtay 12. CD tarafından verilen karar *özellikle işletme sorumluları hakkında suç nitelemesinin (olası kasıtla adam öldürme) dayandığı olgular yönünden* Soma faciası ile önemli benzerlikler göstermektedir.[207] (Ancak Soma olayında ortaya çıkan sorumluluklar kişiler ve kurumlar yönünden olduğu gibi olgular yönünden de çok boyutlu bir özellik göstermektedir.)

Yerel yargılama sonucunda (7) sanıktan 1 sanık beraat etmiş, 6 sanık "taksirle birden fazla kişinin ölümüne neden olmak (TCK m. 85/ 2)" suçundan cezalandırılmıştır. Temyiz incelemesinde *işletmeye ilişkin* olarak yapılan tespitler, çok büyük ölçüde Soma işletmesinde beliren olgularla örtüşmekte olup, fikir vermesi açısından kısaca şöyle özetlenebilir:

> ***i)*** *Metan gazı sorununun kayda dahi alınmayıp, gözardı edilmesi;* ***ii)*** *Gaz ölçümünü için erken uyarı sisteminin kurulmaması, yeterli sayıda gaz ölçüm cihazı bulundurulmaması ve hatta "vakvak" tabir edilen basit ve ucuz olan uyarı aletlerinden dahi temin edilmemesi;* ***iii)*** *İşletmede havalandırma bakımından kör ve acil durumda kaçış imkanı bulunmayan ayak (küldesak) çalıştırılması;* ***iv)*** *Üretim mahalline yeterli havalandırma sisteminin kurulmayıp, grizu birikimine neden*

---

[206] Av. Serkan Cengiz, TBB İnsan Hakları Merkezi Yürütme Kurulu Üyesi

[207] Yargıtay 12. Ceza Dairesi 14.11.2013 T. 2012/21104 E. 2013/25712 K. sayılı kararı. (Bursa 3. Ağır Ceza Mahkemesi 22.12.2011 T. 2010/113 E. 2011/592 K. sayılı kararının temyizen incelenmesi sonucunda verilmiştir.

*olunması; **v)** Ocak içindeki kirli ve temiz havanın karışmasının ve ısının yükselmesinin göz ardı edilmesi; **vi)** 10-15 cm çapında plastik hava borularıyla havalandırma yapılması; **vii)** Kayıt sisteminin denetime engel olması; **iix)** Tesisat ve ekipmanların antigrizulu özellikte olmaması; **ix)** İşçilere işe başlarken ve devamında iş sağlığı ve güvenliği eğitimi verilmemesi vd …*

Yargıtay böyle bir olayda, öngörülmekle birlikte gerçekleşmeyeceği düşünülen ve istenmeyen bir neticeden bahsedilmeyeceği, defalarca yapılan tespitler ve uyarılara rağmen hatalı, eksik ve tehlikeli çalışma yöntemini sürdüren sanıkların kusurluluk düzeyinin taksir düzeyini aştığı, bu şekildeki çalışma ile grizu patlaması olabileceğini öngörmelerine rağmen, patlamayı gerçek anlamda engelleyici nitelikte bir çalışma yapmadıkları, aksine mevcut tehlikeli durumu gizlemek suretiyle, "olursa olsun" düşüncesi ile hatalı ve hileli faaliyetlerine devam ettikleri; bu nedenle gerçekleşen bu neticeden olası kast hükümleri uyarınca sorumlu tutulmaları gerektiği düşüncesindedir.

5. "BİLİRKİŞİ HEYETİ RAPORU (EYLÜL/ 2014)"[208] YÖNÜNDEN

5.1. Rapor anlatımından, olayın ardından Soma C. Başsavcılığı tarafından görevlendirilen Bilirkişi Heyeti'nin rapor yazımı sürecinde (16.07.2014 itibariyle) kazanın başlangıç bölgesi olarak tahmin edilen ve halen yanmakta olduğu bildirilen bölgeye olanaksızlıklar nedeni ile ulaşamadıkları anlaşılmaktadır.

Aşamaya kadar özetle; ***i)** 14.05.2014 tarihli ilk gidişte süren kurtarma çalışmaları nedeniyle Savcılığın istemi üzerine olay yerinden ayrılınmış; **ii)** 16.05.2014 tarihli ikinci gidişte kurtarma çalışmalarını sürdüren ocak yetkililerinden ve tahlisiye ekiplerinden bil-*

[208] "SOMA KÖMÜRLERİ A.Ş. TARAFINDAN İŞİLETİLEN MANİSA İLİ, SOMA İLÇESİ, EYNEZ KÖYÜNDEKİ KÖMÜR MADENİNDE 13.05.2014 TARİHİNDE MEYDANA GELEN MADEN KAZASI İLE İLGİLİ BİLİRKİŞİ RAPORU (EYLÜL 2014)", Maden Bilirkişisi Prof. Dr. Ercüment Yalçın, Elektrik Bilirkişisi Prof. Dr. Eyüp Akpınar, Maden Bilirkişisi Prof. Dr. Ahmet Hakan Onur, A Sınıfı İş Güvenliği Uzmanı Alpaslan Ertürk tarafından hazırlanmıştır.

giler alınmış, gaz ölçüm kayıtlarının tutulduğu bilgisayar verilerine ulaşılmış, kroki ve haritalar elde edilmiş, olay yeri olan C. Savcıları ve kurtarma çalışmalarına katılan bir Maden Mühendisi eşliğinde girerek ilk incelemelerini gerçekleştirmiş ve bilahare "Ön Rapor" hazırlanmış; ***iii)*** *03.06.2014 tarihinde engel durum nedeniyle ve ifadelerin, ilgili kayıtların incelenerek görüş oluşturulabilmesi amacıyla C. Savcılığından ek süre istenmiş;* ***iv)*** *23.06.2014 tarihinde ölçüm sonuçlarını paylaşmak, kapalı ocağın açılması için eylem planı oluşturmak için yetkililerle toplantı yapılmış ve aynı gün arazi keşfi yapılarak yeraltı üretiminden kaynaklanan yeryüzü çökme ve kayma bölgeleri incelenmiş, fotoğraflanmış ve koordinatları tespit edilmiş;* ***v)*** *16.07.2014 tarihinde kapalı barajların yıkılması ile içeri giren ilk tahlisiye ekiplerinden gaz ölçümleri ve devam eden yangın konusunda bilgi alınmış, yanmakta olan olay başlangıç yeri bölgesinde yüksek CO değerleri ve kesif duman sonucu daha fazla ilerlemenin mümkün olmaması nedeniyle gerekli numune ve örnekler alınarak keşif sonlandırılmıştır. Bilirkişi heyeti elde edilen veriler ve keşif çalışmalarından elde edilen bulgular sonucunda (7) bölümden meydana gelen raporu hazırlamıştır.*[209]

5.2. Bilirkişi Heyeti Raporu'nun olayın nedenlerine ve kusura ilişkin sonuç değerlendirmeleri raporumuzun ilgili bölümlerinde aktarılmıştır. Bilirkişi Heyeti Raporu "olayın başlangıç nedenleri" konusunda önceki Raporumuzda aktarılan görüş ve değerlendirmeleri çok büyük ölçüde doğrulamaktadır. Yargılama sürecinde değerlendirmeler ışığında, olay nedenlerinin Raporumuzda değindiğimiz farklı ayrıntılarına inmek mümkün olabilecektir.

5.3. Ancak bu aşamada altının kalın çizgi ile çizilmesi gereken konu en temel neden/ nedenlerden olarak ortaya çıkan "üretim zorlaması" olgusudur. Raporumuzun ilgili bölümlerinde değindiğimiz bu olgu, Bilirkişi Raporu'ndan yansıdığı

[209] İlgili Rapor şu bölümlerden oluşmaktadır: 1) Giriş, 2) Havalandırma ile ilgili değerlendirmeler, 3) Sensör ölçümleri ile ilgili değerlendirmeler, 4) Keşifler ile ilgili değerlendirmeler, 5) Elektrik dağıtım hatları ve trafolar ile ilgili değerlendirmeler, 6) İş sağlığı ve güvenliği, maden mevzuatı, ihale mevzuatı hak edişler ile ilgili hukuki değerlendirmeler, 7) Sonuçlar.

gibi salt "İşveren ve TKİ" tarafından sürdürülen düşük maliyet/ yüksek kâr kaynaklı olmayıp, "üretim zorlaması", benimsenen kömür madeni politikasının türevi bir sonuçtur.

Yine **Raporda** taşeronlaşma konusunda yapılan değerlendirme şöyledir: *"TKİ tarafından, önce Park Enerji A.Ş'ne daha sonra Soma Kömür İşletmeleri A.Ş'ne "Hizmet Alım Sözleşmesi ile Verilen İhale Konusu 15.000.000 Ton Kömür Üretim İşi" 4857 S. İş Kanunu hükümleri açısından muvazaalı (hileli) olarak görülmektedir. Konuya ilişkin olarak hem Sayıştay KİT raporlarında, hem de TKİ tarafından yayımlanmış olan 2013 yılı Faaliyet Raporunda bu duruma dikkat çekilmiştir."*[210] Sorun somut olayda, - bağlanacak hukuki sonuçlar açısından önemi olmakla birlikte - yalnızca üst/ alt işveren kavramları ile tanımlanabilecek bir "taşeronluk" ya da "muvazaa" ilişkisinden de ibaret değildir. "Rödovans" adı altında yürütülmekte olan kömür madenlerinin fiili özelleştirmesi ve sonuçları irdelenmeden olayın temel nedenlerinin ve sorumluluklarının doğru değerlendirilmesine olanak yoktur.

Bu nedenle somut olayda sorumlulukların (özellikle ceza sorumluluğunun), alt/ üst işveren ilişkilerinin geçerli olduğu sıradan bir iş kazası kapsamında değerlendirilebilmesine olanak yoktur.

5.4. Buna karşın sözkonusu Rapordaki - olayın sorumluluklarına ilişkin - çerçevenin dayalı oldukları nedenlere göre, Ön Rapor'daki çerçeveden *(teknik nezaretçi, işletme müdürü, saha sahibi, iş güvenliği başmühendisi, şirketin başkanı ile vardiya amirleri)* daha geniş olduğu görülmektedir:

5.4.1. Kurumsal sorumluluk kapsamında ***Maden İşleri Genel Müdürlüğü (MİGEM) Genel Müdürü***'ne - bir nedene dayalı olarak - *"mevcut ocak havalandırma planının kabulü ve üretime izin verilmesi"* nedeniyle asli kusur izafe edilmektedir. Yine 2010 yılından olay tarihine kadar işletme projelerini inceleyen, denetleyen ve onay veren yetkili ***MİGEM Kontrol ve Denetleme***

[210] Bilirkişi Heyeti Raporu, Eylül/ 2014, s. 125

elemanlarına tespit edilen nedenlere göre asli/ tali kusur yüklenmektedir.

5.4.2. Olay tarihinden önceki son iki yıl içerisinde işletmede denetim yapan ***Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı (ÇSGB) İş Teftiş Kurulu İş Müfettişleri*** denetleme ve olumsuz durumlarda ocak faaliyetlerini durdurma yetkilerinden dolayı *tespit edilen nedenlere göre* asli/ tali kusur yüklenmektedir.

5.4.3. Raporda, üst işveren olarak nitelenen ve saha sahibi olan ***Türkiye Kömür İşletmeleri (TKİ) Yönetim Kurulu Başkanı***'na ve ***TKİ İşletme Dairesi Başkanı***'na *"öngörülen kaçış yolunun iptal edilmesi", "değişen koşullara karşın eski havalandırma sisteminin aynen korunması", "bilinmesine karşın daha fazla kömür kazanılması için, sakıncalı 'kara tumba' yöntemiyle üretime göz yumulması", "gerçekleştirilen üretim zorlaması", "muvazaalı sözleşme"* nedenleri ile asli kusur izafe edilmektedir.[211] Yine ***TKİ- EKİ Kontrol Başmühendisi*** ve ***Kontrol Mühendisleri***'ne *tespit edilen nedenlere* göre asli/ tali kusur yüklenmektedir.

5.4.4. Raporda, ***İşveren*** (Yönetim Kurulu Başkanı), ***İşveren Vekilleri*** (Genel Müdür, İşletme Müdürü, İşletme Müdür Yardımcısı), ***İşyeri Denetim ve Teknik Elemanları*** (Ocak Daimi Nezaretçisi, Teknik Nezaretçi, Emniyet Başmühendisi, İş Güvenliği Uzmanları, Ocak Havalandırma Mühendisi, Gaz Ölçümlerinden Sorumlu Mühendisler, Sensör Kayıtlarından Sorumlu Teknik Personel, İş Güvenliğinden Sorumlu Vardiya Amirleri) *tespit edilen nedenlere göre* asli/ tali kusur yüklenmektedir.

5.5. Yukarıda belirtilen nedenlerle sorumluluk kapsamına dahil edilmiş olan kurum ve kuruluşların vesayet makamları *Enerji ve Tabi Kaynaklar Bakanlığı* ve *Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı*'dır. Bu kuruluşları üst düzeyde temsil edip yönetenler kuvvetlendirilmiş kararlar ve kararnameler yoluyla *yürüt-*

[211] TKİ İşletme Dairesi Başkanı'na ek olarak "terk edilen üretim alanlarında yanmaya karşı önlem alınmaması" nedeniyle asli kusur izafe edilmektedir.

me organının bir tasarrufu olarak atanmaktadırlar. Olayın genel niteliği ve özellikleri göz önüne alındığında kullanılan bu yetkilerin olayın kendisinden soyutlanabilmesine olanak yoktur. Bu husus, Raporumuzun ilgili bölümlerinde üretim ve denetim sorunları başta olmak üzere aktarılan somut veri ve örneklerle de doğrulanmaktadır.

Öte yandan başta, meydana gelen maden kazaları konusunda hazırlanmış olan 08.06.2011 tarih, 2011/3 sayılı *Devlet Denetleme Kurulu Raporu*'ndakiler olmak üzere, uzman kişi, kuruluş ve kurumların yapmış oldukları uyarıların ve getirdikleri önerilerin, o tarihlerden bu yana hiçbirisinin yerine getirilmemiş olduğu da açıktır. Konu salt "siyasi sorumluluk" kavramına gönderme yapılabilecek bir konu değildir. Bu açıdan vesayet ilişkisinden kaynaklanan sorumlulukların irdelenmesi ve Anayasal denetim yollarının çalıştırılması bu türden facialarının yinelenmemesi için yaşamsal önem taşımaktadır.

XII. DEĞERLENDİRME ÖZETİ VE SONUÇ

Maden kazaları (II.1-2.)

(1) Sayısal veriler Türkiye'nin, ölümlü maden kazaları ülkeler sıralamasında ilk sıradaki yerini yıllardır koruduğunu ortaya koymaktadır. Dünyanın diğer ülkelerinde yaşanan ölümlü maden kazaları nicelik ve nitelik olarak azalırken, Türkiye'de artmaktadır. Sorunun bir diğer vahim boyutu olaylar sonucu meydana gelen sakatlanmalar ve meslek hastalıklarına ilişkindir. En başta yaşama hakkı olmak üzere iş sağlığı ve güvenliği hakkına açıkça aykırı düşen bu acı olayların ve gelişmelerin, *"madenciliğin doğası/ riski"* ya da *"kaçınılmazlık"* kavramları ile açıklanabilmesine olanak yoktur.

Maden politikaları ve işletme hataları (IV.1-3.)

(2) Maden kazalarının, *ülkedeki maden politikasıyla* doğrudan ilgisi bulunmaktadır: ***i)*** *kömüre dayalı elektrik enerjisi politikası,* ***ii)*** *buna bağlı olarak yeraltı kömür üretiminin büyümesi ve* ***iii)*** *düşük maliyet için özelleştirme/ taşeronlaşmanın sektöre hakim kılınması,* ***iv)*** *üretim zorlaması olgusu,* ***v)*** *risk yönetiminde ve denetiminde yaşanan sorunlar,* ***vı)*** *işletme hataları* maden kazalarına bağlanan zincirleme reaksiyonların en önemli halkalarını oluşturmaktadır.

Madencilik sektörünün diğer sektörlere göre yüksek riskli olması, meydana gelen kazaların önünün alınamayacağı ya da en azından zararların minimize edilemeyeceği anlamına gelmemektedir. Olayların seyri Türkiye'de madenlerin ve maden

politikalarının yeniden yapılandırılmasını gerekli kılmaktadır. Ancak özellikle maden politikalarından kaynaklanan nedenlerle bu gerekliliğe uygun davranılmadığı gibi; günümüzdeki özelleştirme uygulamaları ile olsun, işletme hataları ile olsun facialara adeta davetiye çıkarılmaktadır. Olgular, facialarının neden olduğu mağduriyetlerin azalacağı konusunda iyimserlik aşılamaktan uzaktır.

Taşeronlaşma ve rödovans (V.1.)

(3) Diğer ülke örneklerinde üretimin *belirli bir biriminde*, uzmanlık gibi gereksinimlerden kaynaklanan nedenlerle ve çalışanların güvenlik/ güvenceleri korunarak uygulama alanı bulan taşeronluk; Türkiye'de salt maliyetlerin düşürülmesi amacıyla, çalışanların en başta; ***i)*** *iş güvencelerine ve haklarına,* ***ii)*** *sendikal haklarına ve* ***iii)*** *iş güvenliklerine karşı denetimsiz* bir uygulama alanı oluşturmuştur.

Soma madenlerinde taşeronluk sistemi, yasalar zorlanarak oluşturulan *rödovans sözleşmeleri* ile uygulamaya konmuş olup, üretimin neredeyse tamamı TKİ tarafından sözleşme tarafı taşeron şirketlere bırakılmıştır. Facianın meydana geldiği ocağın tabi olduğu *alım garantili rödovans* sisteminde TKİ madeninin işletmesini ihale yoluyla ve üretilecek kömüre baştan *alım garantisi* vererek; *ton başına en düşük satış fiyatı* taahhüt eden şirkete devretmektedir.

Yüksek kârlılık (V.2.)

(4) 2005 yılında uygulamaya konan *rödovans sistemi* somut olayda sözleşme tarafı olan hem TKİ, hem de Soma Kömür İşletmeleri AŞ açısından ***yüksek kârlı*** bir sistem olmuştur. TKİ ciroda ve kârda kamu kurumları arasında (2012) yılında ikinci sıraya yerleşirken; önceden ekonomik sıkıntı içerisinde olan Soma Kömür İşletmeleri AŞ, sistemin devreye girmesiyle rödovansla aldığı ocak işletmeleriyle sıçrama yapmış ve bağlı grubu 7 yılda en kârlı sektör olan madencilikte ikinciliğe yükselmiştir. (Kamuoyunda yapılan değerlendirmelere göre bu hızlı büyümede önemli ölçüde siyaset unsurunun payı da vardır.)

Düşük maliyet (V.3.)

(5) Borsa bilanço verileri genel olarak maden şirketlerinin yüksek kârlılıklarında ***düşük maliyet*** unsurunun yüksek kârlılıktaki payını ortaya koymaktadır. Nitekim Soma Kömür İşletmeleri AŞ'nin sahibi *"TKİ tarafından 130-140 dolara mal edilen kömürü kendilerinin rödovans payı da dahil olmak üzere 23.80 dolara mal ettiklerini"* belirtmiştir. Oysa kömür ihracatçısı ülkelere ilişkin veriler, aynı yıllarda maliyetlerinde 5 kat düşme bir yana, %50 civarında artış yaşandığını ortaya koymaktadır. TKİ'nin işletme döneminden bu yana, bir maliyet unsuru olarak emtia fiyatlarında bir düşüşün olmadığı göz önüne alındığında; maliyetlerin düşmesinde çalışanlarının haklarına, altyapı ve teknoloji yatırımlarına, iş güvenliği ve çevresel önlemlere ilişkin kalemlerden tasarrufun etkili olduğu anlaşılmaktadır.

Alternatif maliyet (V.4.)

(6) Sayısal veriler, taşeronlaşma sürecinde kamu ve özel sektör madenciliğindeki yüksek kâr/ düşük maliyet olgusunu belirgin olarak ortaya koymaktadır. Şirket politikaları açısından başarı sayılabilecek bu hedeflerin, başta sağlık ve iş güvenliği olmak üzere çalışanların haklarına zarar vermemesi gerekirken, somut olayda olduğu gibi, bu hedeflerin alternatif maliyetleri ne yazık ki iş kazalarında ortaya çıkmaktadır. Rödovans sisteminin uygulamaya başlandığı 2005 yılından itibaren, ölümlü maden kazalarındaki sayısal artış, işletim sistemiyle maden kazaları arasındaki sıkı bağlantıyı açıkça ortaya koymaktadır.

Üretim zorlaması (VI.1.)

(7) *Yüksek kârlılıkta* düşük maliyet dışında bir başka temel etken *yüksek üretime/satışa* ilişkindir. Devletin - enerji politikası doğrultusunda - kömür üretimini *her şeye karşın arttırma* tercihi kamu/ özel sektörün *yüksek kârlılık* hedefiyle birleşince *üretim zorlaması* olgusu ortaya çıkmaktadır. Bir başka deyişle *üretimin zorlanmasına; **i)** kömür üretiminin artmasını isteyen **devletin**, **ii)** linyit kömür madenlerinin devlet adına ruhsat sahibi olan **kamu iş-***

letmesinin (TKİ)**, **iii)** madeni rödovans modeliyle işleten **özel sektörün** mevcut **yüksek üretim ve kâr beklentileri yol açmaktadır. Somut olayda da aynı maksimizasyon buluşması geçerlidir.

Sözleşme kotasyonu ve fiyatında artış (VI.2.1.)

(8) Yukarıdaki nedenle önceki işleten (Park Teknik AŞ) döneminde sözleşmeyle belirlenmiş olan 1.5 milyon ton üretim kapasitesi, TKİ tarafından 2012 yılında yıllık 2.5 milyona çıkartılmıştır. (Kamuoyuna yansıyan bilgilere göre *2012 yılı fiili üretimi 3 milyon 800 bin tonu bulmuş* olup, devam eden yıllarda 2.5 milyon tonun altına inmemiştir.) Aynı yıl TKİ tarafından alım garantisi verilmiş kömürün fiyatı, sözleşme ile belirlenmiş olandan neredeyse bir kat fazladır.

Diğer üretim parametrelerinde bir değişikliğe gidilmeksizin sağlanan bu artışların, üretimin zorlamasını beraberinde getirerek, riskleri bilinen yeraltı kömür üretiminde tehlikelerin büyümesine ve ek risklere yol açacağının *öngörülmüş* olması gereklidir. *Çünkü somut olayda gerçekleştiği görülen; **i)** üretim yöntemi/ teknolojisinde değişiklik yoluna gidilmeksizin kamu işletmesi dönemindeki üretim miktarı ve işçi sayısının neredeyse 10 kat büyümesinin riskleri, **ii)** kömürün içten yanmalı özelliğinin üretim artışında kazı hızı yönünden yaratacağı riskler, **iii)** işçi sayısında geçmişteki koşullarda çalışan işçi sayısının 10 kat artmasının havalandırmada yaratacağı sorunlar, **iv)** işçi taşeronluğu ve taşeronlara ödenen ton başına prim yönteminin neden olduğu fasılasız çalışma koşullarının neden olabileceği iş güvenliği riskleri **öngörülebilir nitelikte risklerdir**.*

Sonuç olarak, yangın, havalandırma ve çalışma koşullarına ilişkin riskler göz önüne alınmaksızın üretim kotasyonunun artışı yoluna gidilerek üretimin zorlanması, facianın meydana gelmesinde temel etkenler arasında yer almaktadır.

Kızışma olgusu ve risk değerlendirmesi (VII.1- 3.)

(9) Ağırlıklı değerlendirmelere göre olayın başlangıcı, ocağın ana taşıma galerisinde (ocak hava girişi bölgesinde) kö-

mürün *kızışmasına ve kızışma kaynaklı reaksiyonlara* dayanmaktadır. Tıbbi raporlara göre yaşam kayıplarının nedeni - bu türden reaksiyonlar sonucu açığa çıkan - "karbonmonoksit gazı zehirlenmesi"dir.

Eynez yeraltı ocağı kömürlerinin; ***i)*** *bilimsel olarak kendiliğinden yanma/ kızışmaya yatkın olduğunun biliniyor olması,* ***ii)*** *deneysel olarak bölgedeki ocaklarda sıklıkla yangın olaylarının yaşanması ve hatta olayın meydana geldiği ocağın bu nedenle devredilmek zorunda kalınmış olması,* ***iii)*** *teknolojik olarak yakın dönemde kızışmaya işaret eden erken uyarı sistemi ve kamera kayıtlarının bulunması,* ***iv)*** *kızışmaya bağlı olaylara ilişkin yakınma ve anlatımların yaygınlığı, riskin öngörülür olmasının ötesinde bilindiğini göstermektedir.*

Bu nedenle üç kez el değiştirmiş olan kömür ocağı ile ilgili olarak aşamalarda, ilgililerince (Enerji Bakanlığı, bağlı TKİ, sözleşme tarafı işletenlerce) ciddi olarak *risk değerlendirmesi* yapılması gerekmektedir. Çünkü ancak bu değerlendirmeler sonucunda, ocakta üretimin devam edip etmeyeceği, edecekse alınacak teknolojik ve işgüvenliği önlemlerinin ne olması gerektiği konularında karar verilebilecektir. Ancak madenin karakteristik özellikleri ve ocakta yaşanan sorunların biliniyor olmasına karşın; ***i)*** *işletmenin devrine muvafakat edilerek üretim sürdürülmüş,* ***ii)*** *durumun gerektirdiği önlemler alınmadığı gibi, tüm belirtilerine karşın riskli üretime - ölçeği büyük oranda arttırılarak - devam edilmiştir.*

Altyapı sorunları (VIII.)

(10) İşletmenin; ***i) teknolojik altyapısının*** *mekanizasyon ve güvenlik teknolojileri açısından geriliği ve üretimin büyük ölçüde işgücüne dayalı olması,* ***ii) havalandırma altyapısının*** *ocağın kendiliğinden yanma özelliğinden ötürü yangın ve zehirlenme risklerini karşılayabilecek yeterliliğe sahip olmaması,* ***iii) galeri ve tahkimat altyapısının*** *göçme, yanma, patlama vb. tepkimeleri karşılayacak nitelikte olmaması bir yana, kolaylaştırıcı özellikleri,* ***iv) elektrik sistemi alt yapısının*** *alev sızdırmazlık yönünden ve alternatif enerji kaynağı kullanımı yönünden yetersizlikleri,* ***v) uyarı sistemleri altyapısına*** *ilişkin olarak erken tespit teknolojilerinin niteliği, sayı-*

sı, kullanılması ve konuşlandırılmasına ilişkin yetersizlikler somut olay açısından önem taşımaktadır. Bu nedenle altyapı sorunlarının olayın meydana gelmesinde ve büyümesindeki olası etkilerinin teknik olarak ayrıntılı olarak incelenmesi gerektiği düşünülmektedir.

Tahlisiye sorunları (IX.)

(11) Olayda çok sayıda yaşam kaybına yol açan nedenlerin yorumlanmasında, olaya yol açan etkenler kadar, meydana geldikten sonra tahlisiye sürecindeki (arama, kurtarma, tahliye) müdahalelerin ve yapılan çalışmaların da önemi bulunmaktadır. Çünkü yaşanan bazı örneklerde kayıpların, olay anından çok, olaydan sonra gerçekleşen müdahaleler sırasında oluştuğu ya da büyüdüğü bilinmektedir.

Olayda tahlisiye yönünden; ***i)*** *ocağın büyüklüğüne ve koşullarına uygun tip ve kapasitede işletme tarafından hazır bulundurulması gereken* ***ekip, ekipmanın ve yazılı güvenlik politikalarının*** *bulunmaması;* ***ii) yangına müdahale yöntemlerinin****, ocağın havalandırma sisteminde neden olabileceği olası sakıncalı değişiklikler, gecikme ya da hatalar;* ***iii)*** *tercih edilen niteliksiz işgücünün, yeni işbaşı yapan işçiler de dahil olmak üzere, işyerinde eğitilmesi konusunda bir faaliyetin olmaması;* ***iv)*** *risklerin bilinmesine karşın, acil durum ekipmanının kullanılması veya işletilmesi dahil olmak üzere, acil durumlarda özel görevi bulunan çalışanların eğitim ve becerilerinin kontrol edildiği, düzenli aralıklarla yinelenen* ***güvenlik tatbikatı*** *uygulamasının olmaması;* ***v)*** *merkezi gaz izleme sistemleri ile uyumlu çalışacak* ***haberleşme altyapısının*** *bulunmaması; vi) işyerinde bulundurulan ve aynı zamanda tahlisiye sırasında da kullanılan* ***gaz maskelerinin*** *niteliksiz olması kullanımlarının öğretilmememsi;* ***vii)*** *risklere karşı korunma açısından facia sırasında sığınılabilecek yeterli teknolojide ve sayıda* ***yaşam odasının*** *olmaması*

Denetim sorunları (X.)

(12) Türkiye'de genel olarak iş kazaları özel olarak maden kazaları ve nedenleri konusunda, uzmanların, meslek odaları ve sendikaların, siyasi partilerin, kimi devlet kurumlarının

yakın zamanda yineledikleri uyarıları, yürütme ve yasama organını açısından işlevsiz kaldığı gibi hatalı karar ve uygulamalarda ısrarlı olunmuştur.

Maden işyerlerindeki iş güvenliği mevzuatı denetim sistemine göre; ***i)*** *Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı,* ***ii)*** *Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı,* ***iii)*** *Türkiye Kömür İşletmeleri (TKİ),* ***iv)*** *Şirket denetim organları ve elemanları* denetim görevlerini ayrı ayrı yerine getirmekle görevlidirler.

Bu bağlamda idari yapı bünyesinde oluşturulan denetim sisteminin de sağlıklı çalışmasına olanak bulunmamaktadır. Nitekim genel kömür politikası tercihleri doğrultusunda yürütülen idari denetimler etkin ve işlevli değildir. Somut olayda idari denetimlerde, genel nedenler yanında, himayeci tutum gibi özel etkenlerin de etkili olduğu izlenimi mevcuttur. Bu nedenle işyeri çalışanları açısından koruyucu ve önleyici olamamışlardır. Şirket denetimlerinin de bu koşullarda var olmasından ya da etkiliğinden sözedilmesine olanak bulunmamaktadır. Sendikal denetim mekanizmasının da işveren ve işçi ilişkilerinde aldığı pozisyon yönünden etkili olması beklenmemelidir.

Olayın nedenlerinin ve sorumlularının belirlenmesi için gelinen noktada, maden işletmesine ilişkin resmi ve özel tüm denetleme raporlarının kamuoyuna açıklanması ve yargı sürecinde irdelenmesi gerekmektedir.

Yasal sorumluluklar (XI.)

(13) *Ceza sorumluluğu yönünden*, olguların belirginleşmesinden sonra suç nitelemesi açısından tartışılabilecek olasılıklar faillerin konumuna ve fiillerine uygun olarak "olası kasıt", "bilinçli taksir", "taksir", "görevi ihmal" vd. olabilecektir.

İdari sorumluluk yönünden, kusurlu ve kusursuz sorumluluk nedenlerine bağlı olarak kusurlu ve kusursuz sorumluluk olmak üzere; devlet organları olarak ilgili bakanlıkları (Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı) kapsarken; somut olaya ilişkin olgular, yükümlülükler ve

AİHM kararları, bizzat idarenin kendisinin yargılamada muhatap olabileceğini ortaya koymaktadır.

Hukuki sorumluluk yönünden, kusurlu ve kusursuz sorumluluk nedenlerine bağlı olarak; asıl/ üst işveren olarak TKİ, alt işveren olarak Soma Kömür İşletmeleri AŞ, Soma Holding AŞ (güven sorumluluğu) yönünden sorumlu olabileceklerdir.